

Odd Ivar Noremsaune Hammer

Masteroppgave

Skeiv identitet i Trondheim på 1960- og 70-tallet: En studie av homomiljøets utvikling, og §213s betydning i prosessen

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Odd Ivar Noremsaune Hammer

Skeiv identitet i Trondheim på 1960- og 70-tallet

En studie av homomiljøets utvikling, og §213s betydning i prosessen

Masteroppgave i historie
Veileder: Svein Ingar Kaldal
Trondheim, mai 2018

Odd Ivar Noremsaune Hammer

Skeiv identitet i Trondheim på 1960-og 70-tallet

En studie av homomiljøets utvikling, og §213s
betydning i prosessen

Masteroppgave i historie
Veileder: Svein Ingar Kaldal
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Å skrive masteroppgave er en lang prosess, det er en reise der du i starten er nysgjerrig, og uvisstheten om det som venter deg er spennende. Leting i kilder, tolkninger, feiltolkninger og kløing i hodet. Slik er hverdagen på lesesalen. Etter hvert innehar du mye kunnskap, og den skal utnyttes på best mulig måte. Uansett hvor mye arbeid som legges ned, har man alltid en følelse av at man kunne ytt litt mer. Men alt fører deg videre på veien til målet, som nå er nådd. Så kan man se tilbake på alt arbeidet, og tenke på om målene man satte seg.

Dette forordet er det siste jeg skriver før jeg sender oppgaven inn til trykk. Jeg er glad for å være ferdig, og veldig stolt av å ha gjennomført! Mange har gitt støtte, og mange skal takkes for hjelpen til gjennomføringen av denne oppgaven. Først og fremst en stor takk til veileder Ingar, som sikkert har klødd seg i hodet like mye som meg, men alltid gitt gode og konstruktive tilbakemeldinger. Hans faglige innspill og ikke minst lange erfaring med muntlige kilder har hjulpet meg veldig langs veien.

En stor takk til Skeivt Arkiv i Bergen som har gitt meg muligheten til å frigjøre midler, og kunne fokusere fullt på denne oppgaven. Tilgangen på kildemateriale herfra er også unikt, og jeg vil oppfordre alle som er interesserte til å oppsøke Arkivets nettsider for å få vite mer om skeiv historie i Norge.

En takk er også på plass til medstudenter og beboere på rom 6395 på NTNU Dragvoll. Siden vi har vært i samme båt, har vi også hatt noe felles å klage over. Korrekturlesere extraordinaire: Linn og Silje. En stor takk til dere, for å hjelpe meg med å rette på muntlige formuleringer, og få bedre flyt på språket. En ekstra takk til Linn som med sin historiefaglige kunnskap, har påpekt feil og mangler.

Tilslutt, en stor takk til min samboer Vincentas. Du har vært tålmodig, og hatt forståelse for at jeg har vært både stresset og irritert til tider. Nå er reisen med masteroppgaven over, og jeg gleder meg til å ha bedre tid til oss.

Trondheim, Mai 2018

Odd Ivar N. Hammer

Innholdsfortegnelse

FORORD	2
1 INNLEDNING	6
1.1 SKEIV HISTORIE	6
1.2 PROBLEMSTILLING OG AVGRENSINGER	6
1.3 HVA FINNES AV LITTERATUR OG KILDER?	9
1.4 OPPGAVENS STRUKTUR	10
2 METODE	12
2.1 HVORFOR INTERVJU OG HVORDAN GIKK JEG FREM?	12
2.1.1 Rekruttering	12
2.1.2 Intervjuene	13
2.1.3 Fra opptak til tekst	14
2.1.4 Etske dilemma?	14
2.1.5 Analysen av intervjuene	15
2.1.6 Nyttige tolkningsgrep	16
2.2 KILDEKRITIKK	16
2.2.1 Perspektiv	17
2.2.2 Hukommelse	17
2.2.3 Hva om de husker feil?	18
2.2.4 Informanter	19
3 §213	20
3.1 VEIEN MOT §213	20
3.1.1 Middelalderen	20
3.1.2 Underlagt Danmark	21
3.1.3 1814 og en mer selvstendig stat	22
3.2 §213 I STRAFFELOVEN AV 1902, OG VEIEN MOT AVSKAFFELSEN	23
3.2.1 Forslag til endringer i 1922 og 1953	24
3.2.2 Hvem var imot endringer i loven på 1950-tallet?	26
3.2.3 En sovende paragraf?	26
3.2.4 DNF-48's rolle for opphevelsen i 1972	27
3.2.5 Hvem ønsket å fjerne §213?	28
5 MILJØET TRONDHEIM	30
5.0.1 Hvordan endret miljøet for homofile seg i Trondheim på 1960- og 70-tallet?	30
5.1 HVA ER MILJØ?	30
5.2 TIDLIG I PERIODEN	30
5.2.1 Hvor var det seksuelle miljøet?	31
5.2.2 Homoseksualitet i praksis: §213 = Anonymt, tilfeldig og skjult	34
5.2.3 Taus kunnskap, intuisjon	36
5.3 FRA SJEKKEMILJØ TIL ET SOSIALT MILJØ – ELVEKROA	37
5.3.1 Hvor holdt de hus?	38
5.3.2 Hvordan ble man medlem?	39
5.3.3 Formålet med dette miljøet?	40
5.3.4 §213 og et åpent miljø?	41
5.4 FORMELT ORGANISERT OG OFFENTLIG	43
5.4.1 DNF-48s avdeling Trondheim	43
5.4.2 Åpenhet og synlighet	44
5.4.3 Mer enn bare et sosialt miljø?	48
5.5 OPPSUMMERING	49
6 IDENTITET	51
6.1 IDENTITETSBEGREPET	51
6.1.1 Er identitet noe som skapes?	52

6.1.2 Identifisert som hva?.....	52
6.2 IDENTITET SOM PROSESS	55
6.2.1 Skjult kunnskap og identitet.....	58
6.3 INKLUDERING I EN KOLLEKTIV IDENTITET	59
6.3.1 Trygghet og tilhørighet med felles identitet.....	61
6.4 SAMMENSATT IDENTITET	62
6.5 HVEM KUNNE MAN IDENTIFISERE SEG MED?.....	65
6.6 KRIMINALISERING AV SEKSUALLIVET OG IDENTITET?.....	67
6.7 OSS OG DE ANDRE	68
6.7.1 "The Other" og allierte	69
6.8 OPPSUMMERING.....	70
7 MENINGER, HOLDNINGER OG AKSEPT	72
7.1 DET OFFENTLIGE NORGE	72
7.2 KIRKEN	72
7.3 PSYKIATRIEN	76
7.3.1 På 1950-tallet og debatten rundt straffeloven.....	77
7.3.2 I lærebøker	80
7.4 POLITI OG STRAFF.....	83
7.5 UNDERSØKELSER.....	84
7.5.1 Arbeidsplassen	86
7.5.2 Aldersforskjell og som leieboere	87
7.5.3 I familien	88
7.6 AKSEPT I TRONDHEIM	89
7.7 VOLD	91
7.7.1 Selvaksept? Skam?.....	93
7.8 OPPSUMMERING.....	94
8 KONKLUSJON	96
8.1 OPPSUMMERING.....	96
8.2 BEGRENSINGER I KILDEMATERIALET?.....	97
8.3 VIDERE ARBEID INNEN TEMAET.....	98
9 KILDER, LITTERATUR OG VEDLEGG	100
9.1 MUNTLEGE KILDER:	100
9.2 SKRIFTLIGE KILDER:.....	101
9.3 LITTERATUR OG VEDLEGG:	104
9.3.1 Vedlegg 1: Intervjuguide	110
9.3.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv.....	112
9.3.3 Vedlegg 3: Utfylt meldeskjema fra NSD.....	113
9.3.4 Vedlegg 4: Registreringsskjema for samtykke.....	118
9.3.5 Vedlegg 5: Godkjenning av prosjektet fra NSD.....	119

1 Innledning

1.1 Skeiv Historie

I denne oppgaven skal jeg se på endringer i homomiljøet i Trondheim, som følge av opphevelsen av straffelovens §213 i 1972. Interessen for skeiv historie har økt betydelig, og fordi mye innenfor denne tematikken er upløyd mark innenfor historisk forskning, er det derfor ekstra spennende å jobbe med et slikt tema. Samfunnets syn på homofili har de siste tiårene hatt en enorm utvikling, og har vært gjennom mange prosesser for å komme dit vi er i dag.

Undertrykkelse av minoriteter er relevant i samfunnet både lokalt og globalt. Homofile er en minoritet som har måttet kjempe en hard kamp for å få like rettigheter som andre. I Norge er homofile i stor grad blitt godt integrert, og i 2017 vedtok Kirkemøtet at likekjønnede kunne gifte seg kirkelig.¹ Vi som lever i dagens samfunn, hvor åpenhet rundt seksualitet stort sett er en selvfølge, kan ta denne friheten for gitt. Det er kun 50 år siden homofile måtte skjule sin egen seksualitet, noe som førte til at homomiljøet i stor grad var skjult for det øvrige samfunnet. På grunn av forbudet for seksuell omgang i §213, som eksisterte frem til 1972, er det få spor å finne fra denne skjulte bevegelsen før etter lovendringen trådte i kraft.

Det finnes svært få skriftlige kilder fra homomiljøet i Trondheim fra tiden før §213. I denne oppgaven vil jeg i hovedsak bruke muntlige kilder for å se på dette miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet. Disse kildene er opphav til kunnskap som snart forsvinner, og dette er unike erfaringer fra skeiv historie. Jeg mener det er viktig å ta vare på de opplysningene og erfaringene som disse inneholder. Opphevelsen av paragraf 213, var det første steget på veien mot et mer inkluderende samfunn, og blir vendepunktet i historien og denne oppgaven.

1.2 Problemstilling og avgrensinger

Med utgangspunkt i samfunnets behov for å bedre forstå hvordan fortidens homofile kjempet for sine rettigheter, og hvordan denne lovendringen påvirket homomiljøet i Trondheim på denne tiden, vil hovedspørsmålet i denne oppgaven være følgende:

¹ Ny vigselsturgi vedtatt 2017

² Lover (vedtatt på det 116. Ordentlige storting) 1971-72 1972: 77

³ Skeivt arkiv 2015

Hvordan utviklet homomiljøet i Trondheim seg i løpet av 1960- og 70- tallet, og hvordan spilte opphevelsen av straffelovens §213 inn på denne utviklingen?

For å bygge opp under selve hovedproblemstillingen, vil jeg se på utviklingen i selve homomiljøet, og hva som forandret seg med tanke på homofiles identitet. Påvirket sosiale endringer i denne tiden tilblivelsen av identitet? Og i hvilken grad, og på hvilken måte ble homofile akseptert i samfunnet? Dette er vesentlige faktorer for å forstå utviklingens gang etter opphevelsen av §213.

Paragraf 213 før den ble opphevet 21. April 1972:²

“Finder utugtig omgjængelse sted mellem personer af mandkjøn, straffes de, der heri gjør sig skyldige eller som medvirker dertil, med fængsel indtil 1 aar. Med samme straf ansees den, som har utuktig omgjængelse med dyr. Paataale finder alene sted, naar det paakræves af almene Hensyn”³

Som loven viser ble ikke kvinner rammet av lovparagrafen. På grunnlag av dette, har jeg valgt å avgrense oppgaven ved å kun intervju homofile menn, samt fokusere tidsperioden til i forkant og etterkant av opphevelsen av §213. Foruten egen forskningsinteresse, har jeg også valgt å utelate homofile kvinner fra denne oppgaven, fordi de levde enda mer skjult enn hva homofile menn gjorde i dette tidsrommet. Kvinner hadde en mer passiv rolle i samfunnet, mens menn var friere og kunne oppsøke det homofile miljøet, i tillegg levde flere menn enn kvinner som homofile.⁴ Dette er litt paradoksalt siden kvinner ikke var rammet av lovparagrafen, og uten å si noe sikkert, spilte nok stigmatisering og manglende aksept for homofile en rolle i dette. På generelt grunnlag kan en si at dette var en tid der kvinner på mange måter hadde en lavere eller annen status enn menn, og de hadde ikke den samme valgfriheten.

Da §213 ble opphevet i 1972, var det ikke lenger straffbart for menn å utføre seksuelle handlinger med likekjønnede. Det vil derfor være interessant å undersøke om dette var med

² Lover (vedtatt på det 116. Ordentlige storting) 1971-72 1972: 77

³ Skeivt arkiv 2015

⁴ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 12

på å skape en holdningsendring i samfunnet, og et mer åpent miljø for de homofile i Trondheim. Jeg vil gjennom denne oppgaven utforske flere sider av Trondheims homomiljø, og med dette peke på de ulike endringene som har oppstått siden 1972. Det faller seg derfor naturlig å begynne med å kartlegge hvor de homofile møttes. Sosialantropologen Hans W. Kristiansen har skrevet om eldre homofile menn og homofile i små samfunn. Ifølge Kristiansen var det i etterkrigstiden offentlige steder som pissoarer og parker som var veien inn i homofile nettverk. Slike møter kunne skje tilfeldig eller man kunne ha hørt rykter på forhånd. Erotiske møter skjedde som regel uten at personlig informasjon ble utvekslet, men noen ganger pratet man sammen og én type kontakt førte til den andre. Alle som hadde erotiske møter på slike steder, ble ikke umiddelbart tatt inn i nettverk, og for noen kunne det ta lang tid før man kom inn i et homofilt miljø.⁵

Da homofili ikke lenger var ulovlig, skjedde forandringer i dette mønsteret. I følge de svenske sosiologene Margareta Lindholm og Arne Nilsson, så man endringer i møtemønsteret etter at lovgivningen ble mer liberal i Sverige. I sin bok om miljøet i Gøteborg, hevder de at med fremveksten av møtesteder som barer, klubber og foreninger, ble offentlige møtesteder overflødige, og delvis faset ut. Klubblivet skapte nye steder og man fikk et mer definert homoseksuelt sosialt liv.⁶ Dette er en del av det jeg ønsker å utforske ved homomiljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet.

Organiseringen av homomiljøet er en annen ting jeg ønsker å belyse. Trondheimsavdelingen av det danske ”Forbundet af 1948” var den første avdelingen av en organisasjon for homofile i Norge. Den eksisterte ikke lenge, trolig ikke lenger enn et halvt år. Dette var fordi flere av medlemmene flyttet fra byen, og nye medlemmer ikke meldte seg.⁷ Dette tyder åpenbart på at det var et miljø i Trondheim, selv om det var et lite miljø. Jeg vil undersøke om det fortsatt var et behov for en formell organisering også etter at denne avdelingen av ”Forbundet af 1948” ble lagt ned. I denne sammenhengen er det interessant å se på hvilken rolle opphevelsen av §213 har.

⁵ Hans W. Kristiansen 2008: 135-138

⁶ Margareta Lindholm & Arne Nilsson 2002: 283

⁷ Runar Jordåen 2015c: 3, DNF-48 Region Trondheim 1987

Hva så med identiteten til disse menneskene? Identiteten har noe å si for hvem du omgås med, hvordan du ser deg selv i samfunnet rundt deg, og hvordan andre oppfatter deg. Dette har en sammenheng med hvilket miljø man er i, da det er vanlig å søke kontakt med personer som har noe felles med deg selv. Det å måtte skjule store deler av den man er, må ha påvirket hvordan de så på seg selv. Hva skjedde med tanke på identiteten hos homofile, da det ikke lenger var kriminelt å være homofil? For å underbygge bruken av begrepet identitet, vil det også derfor være aktuelt å se på hvordan identiteten i denne perioden ble skapt sosialt, og hvordan prosessen disse individene måtte bevege seg med, endret deres seg.

1.3 Hva finnes av litteratur og kilder?

Å finne litteratur og kilder om disse temaene har vært en utfordring. Få har forsket på skeiv historie, men det jeg har funnet, har jeg lest. Om ikke alt er relevant for denne oppgaven, har de ulike bidragene gitt meg inspirasjon til å formidle min egen forskning til samfunnet.

Av den litteraturen jeg har funnet som er relevant, vil jeg trekke frem doktorgradsavhandlingen til Hans W. Kristiansen om eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge. Den tar for seg homofile i Oslo, og flere av miljøene er sammenlignbare med Trondheim, bare i en mindre skala. Samme forfatter skrev også en bok om homoseksuelle par og enkeltpersoner i norske bygdesamfunn og småbyer fra 1920 til 1970 tallet. Her berører han også temaet nettverk, og møtet med et organisert miljø.⁸

Lindholm og Nilsson skrev som nevnt ovenfor om homomiljøet i Göteborg fra 1950 til 1980. Homofili ble avkriminalisert i 1944 i Sverige, men homofile var lenge ikke sosialt aksepterte, og miljøet bar også her preg av å være skjult.⁹ Boken baserer seg mye på muntlige fortellinger, og her er det likheter med det Hans W. Kristiansen beskriver i sine undersøkelser, spesielt når det gjelder offentlige møteplasser.¹⁰

Litteratur om homofile og identitet i en historisk kontekst er mangelfull. Man kan velge å lese mellom linjene i både Kristiansen og Nilssons forskning, og trekke egne konklusjoner ut i fra

⁸ Hans W. Kristiansen 2008

⁹ Lars Jonsson 2015

¹⁰ Margareta Lindholm & Arne Nilsson 2002: 108

hvilke miljøer som belyses. Innenfor sosiologi er det derimot skrevet mye om identitet. En som setter identitet i sammenheng med homofile menn er den danske sosiologen Henning Bech. Han tar utgangspunkt i fremveksten av en homofil identitet i en moderne verden. Han legger også vekt på byen som bakgrunn for nettverk og identitet. Bechs vinkel blir i mitt arbeid mer aktuelt etter lovendringen i 1972, da det er mulighet for å leve mer åpent homofil.¹¹

Utover dette gir artikkelsamlingen i boken *Norsk Homoforskning* en god oversikt over flere aspekter ved temaer som spiller inn i homofiles liv, som kirkens forhold til homofile på siste del av 1900-tallet, og psykiatriens syn på homofili.¹²

Hovedkildene til denne oppgaven har som nevnt innledningsvis vært muntlige fortellinger som er samlet inn ved personlige intervju. Å skaffe disse kildene har vært avgjørende for at oppgaven har kunne latt seg gjennomføre. Det er disse informantene som har gitt meg mulighet til fortelle om Trondheims homohistorie på 1960- og 1970-tallet til videre generasjoner.

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven består av til sammen syv kapiteler. I kapittel to begrunner jeg valg av metode for denne oppgaven. Som nevnt tidligere er hovedmetode muntlige kilder, og jeg vil forklare nærmere om fremgangsmåte, kildekritikk og etiske spørsmål rundt kildebruk.

I kapittel tre gjør jeg rede for homofili og norske lover, både i forkant av og opprettelsen av §213 i 1902, samt foranledningen til opphevelsen av den.

Kapittel fire, fem og seks er hoveddelen av oppgaven, hvor jeg belyser og analyserer endringer. I kapittel fire skal jeg se på hvordan homomiljøet i Trondheim endret seg på 1960 og 1970 tallet. For å vise utviklingen på best mulig måte, tar jeg for meg hvordan dette forandret seg i kronologisk rekkefølge. Kapittel fem drøfter spørsmålet om identitet. Jeg skal forsøke å finne svar på om identiteten blant homofile endret seg, om homofile ble mer synlige

¹¹ Henning Bech 1999: 69

¹² Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås 2001

i samfunnet, og ut ifra dette se på hvordan identitetsprosessen endret seg. Kapittel seks handler om aksept. Her vil jeg undersøke hvordan ulike offentlige aktører stilte seg til homofile, og om dette endret seg merkverdig etter 1972. På tross av lite kildemateriale, ønsker jeg å finne svar på hva de homofile selv tenkte om aksept i dette tidsrommet. I siste kapittel skal jeg konkludere ved å trekke trådene sammen opp mot problemstillingen.

2 Metode

2.1 Hvorfor intervju og hvordan gikk jeg frem?

Etter at jeg bestemte tema for masteroppgaven, startet jobben med å finne kilder. I begynnelsen av tidsperioden jeg undersøker, var homofili forbudt ved lov og forbundet med skam og tabu. Dette førte til at store deler av homofiles liv var skjult for samfunnet, og på bakgrunn av dette finnes det få skriftlige kilder som beskriver miljøet blant homofile i dette tidsrommet, spesielt i mindre byer der miljøene var svært små. På tross av et utstrakt søk ved flere arkiver fant jeg kun ett sparsomt arkiv, og ett lite skriv fra den lokale avdelingen av Det norske forbund av 1948¹³. Dette gjorde det tydelig at muntlige kilder var den beste fremgangsmåten for å finne informasjon på. I tillegg til å gjøre egne intervju, fikk jeg også tilgang til Skeivt Arkivs materiale fra deres egne intervjuer gjort i Trondheim. Muligheten for å stille spørsmål direkte til kilden og følge opp hvis noe var uklart, gjorde at jeg kom ganske nært på de det faktisk handlet om. Det ga meg en unik innsikt i livene til de jeg intervjuet, en innsikt som jeg hadde vært foruten hvis jeg hadde brukt kun skriftlige kilder.

2.1.1 Rekruttering

Avgrensningen av tidsperiode og kjønn gjorde at jeg måtte finne menn som bodde i Trondheim på 1960- og/eller 70-tallet. Informantene ville derfor være fra rundt 65-70 år og oppover. Utfordringen var å finne ut hvem jeg kunne spørre om å bidra til oppgaven, og hvordan jeg skulle finne disse personene. Min kjennskap til homomiljøet i Trondheim var på denne tiden begrenset, jeg forhørte meg med de få jeg kjente, men kom ingen vei der. For å komme videre i søket etter eldre homofile fra Trondheim valgte jeg å opprette en profil på et nettsamfunn for homofile.¹⁴ Der avgrenset jeg søket på profiler til å passe plassering, tidsperiode og alder. Etter å ha henvendt meg til flere som passet denne profilen, begynte jeg å få positive tilbakemeldinger, som videre ledet til fem informanter. Som følge av at mannen til en av informantene deltok på intervjuet, og at dette paret satte meg i kontakt med ytterligere en informant, hadde jeg tilslutt tilgang på syv ulike informanter. De fleste av informantene var fra Trondheim eller Trondheimsområdet bortsett fra to, der den ene var fra et lite tettsted nord i Trøndelag. Alderen varierte fra rundt 60 til 70 år, og samtlige hadde hatt kontakt med

¹³ Det Norske forbund av 1948 var den første organisasjonen for homofile i Norge. Forkorter og heretter referert til som DNF-48 eller Forbundet

¹⁴ www.Gaysir.no

miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet. De hadde alle forskjellige forhold til miljøet, noe som ga forskjellige perspektiver og oppfatninger på ulike tema som ble diskutert.

2.1.2 Intervjuene

Et forskningsintervju er basert på en vanlig samtale. Psykolog Steinar Kvale definerer det slik: ”et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomenene”¹⁵. Kvalitative intervjuer kan være preget av lite struktur der det er rom for å diskutere utover avtalte tema, hvor vi jobber med åpne spørsmål og ingen krav til rekkefølge. De kan også ha en strengere struktur med faste spørsmål og bestemt rekkefølge på spørsmålene. Ofte er en mellomting vanlig, med fastlagte tema, flytende rekkefølge og fleksible spørsmål.¹⁶ Dette var formen jeg valgte for mine intervjuer. Grunnen til at jeg valgte denne strukturen er at et slikt intervju, med færre forventninger til struktur gir et større spillerom til å finne, samt spisse tema som kan brukes videre. Mens en fast struktur kan være bra hvis man skal sammenligne noe, og derfor tror jeg en mellomting lar meg følge informanten, samtidig som det gir meg mulighet til å skaffe mer informasjon rundt de temaene som er bestemt i utgangspunktet.¹⁷

De fleste av intervjuene ble gjort hjemme hos informantene, med unntak av to. Disse ble gjort på arbeidsplassen til den ene, og det andre på en kafé. I forkant av intervjuet fikk de et lite skriv med litt informasjon om utgangspunktet for oppgaven og hva jeg ville undersøke.¹⁸ Intervjuene hadde varierende lengde, der det korteste var på litt over en time og det lengste i underkant av tre timer. Med unntak av paret nevnt tidligere, ble alle intervjuet individuelt. Samtalene ble tatt opp med en digital opptaker for å ha et bedre fokus på selve samtalen, fremfor å bli distraheret av notering underveis. Intervjuene hadde et avslappet preg, da jeg ønsket at atmosfæren rundt intervjuet skulle være mer som en samtale over en kopp kaffe, fremfor en fremmed som nysgjerrig gransket i informantens fortid. Det var viktig for meg at de jeg snakket med fikk fortelle om seg selv og temaet på sin egen måte. Jeg unngikk også å bruke begrep og fagtermer der det lot seg gjøre, slik at jeg ikke skulle påvirke deres tanker rundt det de fortalte. Samtidig tenkte jeg også at et nøytralt språk førte til at spørsmål ikke ble misforstått, samt bevare den uhøytidelige stemningen.

¹⁵ Steinar Kvale, Tone Anderssen & Johan Rygge 1997: 21

¹⁶ Tove Thagaard 2003: 84

¹⁷ Tove Thagaard 2003: 84

¹⁸ Vedlegg 2

Å legge møteplassen til et sted disse personene følte seg hjemme eller komfortable, tror jeg ga meg en fordel, da det å bli intervjuet kan oppleves som en ukomfortabel situasjon. Min egen legning kan ha vært med på å gjøre situasjonen mer åpen, da felles legning og lik forståelse kan gjøre det enklere å diskutere om temaer som kan føles tabu å prate om. Når det er sagt, var det viktig for meg å være nøytral i samtalen, og la informantene snakke selv. Jeg hadde en skriftlig intervjuguide med meg i tilfelle samtalen skulle gå i lås. Denne brukte jeg mest for å ha oversikten over det vi skulle snakke om, og i tilfelle samtale skulle stoppe opp.¹⁹

2.1.3 Fra opptak til tekst

Intervjuene ble bearbeidet i etterkant ved at jeg lyttet på opptaket og skrev logg. Loggen ble ført i tabellformat i MS Word, der informasjon ble sortert etter tidspunkt, stikkord, informant og med korte sammendrag. Når jeg begynte å skrive kunne jeg enkelt søke i loggen, og transkribere det jeg ønsket å bruke som sitat.

I sitatene har jeg valgt å fjerne en del overflødige muntlige lyder slik som ”eh”, hosting, kremting og liknende. I tillegg til dette er muntlige gjentakelser av samme ord etter hverandre tatt bort. Bruddstykker av setninger som ikke verken ga eller forandret mening er fjernet og merket: [...]. Der jeg mener lyder er viktig for stemningen i situasjonen, er det satt inn slik: [ler]. Jeg har som sagt gitt mine informanter pseudonymer, disse navnene er satt i ”anførselstegn”. Informanter fra Skeivt arkivs intervjuer er gjengitt med fullt navn. Når to informanter er sitert i samme intervju, er utsagnene deres merket slik: “Trond”:. Mine utsagn slik som spørsmål eller kommentarer i selve intervjuet er merket med ny linje og replikkstrek, det samme gjelder for intervjuer fra Skeivt Arkiv.

2.1.4 Etiske dilemma?

Hvis personopplysninger skal brukes i et prosjekt, må det meldes inn og godkjennes av personvernombudet for forskning. Dette gjelder både direkte og indirekte opplysninger, og ved anonymisering.²⁰ Dette ble søkt om og godkjent 28.3.2017.²¹ Informantene skrev under på samtykkeskjema der de kunne krysse av for tre alternativer etter om de ville være helt

¹⁹ Vedlegg 1

²⁰ NSD 2018

²¹ Vedlegg 3 og 5

anonyme, delvis anonyme eller ikke anonyme i det hele tatt.²² Jeg har valgt å anonymisere alle mine informanter, men hvis materialet skulle bli brukt senere er det viktig at et samtykkeskjema er på plass for å beskytte informantenes rett til personvern. Anonymiteten er sikret ved å gi informantene pseudonymer, og ved å ikke bruke navnet til tredjepersoner.

2.1.5 Analysen av intervjuene

Analysen begynner allerede når spørsmålene blir formulert, fordi disse til en viss grad bestemmer hva som skal undersøkes. Loggføring av intervjuene er også en del av analysen, loggen viser hva slags informasjon som er samlet inn, og hvordan det henger sammen. Loggen satte undersøkelsen i system med stikkord, som igjen ble brukt for å finne sitater brukt for å vise poenger i analysen. Disse stikkordene inneholdt elementer jeg mente kunne ha betydning for det videre arbeidet, for eksempel hva jeg så på som viktig informasjon, hvordan jeg husket intervjuet og personen.

Resultatet av kvalitativ forskning baseres som all annen forskning på analysen av data, men kan også ta utgangspunkt i hypoteser fra tidligere teorier. Kvalitetssikring av forskningen kan knyttes til tre begreper, *Troverdighet*, *Bekreftbarhet* og *Overførbarhet*. Det er viktig at forskningen blir oppfattet som *troverdig*. Undersøkelsen og analysen må være utført på en måte som er tillitsvekkende, ved å redegjøre for fremgangsmåte og arbeidsprosess. Forskningen må være *bekreftbar*. Tolkningene må være kritiske, og nøytralitet til miljøet som undersøkes er viktig i denne sammenheng. Forskningen må kunne etterprøves og bekreftes. Det kan også knyttes til at liknende studier delvis bekrefter hverandre. *Overførbarhet* er at forskningen kan være relevant for andre prosjekt, og at det passer inn hos de som har kunnskap til det som studeres.²³

I denne undersøkelsen er målet å la mine funn forme resultatet av oppgaven, men for å underbygge disse funnene vil tidligere forskning og teori brukes for å forklare mine tolkninger. Her er det viktig å påse at tolkningene som fremstilles er på grunnlag av informasjonen jeg har innhentet, og ikke bare er viderefortelling av informantenes tolkning. Informantens minner har vært igjennom en prosess, derfor kan det være jeg ser det de forteller i en annen sammenheng enn det de gjør selv. Dette uten at verken de eller jeg har feil, men

²² Vedlegg 4

²³ Tove Thagaard 2003: 169-170

det kan være tolket på forskjellige måter. Den som analyserer har et annet perspektiv på det som blir undersøkt enn informantene.

2.1.6 Nyttige tolkningsgrep

Tolkningen innebærer å skaffe seg et mangefasettert bilde ved å gå dypere ned i materialet enn akkurat det som blir direkte uttalt. Det som ikke er synlig ved første blikk skal letes opp, og dette krever at det er en viss distanse ved at man har en metodisk eller teoretisk holdning til tolkningen.²⁴ I boken *Minner som prosesser i sosial- og kulturhistorie* skriver historiker Ingar Kaldal om tolkningen av minner på tre plan. At de ”1) forteller *om* noe, at de 2) alltid stammer *fra* noe, som de er formet av og at de 3) selv har virket *i* folks liv, og har vært med på å forme samfunn og kulturer.”²⁵ Når minnet brukes for å fortelle *om* noe kan det brukes som beretning. Når kilden brukes som levning forteller den om livet som det er et minne fra. Ved denne bruken kan du lese etter for eksempel hvilke tanker noen hadde om en spesiell hendelse, eller hvordan noe er blitt diskutert i det miljøet minnet stammer fra. Det tredje planet handler om hvordan minnet har vært med å påvirke livet til den som innehar minnet.²⁶ Et eksempel på det tredje kan være hvis en av mine informanter husket noe som veldig positivt eller negativt, og at dette igjen påvirket valg som blir tatt senere i livet.

Disse begrepene har vært aktuelle i mine tolkninger av intervjuet materialet. Det første planet brukes for å beskrive de forskjellige miljøene, det andre forteller om hva informantene tenkte om sin situasjon og det tredje planet brukes for eksempel for å se hvordan hendelser påvirket informantene i tidsperioden.

2.2 Kildekritikk

Ved tolkning av muntlige kilder, eller minner, er det flere ting vi må tenke over. Forskjellige typer kilder behøver forskjellig kildekritikk. En skal ikke ta alt en hører for gitt, men være kritisk og reflektere over hva kilden egentlig sier, hvordan den kan forstås, og hvordan den kan brukes.

²⁴ Steinar Kvale, Tone Anderssen & Johan Rygge 1997: 133

²⁵ Ingar Kaldal 2016: 114

²⁶ Ingar Kaldal 2016: 114-117

2.2.1 Perspektiv

For å få et best mulig bilde av noe som har skjedd i fortiden, er det en god idé å spørre flere informanter samme spørsmål, eller snakke om de samme temaene. Alle oppfatter hendelser individuelt og vi husker ting forskjellig. Ved å snakke med flere om det samme, vil en få et mer utfyllende bilde av det du vil undersøke.²⁷ Dette har jeg gjort i mine intervju, og det bildet jeg sitter igjen med etter å ha snakket med alle, er mye mer nyansert enn om jeg bare hadde snakket med noen få. En annen mulighet for å nyansere bildet kan være å lete i skriftlige kilder, for eksempel møtereferat eller statistikk, for å se om dette stemmer overens med det som er blitt sagt i intervjuene.

2.2.2 Hukommelse

Ett av problemene med minner er hvor mye, om noe, informantene husker. Ingen går rundt og husker alt i detalj. Selv om vi kan komme på deler av fortiden, er det få som kan erindre alt de har sett og opplevd. Det som ofte blir glemt er de negative minnene.²⁸ Dette kan føre til at fremstillingen av hendelser blir skjev og nostalgisk.

Det er vanlig å tro at minnet svekkes med alderen. Dette er ikke tilfellet, da vi som regel glemmer det som nylig har skjedd, men husker det som hendte langt tilbake i tid. Ingar Kaldal bruker begrepet ”glemselskurve”. Detaljer glemmes fort, men det som blir igjen sitter i lenge. Kurven er bratt i begynnelsen, og blir gradvis slakere til den nesten flater ut.²⁹ Dessuten kan tiden være med på å gjøre informantene mer villige til å dele opplevelser. Hvis det er snakk om hendelser som skjedde flere tiår tilbake, er det en så stor avstand i tid at det kan være enklere å snakke om nå enn nærmere da det skjedde.³⁰

Ofte er det som blir husket viktige hendelser i livene våre.³¹ I mine undersøkelser viste det seg at informantene husket mye fra den aktuelle perioden. De forskjellige personene husket de samme stedene og temaene noenlunde likt, men likevel forskjellig på grunn av personlige perspektiv. Holdninger og inntrykk fra fortiden er derimot mer vanskelig å gjengi riktig. Disse er vanskelige å skille fra samtidige holdninger, men kan derimot hentes frem indirekte ved å

²⁷ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 66-68, Dagfinn Slettan 1994: 85

²⁸ Ronny Kjelsberg 2018, Hulsley Cason 1932: 74

²⁹ Ingar Kaldal 2016: 63

³⁰ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 69

³¹ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 69

tolke informantenes gjengivelse av aktuelle hendelser.³² Minner speiler en prosess som har gått fra hendelsen frem til intervjuet gjøres. Inntrykk og holdninger som kommer frem i intervjuer, er endret gjennom denne prosessen. De er mest sannsynlig farget av de holdninger og tanker informanten har om seg selv når intervjuet blir gjort.³³

Det er veldig individuelt hvordan vi husker. Noen har god hukommelse, mens andre ikke husker detaljer som datoer og navn. Det er også viktig at en er villig til å huske, da det er en aktiv prosess. Minnene må være bevart og brukt.³⁴ En av mine informanter hadde vanskeligheter med å huske detaljer fra deler av den aktuelle periode. Dette mente han var fordi han slet med depresjoner på denne tiden. Om han ikke ville huske, eller hadde valgt å fortrenge hele perioden hvor han var deprimert er usikkert, men denne prosessen hadde ført til at flere minner fra denne perioden var borte for han.

2.2.3 Hva om de husker feil?

Vi kan dreie minner til noe positivt, og fremstille de på måter som virker fornuftige og rasjonelle. Negative hendelser kan bli brukt til å vise noe positivt i den konteksten de er skapt i.³⁵ Et eksempel fra mine undersøkelser kan være det at homofile var undertrykt i samfunnet, og derfor husker de det gode samholdet i de skjulte miljøene. Det kan være alt fra legitimering av noe som flertallet egentlig mener er umoralsk, eller nostalgi over situasjoner som egentlig var negative.³⁶

En annen grunn til at vi husker skjevt eller feil, er at vi ser på fortiden med dagens samfunnsforståelse. Hendelser blir husket og fortalt ut i fra hvem vi er i dag. Dette innebærer også å sette seg selv i et bedre lys med tanke på hvem man er i dag, noe jeg i mine undersøkelser opplevde, da hendelser ble gjenfortalt i hva jeg opplevde som en forenklet versjon. Noe kunne bli fremstilt på måter som speilet den personen de var den dagen jeg gjorde intervjuet, ikke den de var på det tidspunktet de snakket om. Dette trenger å ikke være en bevisst handling.³⁷

³² Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 70

³³ Dagfinn Slettan 1994: 77-78

³⁴ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 71

³⁵ Ingar Kaldal 2016: 128-129

³⁶ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 71-72

³⁷ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 72

2.2.4 Informanter

Det er viktig å tenke over om informantene har mulighet til å gi et riktig bilde av situasjoner og hendelser som gjenfortelles. Er det førstehåndsinformasjon man får, er det gjenfortellinger eller kan det være rykter? Hvordan var informanten plassert i forhold til det som blir fortalt? Er informanten villig til å fortelle sannheten?³⁸ Å analysere måten de forteller på, hva de velger å trekke frem og hva de eventuelt gir liten plass i historien, kan være med på å fortelle at minnet har vært igjennom en prosess. Dette har ledet frem til hvordan denne personens oppfatning av situasjoner er i dag. Hvordan situasjoner fremstilles kan også fortelle noe om de kulturelle prosessene. Det som ikke var godtatt da, fortelles i lys av at det er godtatt i dag. Minnene slik de blir husket og fortalt, kan også ha påvirket både personer og prosesser som fører til forandring. Mine informanter har mulighet til å gi et godt bilde av det jeg undersøker, fordi det handler om dem selv. På tross av dette, har jeg ingen garanti for at informasjonen jeg har fått er hundre prosent riktig. Jeg velger derimot å tro at på grunnlag av karakter og detaljer i det jeg har blitt fortalt, har de ikke har valgt å legge skjul på faktiske hendelser.

³⁸ Bjarne Hodne, Göran Rosander & Knut Kjeldstadli 1981: 77-79

3 §213

3.1 Veien mot §213

I dette kapittelet vil jeg kort redegjøre for tidligere norske lovverk med forbud mot homoseksuell omgang, for å vise bakgrunnen for §213 i straffeloven av 1902. Jeg vil også se på om hvordan paragraf 213 fungerte, om den var en såkalt sovende paragraf. Deretter vil jeg ta for meg de ulike forslagene til endringer av paragrafen og prosessen opp mot opphevelsen i 1972.

3.1.1 Middelalderen

Et forsøk på å hindre seksuelle relasjoner mellom menn via lovfestede reguleringer var ikke noe nytt da straffeloven av 1902 kom. Det eldste forbudet man kjenner til i Norge er fra Gulatingslovens kristenrett fra Bergen i 1164. Liknende formuleringer finnes i andre av de ulike landskapslovene fra middelalderen. Hvis man brøt denne loven var straffen at man ble lyst fredløs, uten mulighet til å kjøpe seg fri.³⁹ Norge var i denne sammenhengen først ute med et forbud mot seksuell kontakt mellom menn. I resten av Europa kom en slik lov først på 1200-tallet.⁴⁰

Det finnes eksempel på at menn ble utstedt bøter for ”kjetteri” med hverandre. Begrepet har assosiasjoner til brudd på kristen moral, og ble i denne tiden også brukt om homoseksualitet. Etter reformasjonen ble kirkens rett til å lage lover tatt bort, og deler av kristenretten ble integrert inn i verdslig lovgivning. Kirken fikk nå rett til å være med å dømme bare når det gjaldt lover som var til for å følge bibelens påbud.⁴¹ Inntekter fra bøter skulle deles mellom kongen og kirken. I bøkene finner man spor av verdslige lensregnskaper fra middelalderen, og ordbruken ”kjetteri” viser til hvilke typer forbrytelse som ble begått.⁴²

Kristenretten var inspirert av bibelen, og seksualitet var kun sett på som en nødvendighet for videre reproduksjon. Det norrøne samfunnet var negativt innstilt til seksuelle relasjoner

³⁹ Fredløse hadde ikke rettsvern og derfor ingen beskyttelse, fredløse kunne drepes uten at gjerningsmannen ble straffet

⁴⁰ Martin Skaug Halsos 2001: 17,18

⁴¹ ”Kirketukten”

⁴² Martin Skaug Halsos 2001: 22

mellom menn, fordi det var vanærende å skulle være den passive⁴³ i et homoseksuelt forhold. Ære var ansett som viktig i dette samfunnet, og kan ha vært med å påvirke at et forbud ved lov ble iverksatt.⁴⁴

3.1.2 Underlagt Danmark

Etter reformasjonen mistet kirken som sagt mye makt, deler av kristenretten ble integrert i de verdslige lovene, og disse påbudene ble gjentatt i et tillegg til den verdslige loven i 1643.⁴⁵

I Christian Vs norske lov fra 1687 stod det at

”Omgjængelse, som er mod naturen, straffis med Baal og Brand”⁴⁶

”Omgjængelse mot naturen” var en vag formulering, men i samtiden var meningen mer kjent. Ved å ikke sette en klar definisjon ville det ikke være like mye fokus på denne typen ”omgjængelse”, dette kan ha vært en måte å forebygge seksuell kontakt mellom menn på. Loven inkluderte forbud mot seksuell omgang med dyr. Disse forbrytelsene ble straffet med brenning på bål. Som en kuriositet kan det bemerkes at det ikke finnes eksempler på at menn ble straffet for å ha hatt seksuelle relasjoner med andre menn fra denne perioden, men det er eksempler der menn er blitt straffet for seksuell omgang med dyr.⁴⁷

Filosofen Wilhelm von Rosen mente at homoseksuell adferd på denne tiden var sjeldent og dessuten privat. Dermed ville det ikke være aktuelt å bruke loven med mindre det skjedde en alvorlig voldsforbrytelse som kunne gå under ”omgjængelse” mot naturen, for eksempel hendelser som i dag ville blitt betegnet som voldtekt.⁴⁸ Von Rosen trakk også paralleller mellom homoseksualitet og fremveksten av større byer. Han pekte på at det fantes en homoseksuell subkultur i flere europeiske storbyer på 1700-tallet.⁴⁹ Sosiologen Henning Bech

⁴³ Mottakende part ved analt samleie

⁴⁴ Martin Skaug Halsos 2001: 21,22

⁴⁵ Martin Skaug Halsos 2001: 23

⁴⁶ V. Christian & Fakultet Det Kongelige norske Frederiks Universitet Det juridiske 1833: 1019

⁴⁷ Martin Skaug Halsos 2001: 24,25

⁴⁸ Wilhelm von Rosen 1993: 38

⁴⁹ Wilhelm von Rosen 1993: 39

plasserte også den moderne homofile mannen i storbyen, her fantes det flere skjulte miljø der man kunne eksistere som homofil.⁵⁰

2.1.3 1814 og en mer selvstendig stat

I 1835 ble det satt ned en kriminallovkommisjon for å utarbeide ny straffelov, til erstatning for Christian Vs lov. Kongen hadde ved enkelte saker overprøvd domstolene og benådet domfelte til mildere straff, noe som var imot viktige prinsipper i grunnloven, og dermed udemokratisk. Den nye loven ble ferdig vedtatt i 1842, også denne inneholdt en paragraf som straffet homofile forhold. Straffen var ikke lenger å bli brent, men straffarbeid. Årsaken til en endring av straffeutmåling var at man mente at straffene i det gamle lovverket var gammeldage og usiviliserte.⁵¹ Bortsett fra at straffen ble redusert, var ordlyden nokså lik den i den forrige loven:

”Omgjængelse, som er imod Naturen, belægges med Strafarbeide i femte grad.”⁵²

Med den nye straffeutmålingen, økte antallet av domfelte i perioden mellom 1885-1889, og 62 menn ble i dette tilfelle dømt for aktivt analt samleie med samme kjønn.⁵³ Analt samleie var den straffbare handlingen, men man forsøkte også å straffe andre typer seksuell kontakt mellom menn, uten hell. Seksuelle relasjoner mellom kvinner ble også forsøkt straffet under denne paragrafen/loven. Dette peker på at de ønsket å straffe all homoseksualitet, ikke bare analt samleie mellom menn.⁵⁴

I sammenheng med revideringen av loven i 1889, ble det foreslått å fjerne forbudet mot seksuell kontakt mellom menn. Begrunnelsen var at homoseksualiteten skyldtes den siktedes natur, og straffetrussel ville ikke spille noen rolle, en ide introdusert av jussprofessor Bernhard Getz. Dette ble avvist, men kan ha påvirket §213 da denne ble formet i den nye straffeloven i 1902.⁵⁵ Den reviderte paragrafen fra 1889 lød som følger:

⁵⁰ Henning Bech 1997: 98

⁵¹ Martin Skaug Halsos 2001: 28,19

⁵² Kongeriget Norges Criminallov af 20de August 1842 kap. 18 - §21 i Martin Skaug Halsos 2001: 29

⁵³ Jens Rydström, Kati Mustola & Martin Skaug Halsos 2007: 24

⁵⁴ Martin Skaug Halsos 2001: 32

⁵⁵ Martin Skaug Halsos 2001: 33

Finder legemlig Omgjængelse Sted mellem Personer af Mandkjøn, straffes de Skyldige med Strafarbeide i femte Grad eller Fængsel. Med samme Straf ansees den, der har legemlig Omgjængelse med Dyr .⁵⁶

Med den reviderte paragrafen kunne man straffe begge parter, ikke bare den aktive. Dette var for hindre mannlig prostitusjon. Det ble gjort forsøk på å inkludere kvinner i loven. Men det fikk ikke medhold, da politikerne mente at paragrafen var for snever til å gjelde kvinner. Ett av argumentene for å utelate kvinner fra paragrafen, var at man ikke kunne straffe alt som var umoralsk med lover.⁵⁷ Tradisjonen var dessuten slik at retten krevde samleie med sædavgang for å kunne dømme, noe som ekskluderte kvinner, og de falt dermed utenfor de nye forskriftene.⁵⁸ På slutten av 1800-tallet hadde kvinner begynt å få noen rettigheter, men var ikke på noen måte sidestilt med mannen. Kvinner var tradisjonelt sett på som en del av husholdet, administrert av mannen.⁵⁹ I dette klimaet var nok ikke kvinner og seksualitet noe man kunne se for seg, i hvert fall ikke noe som kunne kvalifisere som ”Legemlig Omgjængelse” mellom to kvinner. I 1901 uttalte statsråd Ole Quam seg om kvinnelig homoseksualitet, han mente det hørte til blant umulige ting, ingen hadde vel hørt om noe slikt. Selv om dette var noe senere enn revideringen i 1889, var Quam en del av straffelovkommisjonen som reviderte paragrafen på 1880-tallet, og man kan anta at han mente det samme da.⁶⁰

3.2 §213 i straffeloven av 1902, og veien mot avskaffelsen

Arbeidet med ny straffelov begynte allerede i 1885. §213 ble diskutert og vedtatt i februar 1902, og den nye straffeloven ble vedtatt i Stortinget 15. april samme år, og tredde i kraft 1. januar 1905.⁶¹ Modellen for den nye paragrafen var lik den reviderte straffeloven, men gikk igjennom flere utkast før den tilslutt fikk sin endelige ordlyd. Det ble debattert om paragrafen skulle være kjønnsnøytral, og om det skulle inkludere forbud mot seksuell omgang mellom menneske og dyr.⁶² Paragrafen ble tilslutt formulert slik:

⁵⁶ P. Kjerschow 1896: 321 - 322

⁵⁷ Martin Skaug Halsos 2001: 34

⁵⁸ Martin Skaug Halsos 2001: 96

⁵⁹ Elisabeth Lønnå 2017

⁶⁰ Martin Skaug Halsos 2001: 60

⁶¹ Martin Skaug Halsos 2001: 37,38

⁶² Martin Skaug Halsos 2001: 42

”Finder utuktig omgjængelse sted mellem personer af mandkjøn, straffes de, der heri gjør sig skyldige eller som medvirker dertil, med fængsel indtil 1 aar. Med samme straf ansees den, som har utuktig omgjængelse med dyr. Paatale finder alene sted, naar det paakræves af almene Hensyn.”⁶³

Paragrafen ble formulert slik at den bare omhandlet menn som var skyldige i, eller som medvirket til ”utuktig omgjængelse”. ”Utuktig omgjængelse” var en ny definisjon på samleie og samleieliknende forhold, som utvidet straffeloven til å gjelde alle handlinger knyttet til kjønnsakten. Det inkluderte for eksempel oralsex og onani.⁶⁴ Den nye paragrafen omfattet nå mer enn bare samleie mellom menn, men ekskluderte fortsatt kvinner. Paragrafens siste setning var viktig, da den gjorde det kun mulig å reises tiltale der det var påkrevd av allmenne hensyn. Det var ikke straffbart med mindre offentligheten så det som straffbart, en slags form for gatejustis. Dette kunne føre til at den ble en såkalt sovende paragraf.

Paragrafen var på en side strengere, men på en annen side mer liberal. På den ene siden hadde man tidligere måttet påvise et aktivt samleie for å kunne tiltale noen for slike forbrytelser. Ved å bruke begrepet ”utuktig omgjængelse”, ble det enklere å reise tiltale ved seksuell omgang i annen form enn samleie mellom menn. Paragrafen krevde i gjengjeld at handlinger måtte krenke allmenne hensyn, og det var flere måter å unngå dette på.

Det at paragrafen la ned forbud mot seksuell kontakt med dyr i samme ordlyd hvor homofili ble gjort forbudt, sier mye om hvordan holdninger som eksisterte rundt homofile og homofile handlinger. Det speiler et samfunn som var uvitende og avvisende til andre seksualiteter enn det som var ansett som normalen.

3.2.1 Forslag til endringer i 1922 og 1953

I 1922 brukte justisdepartementet en komité for å revidere deler av straffeloven, dette med bakgrunn i å endre straffene i sedelighetsforbrytelser mot barn og unge. Denne Straffelovkomiteen skulle også se på §213. Forslaget var å fjerne den delen av loven som ga straff for seksuell omgang med dyr, samt redusere straffbarheten til tilfeller der overgrepene gjaldt personer under 21 år eller ved prostitusjon⁶⁵. Loven ble ikke endret i 1922 fordi

⁶³ Skeivt arkiv 2015

⁶⁴ Martin Skaug Halsos 2001: 90

⁶⁵ Dette ville være en såkalt vernebestemmelse

Justisdepartementet ikke ønsket å legalisere det de mente var perverse forhold.⁶⁶

Homoseksualitet hadde blitt brukt som en diagnose siden slutten av 1800-tallet, og for å hjelpe straffelovrådet på 1950-tallet med vurderingene rundt loven, ble en kjent psykiater hentet inn.⁶⁷ Rådets vurdering om å legalisere, men ha en høyere aldersgrense for homofile, samt å verne ungdommen for homofil påvirkning ble begrunnet med argumenter fra psykiatrien. Homoseksuelle var mer utsatt for psykopatier, sinnssykdom og alkoholisme, dette måtte komme fra mer enn kun holdninger, det var en del av å være homoseksuell.⁶⁸ På tross av vurderinger av å endre straffeloven, ble ikke endringsforslaget lagt fram i Stortinget, siden Justisdepartementet mente at det var betenkelig å gjøre slike ”perverse” forhold lovlige.⁶⁹

I 1950 ble ”Den Norske Seksjon, Forbundet av 1948”⁷⁰ offisielt stiftet i Oslo for å fremme like rettigheter for heterofile og homofile. Dette var stadfestet slik i formålsparagrafen i forbundets ”lover”: ”Det Norske Forbundet av 1948 har til formål å skape solidaritet mellom mennesker med homoseksuell innstilling og forsvare disses rettigheter i samfunnet.”⁷¹

Organisasjonen opererte diskret til å begynne med, og var opptatt av at medlemmene skulle være respektable borgere. I 1953 tok Justisdepartementet opp §213 til vurdering for endring eller oppheving igjen. Det ble formet et forslag som inneholdt en vernebestemmelse, en høyere aldersgrense for å ”beskytte” ungdommer mot å bli påvirket av homofile, og inkludere kvinner i paragrafen.⁷² Dette var omtrent en blåkopi av det forslaget som hadde blitt lagt frem på 1920-tallet. Samtidig ønsket straffelovrådet å oppheve §379 for å erstatte den med et forbud for å forhindre at det kunne drives møtevirksomhet og organisering for homofile. Forslaget ble ikke godkjent av Stortinget, fordi de mente det trengte en bedre utredning.⁷³

Kort tid etter at DNF-48 ble etablert, henvendte de seg til straffelovrådet med ønske om å revidere §213, og sendte informasjon om homofili til rådet i 1952. Da rådet la fram forslag til lovendring i 1953, kontaktet DNF-48 autoriteter innen medisin og psykiatri fra hele

⁶⁶ Martin Skaug Halsos 2001: 44-45

⁶⁷ Gabriel Langfeldt 1954: 264, Runar Jordåen 2015b

⁶⁸ Runar Jordåen 2010: 243

⁶⁹ Odelstingsproposisjon nr. 8. (1927) om forandringer i straffeloven 1927: 13, Martin Skaug Halsos 2001: 44

⁷⁰ Senere ”Det Norske Forbundet av 1948”

⁷¹ DNF-48 1953

⁷² Ragnhild Hennem 2001: 86

⁷³ Hannah Gillow Kloster 2014, Martin Skaug Halsos 2001: 45

Skandinavia for å skaffe uttalelser mot endringsforslaget. Forbundets arbeid bar frukter, og i 1955 ble forslaget innstilt.⁷⁴

3.2.2 *Hvem var imot endringer i loven på 1950-tallet?*

I bispemøtet i 1954 ble homoseksualitet diskutert, og biskopene gikk imot at straffebestemmelsene skulle endres eller oppheves. De argumenterte med at legalisering av homoseksualitet ville gå mot samfunnets interesser og det kristne moralsynet. De hevdet at samfunnet var basert på kristen etikk, herav det kirken mente, ville samfunnet mene. Det var et ønske fra kirken om å utvide loven slik at den også gjaldt kvinner, og ga strengere straff hvis det ble begått brudd der den ene parten var under 21 år.⁷⁵

Oppfatningen i samfunnet generelt var at seksuelle relasjoner mellom samtykkende voksne skulle være en privatsak. Dette kunne også gjelde for seksuell kontakt mellom menn, men samtidig var ikke homofili noe man ønsket. Kirken trodde at man kunne bli påvirket til å bli homofil som følge av forføring. Da var det viktig å kunne beskytte de unge mot slik påvirkning. Det å verne unge ved lov og begrense muligheten til å organisere seg, skulle i følge straffelovrådet være tiltak for å begrense denne påvirkningen.⁷⁶ Med tanke på forslaget som ble lagt frem for å begrense organisering, er det grunn til å tro at opprettelsen av DNF-48 var en årsak til dette, da de ble anklaget for å påvirke unge menn til å bli homofile.⁷⁷

For DNF-48 var det viktig å fremstå som seriøse og ordentlige mennesker, da homofiles karakter hadde blitt svertet med §213 og påstander om at homofile rekrutterte ”uskyldige” ungdommer til å bli homofile. Holdninger er vanskelige å endre, og det var viktig å vise at de homofile ikke var farlige forførere.⁷⁸

3.2.3 *En sovende paragraf?*

I DNF-48's bok §213 *Onde eller nødvendighet*, mener strafferettsprofessor Johs. Andenæs at §213 var en sovende paragraf. Han hevder at den ikke ble brukt med mindre det var snakk om utnyttelse av yngre mennesker. Det betød også at han mente samfunnet aksepterte homofili i

⁷⁴ Martin Skaug Halsos 2001: 155-157

⁷⁵ Halvor Moxnes 2001: 60-62

⁷⁶ Innstilling fra straffelovrådet om forandringer i straffelovens §§213 og 379, avgitt i februar 1953 1953: 15

⁷⁷ Ragnhild Hennum 2001: 86,87

⁷⁸ Ragnhild Hennum 2001: 87

en så stor grad at paragrafen var overflødig, unødvendig og feil.⁷⁹ Tall og forskning gjort på §213 i Oslo viser derimot at paragrafen ikke kunne kalles sovende. Selv om det var perioder der det ikke ble avsagt dom, var dette på bakgrunn av at et svært lite antall av befolkningen kunne bli dømt under denne loven. Når det i tillegg var krav til almenne hensyn, er fraværet av domsavsigelser selvforklarende.⁸⁰ Dermed vil det si at selv om loven ble lite brukt, sammenfaller ikke dette med at paragrafen var sovende, og selv om paragrafen sjeldent ble brukt, satte den et tydelig preg på samfunnet. Spesielt i de homofile miljøene. Når paragrafen ble diskutert, var det ofte høylytt og med krasse bemerkninger. De negative ytringene som samfunnet rettet mot de homofile, bidro til at mange homofile menn fikk et negativt syn på seg selv, sammenlignet med andre samfunnsgrupper. Paragrafen skapte derfor ufrihet og angst, fordi den fortsatt var en del av en undertrykkende lovgivning.

Historiker Runar Jordåen skrev at paragrafen lå å ”slumret”.⁸¹ Dette ordet har assosiasjoner til noe som ikke helt sover, noe som ligger under overflaten å lure. Dette synes jeg er en god beskrivelse av paragrafen sett fra de homofiles synspunkt. Den var ikke i bruk, men hvis man fulgte med på debatten rundt paragrafen, virket det ikke som det skulle mye til for å vekke den. Hvis man argumenterte med at paragrafen var sovende, ville det være å fjerne en overflødig del av loven. Hvis den ikke ble brukt, trengte den ikke stå der. Paragrafen diskriminerte en minoritet i samfunnet, og i dagens samfunn blir dette sett på som udemokratisk. Det at paragrafen faktisk ble brukt viste at minoriteten ble undertrykt, homofile hadde før fjerningen av §213 og lovendringer som kom etter, færre rettigheter i samfunnet.

3.2.4 DNF-48's rolle for opphevelsen i 1972

I 1966 ble Karen-Christine (Kim) Friele⁸² leder i DNF-48, og et mer intensivt arbeid for opphevelse av §213 startet. Foredrag ble holdt, avisartikler skrevet og forbundet gjorde seg synlig i samfunnet.⁸³ De hadde møter med politikere, og i 1970 gav de ut en debattbok med bidrag fra flere fagfolk som gav sitt syn på en opphevelse av paragraf 213, en bok som ble gitt til alle stortingspolitikere. Politikeren Arne Kielland⁸⁴ tok initiativet til å melde en

⁷⁹ Karen-Christine Friele 1970: 11,12

⁸⁰ Martin Skaug Halsos 2001: 133

⁸¹ Runar Jordåen 2010: 252

⁸² Er best kjent som Kim Friele, kommer heretter til å til å bruke ”Kim” eller ”Friele”

⁸³ Martin Skaug Halsos 2001: 159,160

⁸⁴ Kielland var stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet

interpellasjon⁸⁵ til justisministeren for å få fjernet §213 samme år. Den første responsen på Kiellands forslag var at ministeren ikke ønsket å svare på forespørselen, men heller fremme det gamle lovforslaget fra 1950-tallet, med vernebestemmelse og inkludering av kvinner.⁸⁶ Kielland og Friele samarbeidet tett gjennom hele prosessen for å oppheve lovparagrafen. Kielland brukte sitt nettverk på stortinget og organiserte møter der Kim Friele var gjest. Der fikk hun mulighet til å overbevise politikere om at paragrafen var diskriminerende og måtte oppheves.⁸⁷

I 1971 kom et skifte i regjeringen,⁸⁸ og den nye justisministeren stilte seg positiv til å fjerne §213, han ønsket å svare på interpellasjonen, samt fremme forslaget i Stortinget. Friele og DNF-48s lokallag i Oslo arrangerte et møte hvor medlemmene skulle møte politikerne som jobbet for opphevelsen av §213. På slutten av 1971 var det en høringsrunde i justiskomiteen om lovproposisjonen, der DNF-48, representert av Kim Friele, holdt et sterkt innlegg om det å leve som skjult homofil. Det ble raskt klart at flertallet i kommisjonen var for å oppheve paragrafen. På våren i 1972 ble lovproposisjonen tatt opp i Odelstinget og Lagtinget, og stemt opphevet ved begge instansene.⁸⁹

3.2.5 Hvem ønsket å fjerne §213?

I DNF-48s utgivelse *§213 onde eller nødvendighet*, hadde organisasjonen skaffet skriftlige innlegg som la ned begrunnelser for en opphevelse av lovparagrafen. Uttalelsene kom fra ledende personer innen blant annet psykiatri, teologi og medisin. Flere autoriteter fra forskjellige instanser i samfunnet var for fjerning. Et eksempel var kirken.

Kirken hadde snudd i 1971, og støtte nå opphevelsen av lovforslaget. Teolog og filosof Per Lønning skrev at straffeloven ikke skulle fungere som et moralsk ”grenseskjell”, hvor seksuelle synder ikke skulle stå i særstilling i forhold til annen synd.⁹⁰ Teolog Halvor Moxnes skrev i sin artikkel *Fra kulturelt hegemoni til ideologisk ghetto* at kirkens moralske hegemoni

⁸⁵ Skriftlig eller muntlig forespørsel

⁸⁶ Karen-Christine Friele & Jon Gunnar Arntzen 1995: 22

⁸⁷ Knut Are Tvedt, Karen-Christine Friele & Jon Gunnar Arntzen 1995: 19-27

⁸⁸ I 1971 gikk regjeringen Borten av på grunn av EF-saken.

⁸⁹ Karen-Christine Friele & Jon Gunnar Arntzen 1995: 22-26

⁹⁰ Karen-Christine Friele 1970: 48

var i ferd med å sprekke opp, og strømninger fra andre steder hadde en påvirkningskraft som bidro til at kirken måtte tilpasse seg og imøtekomme endrede holdninger.⁹¹

Ett av argumentene Stortinget brukte i 1953 var at det manglet forskning på temaer rundt det å være homofil. Da det i 1969 kom en nederlandsk rapport som konkluderte med at det ikke var noen sammenheng mellom homofile erfaringer/forføringer i ung alder og seksuell legning, tilbakeviste denne tidligere påstander om homofil påvirkning.⁹² I løpet av 1960-årene hadde man også fått en seksuell frigjøring, med fokus på minoritetsgrupper og kvinnekamp. Samfunnet ble påvirket av mer åpenhet og frihet, noe som gjorde at man snudde om på gamle fordommer. Politikere i omgangskretsen til Kielland hadde i hvert fall diskutert §213, og krevde nå å fjerne paragrafen, da den diskriminerte en minoritet.⁹³ DNF-48 var ikke ubetydelig i denne prosessen, da de fungerte som en sterk pådriver blant politikerne for å gjøre det åpenbart at paragrafen og lovverket var diskriminerende. Dette var en sterk pådriver for at politikerne fikk øynene opp for at lovverket diskriminerte, og at det måtte endres.

Lover som gjelder homofili og homoseksualitet har vært tilstede lenge før straffeloven av 1902. Sett bort fra en oppsving i domfelling på slutten av 1800-tallet ble få rammet av dette lovverket. Etter at §213 trådte i kraft ble heller ikke denne spesielt mye brukt, og det ble flere ganger vurdert for revidering. Noen så på den som en slumrende paragraf. Dette viser at den ikke var inaktiv, da den var en reell trussel, både som fysisk avstraffelse og som bærer av negative holdninger og diskriminering mot en minoritet. Med 70-tallets holdningsendringer og opphevelsen av paragraf 213, forsvant en negativ holdningsbærer fra lovverket. Hvordan dette påvirket de ulike delene av de homofiles liv i Trondheim skal jeg drøfte i de følgende kapitlene.

⁹¹ Halvor Moxnes 2001: 63

⁹² Karen-Christine Friele 1970: 92

⁹³ Karen-Christine Friele & Jon Gunnar Arntzen 1995: 24-27

5 Miljøet Trondheim

5.0.1 Hvordan endret miljøet for homofile seg i Trondheim på 1960- og 70-tallet?

Tidlig i perioden var seksuell praksis mellom menn forbudt, dette hadde en klar innvirkning på homofiles møtesteder. Likevel så vi i denne perioden starten på en prosess som åpnet opp og utvidet miljøet blant homoseksuelle i Trondheim. Endringen hadde sammenheng med opphevelsen av §213. Først vil jeg vil redegjøre for hva jeg legger i begrepet miljø, og hvordan jeg velger å bruke det. Miljøet fikk andre formål i løpet av perioden, noe som kommer frem når jeg tar for meg miljøet i kronologisk rekkefølge for å beskrive endringen fra et skjult sjekkemiljø til et mer åpent og delvis politisk miljø.

5.1 Hva er miljø?

Miljø er i denne sammenheng de forskjellige sosiale relasjonene mennesker har basert på deres identitet som homofile. Miljøer kan også knyttes til geografiske steder. Miljøene jeg skriver om var til en viss grad stedbundne, og jeg har derfor valgt å bruke ordene sted og miljø om hverandre. Dette valget er gjort fordi mine informanter brukte stedsnavn når de refererte til forskjellige deler av miljøet. De forskjellige stedene hadde forskjellige formål knyttet til seg, og referering til sted refererer da samtidig til formål med miljøet.

5.2 Tidlig i perioden

Selv om seksuell praksis mellom menn var forbudt ved lov frem til 1972, formulerte loven seg slik: ”Paatale finder alene sted, naar det paakræves af almene Hensyn.”⁹⁴ Noe som la til rette for at enhver seksuell praksis som ikke ble avslørt ikke nødvendigvis måtte straffefølges. Denne formuleringen var et kompromiss som ble gjort da loven ble formulert, da den ene parten ønsket å oppheve det almene forbudet mot seksuell kontakt mellom menn, mens den andre parten ville beholde det. Hendelser som kunne bli straffet var om det var mistanke om forførelse eller synlig seksuell framferd. Historiker Martin Skaug Halsos pekte i sin hovedoppgave på følgende: I Oslo mellom 1905 og 1950 ble paragrafen brukt kun når almene hensyn krevde det, det vil si om noen hadde seksuell kontakt med

⁹⁴ Skeivt arkiv 2015

mindreårige, eller hvis den en av partene var kjent sedelighetsforbryter.⁹⁵ De ”almene Hensyn” var en årsak til at seksuell kontakt mellom menn ble noe skjult, og det oppsto seksuelle homofile miljø. Ifølge lovparagrafen var det straffbart med ”utugtig omgjængelse”, noe som utvidet antallet straffbare handlinger fra analsex med sædavgang til å inkludere for eksempel oralsex og gjensidig onani.⁹⁶

Ulike steder i byen ble brukt av menn for å sjekke opp andre menn for seksuelle møter. Dette skjedde ofte åpent og på offentlige steder. Sjekkingen var bare åpenbart om du var klar over hva som skjedde. Ofte ble det brukt spesielle koder eller ulike ritualer for å komme i kontakt med andre.⁹⁷

5.2.1 Hvor var det seksuelle miljøet

Som i Trondheim, fantes det liknende skjulte seksuelle miljø i Oslo. Disse ble beskrevet i sosialantropologen Hans W. Kristiansens doktorgradsavhandling om eldre homofile menns livsfortellinger i perioden 1940 til 1970⁹⁸ Kristiansen hevdet at hans informanter intuitivt visste at det fantes slike miljø, men at de ikke var åpenbare før de hadde kommet inn i de, ofte ved en tilfeldighet.⁹⁹ Fra Göteborg blir den samme typen skjulte seksuelle miljø skildret av sosiologene Margareta Lindholm og Arne Nilsson i deres bok om homomiljøet fra 1950 til 1980.¹⁰⁰ Mine informanter kunne fortelle at det også fantes seksuelle miljø, eller sjekkesteder som noen kalte det, i Trondheim i den perioden jeg undersøker. Disse sjekkestedene forandret ikke karakter i løpet av perioden, selv om miljøet utvidet og forandret seg på andre måter. For homofile var disse sjekkestedene viktige, ikke bare individuelt, men de var også en viktig bidragsyter for å forme det homofile miljøet som vokste frem i Trondheim på denne tiden.

I intervjuene ble flere offentlige toaletter og pissoarer nevnt, og det foregikk seksuelle møter mellom menn på de fleste av disse. De to jeg vil trekke frem her er Fjordgata og pissoaret i Ravnkloa,¹⁰¹ samt Sentralbadet. Disse stedene ble som oftest nevnt først da samtalen kom inn

⁹⁵ Martin Skaug Halsos 2001: 103-104, 106-107

⁹⁶ Martin Skaug Halsos 2001: 90

⁹⁷ Det vanligste var gåing opp og ned spesielle gater og forsøk på gjensidig blikk-kontakt

⁹⁸ Hans W. Kristiansen 2004

⁹⁹ Hans W. Kristiansen 2004: 140

¹⁰⁰ Margareta Lindholm & Arne Nilsson 2002

¹⁰¹ Ravnkloa ligger i enden av Fjordgata, disse områdene ble brukt for å sjekke andre menn. Sjekking foregikk også i pissoaret, som ofte ble brukt som sted for seksuell kontakt

på denne typen møter og miljøer. ”Egil” fortalte følgende om sin ungdomstid i Trondheim, og hans viten om slike steder på 1960-tallet:

Det var visse strøk i byen som vi, visste om da. Som, hvor man kunne treffe andre. Og det var i Fjordgata, du har kanskje hørt om det? Knyttet til pissoaret i Ravnkloa ja.¹⁰²

“Egil” var ikke sikker på hvordan han fikk vite om dette miljøet, men en av mulighetene var at han hadde hørt en bemerkning om hva som foregikk der fra ”noen streite”.¹⁰³ For alle som var en del av dette miljøet var dette selvsagt, og det er mulig at han hadde overhørt dette i en samtale mellom noen fra miljøet.

Om han hadde overhørt hva som foregikk i Ravnkloa fra noen utenfor miljøet, gir dette indikasjoner på at det sannsynligvis ikke var så skjult som de homofile trodde. Man kan anta at medlemmene følte det var såpass gjemt at ingen ville forstå hva de pratet om. Uansett ville det være vanskelig å peke på noe konkret uten at du visste hva som foregikk, eller selv var interessert og undersøkte stedet og miljøet videre. ”Egil” sa at det var ”visse strøk i byen som vi visste om”. I likhet med det Kristiansen beskriver kan altså intuisjon og tilfeldighet ha vært årsaken til at han oppdaget disse stedene.

Et annet sted i byen der det foregikk seksuell møter var på sentralbadet. “Tomas”, som allerede var klar over at han ble tiltrukket av menn på dette tidspunktet husker at han ble nysgjerrig da badet åpnet.

Og nå er jeg blitt 14 år, så da er vi jo i 1960, og da hadde det der sentralbadet åpnet. Og det ble jo etter hvert et eldorado da. Til å begynne med så var man der sammen med skolekamerater og sånn, men så fant man sikkert sånn bevisst ”bak her” vet du at, her kanskje det kan være noe å hente. Og det var det [ler]. [...] jeg var ofte der for å si det sånn.¹⁰⁴

I likhet med pissoaret i Ravnkloa foregikk også møtene her i det skjulte. Badstuer, dusjer og omkleddningsrom ble populære sjekkearenaer. Miljøet her eksisterte ifølge “Tomas” frem til badet ble lagt ned. Det som er interessant er hvordan “Tomas” fant ut at dette var et sted man

¹⁰² "Trond" & "Egil" 2017

¹⁰³ "Egil" 2017

¹⁰⁴ "Tomas" 2017

kunne sjekke andre menn, siden han beskrev det som en intuitiv oppdagelse. Jfr. Kristiansens beskrivelse av det han kaller erotiske frirom i Oslo, var det ofte tilfeldig hvordan man fant disse stedene. En måte å få kontakt med andre homofile var ved blikk-kontakt. Kanskje så man andre som fikk kontakt, eller fikk man selv kontakt med andre og skjønte betydningen av dette. En annen mulighet var at en annen tok initiativet og man ble ”forført”.¹⁰⁵ Denne homofile sjekkearenaen var nok ikke så skjult at det var usynlig for hele fellesskapet. Det eksisterte, om ikke i det åpenbare, blant alle i samfunnet, slik at homofile fant hverandre i en offentlig arena. Dermed er det plausibelt å tro at du måtte ha en vis innsikt eller intuisjon for å skjøne hva det var. Som nevnt var “Tomas” allerede klar over hvem han ble tiltrukket av, det kunne være en slags taus kunnskap som spilte inn. Noe han intuitivt visste var slik.

Det at man oppsøkte slike skjulte steder var nok hovedsakelig på grunn av at seksuell kontakt mellom menn var ulovlig, men anonymitet var også en måte å slippe unna den skammen og stigmatiseringen som var forbundet med homoseksualitet. Selv om miljøet gjennomgikk en endringsprosess i løpet av 1960- og 70-tallet ble ikke sjekkestedene borte i løpet av denne perioden. Møtestedet på Sentralbadet eksisterte frem til det ble nedlagt i 2001, og miljøet i Ravnkloa var der frem til pissearet ble murt igjen. “Trond” og ”Egil” mener å huske at det var sjekking der til sent på 1980-tallet til tidlig på 1990-tallet:

“Trond”: Det var jo sjekking i Fjordgata. Jeg husker ikke når det skiftet jeg, ut til Brattøra

“Egil”: Nei, det var mye senere, det er jo i vår tid det.

“Trond”: i vår tid ja. Men ja, 80-årene?

“Egil”: Å ja, nei, senere enn det og tror jeg. [...]

- Hvorfor skiftet det sted?

“Egil”: Nei, det har jo noe med at Fjordgata ble så etablert med butikker og alt mulig sånt, trafikken ble ganske stor der og det kom restauranter og sånne ting

“Trond”: Nemlig, det var ikke noe, tidligere så var det ingenting som skjedde på nedsiden av bryggene, så det var litt sånn i skjul der. Og så etter hvert så, kommunen ville jo ha det bort fordi den pissearen ble jo nedlagt, den ble jo først bare gjenmurt¹⁰⁶

¹⁰⁵ Hans W. Kristiansen 2004: 141,142

¹⁰⁶ "Trond" & "Egil" 2017

Det er tydelig at det fantes behov for skjulte miljøer der man kunne være anonym også etter at §213 ble opphevet og miljøet forandret seg. Behovet for anonymitet er noe som er med gjennom hele perioden. Selv om oppfatningen av homofili endret seg i perioden, fantes det fortsatt mange med negative holdninger.

5.2.2 Homoseksualitet i praksis: §213 = Anonymt, tilfeldig og skjult

Siden seksuell kontakt mellom menn kun ble straffet hvis de ble oppdaget, ble miljø og møtesteder holdt skjult. Dette førte med seg stor grad av anonymitet og en spesiell måte å utforske seksualiteten sin på. Møtestedet i Ravnkloa var et typisk slikt sted, også her, som ved andre slike møteplasser, hadde man en egen praksis. Her vil jeg bruke eksempler fra nettopp Ravnkloa for å vise hva som var vanlig praksis på slike møteplasser.

“Egil” fortalte om sjekkestedene, og sa følgende om hva som ofte var målet med å gå til Ravnkloa:

Som regel ble ikke noe sagt, ingen konversasjon og [...] du presenterte deg selvfølgelig aldri, og det var bare en, en runk i en krok.¹⁰⁷

Hvis behovet for seksuell kontakt meldte seg, kunne derfor et besøk i Ravnkloa bøte på dette, uten at det nødvendigvis ble utvekslet et eneste ord. Seksualiteten ble redusert til et behov som måtte dekkes, og ikke mer enn det. Fordi homofili var tabu og gjemt, var dette kanskje en måte å få både emosjonelt og seksuelt utløp på. ”Per” fortalte at flere som oppsøkte Ravnkloa, hadde giftering. Deres homofile identitet var skjult.¹⁰⁸ Disse personene hadde sannsynligvis ikke mulighet til å være åpen om egen legning etter at §213 ble opphevet. Dette var en medvirkende årsak til at de skjulte miljøene fortsatte å eksistere etter §213.

Selv om disse skjulte miljøene var kjent blant mange homofile i Trondheim, var det aldri noen garanti at man traff på noen med samme forventninger som en selv når man besøkte de. Ofte kunne det ta mange timer, og noen ganger fant man ingen. Noe både ”Egil” og ”Tomas” hadde opplevd:

¹⁰⁷ ”Egil” 2017

¹⁰⁸ ”Per” 2017

Selv det var veldig avansert i min ungdom her altså det var, bare følger etter hverandre liksom og så snur deg og, og ja kunne ta timevis ikke sant. Det var jo helt håpløst.¹⁰⁹

Det ble lagt ned mye tid i å sjekke opp noen, opptil flere timer. Dette forteller at det var viktig å komme i kontakt med andre homofile, selv om det bare var for å tilfredsstille et behov. Et slikt miljø kunne oppleves som både overfladisk og ensporet, men virker å ha vært av stor betydning for mine informanter. Det fylte nettopp dette behovet de hadde for å møte andre homofile og man kan spekulere i om at mange ønsket å skape andre bånd enn bare tilfeldige seksuelle bekjenskaper.

Holdningene til tilfeldig sex i dette miljøet må ha vært ganske åpne. I en tid der det var vanlig å leve et norsk A4-liv, valgte de å bryte med dette mønsteret. Skjulte miljø ga en trygghet, hvor ingen ville få vite hva du hadde gjort, og alle var ute etter det samme. ”Per” uttalte at ”Det var ingen som så oss, det var friere fordi det var så gjemt.”¹¹⁰ Kristiansens ”erotiske frirom” beskrev et rom utenfor normal sosial adferd, der man var fri til å gjøre det man ville.¹¹¹ For de med skjult eller undertrykt identitet, ville tilfeldig sex være en måte å få utløp for lyst. For de som var usikre på sin egen seksuelle legning, var dette en måte å finne seg selv på. Tilfeldig sex med andre menn var en enkel måte å få kontakt med andre homofile på, om du viste om stedene.

Disse skjulte og overfladiske møtene var en utfordring, da de i stor grad foregikk utendørs. ”Egil” fortalte om seksuelle møter i Fjordgata, og sex utendørs:

Da foregikk jo det meste sex ute, ikke sant nede bak bryggene og sånne ting [...], så det var ganske utfordrende for å si det sånn. Men det var jo sånn det var¹¹²

Det å måtte gjemme seg samtidig som de gjorde noe som var veldig privat, ble beskrevet av ”Egil” som utfordrende. Fra Lindholm og Nilssons undersøkelser i Gøteborg var oppfatningen blant flere at det var fornedrende, ubehagelig, og uhygienisk med sex utendørs og på pissoarer. De mente at denne typen erotikk var veldig begrenset, og dessuten kunne de være

¹⁰⁹ ”Egil” 2017

¹¹⁰ ”Per” 2017

¹¹¹ Hans W. Kristiansen 2004: 139

¹¹² ”Egil” 2017

interessert i mer enn et seksuelt møte.¹¹³ Lindholm og Nilsson peker også på at behovet for å skjule seg gjaldt et stort flertall, og løsningen var ofte busker i Gøteborgs parker i de sene nattetimer, hvor de seksuelle møtene kunne gjennomføres uten å bli forstyrret.¹¹⁴ Dette er overførbart til miljøet i Trondheim. Homofili var sett ned på, og det kunne være vanskelig å ta med seg potensielle partnere til steder der en kunne bli gjenkjent. Det var nok flere som var ute etter noe mer enn et seksuelt møte, hvor man kunne kjenne igjen og opprette kontakt med andre i dette miljøet.¹¹⁵ Da §213 ble opphevet skjedde en endring i kontakten mellom homofile, anledningen til å møtes på andre offentlige arenaer åpnet for andre forhold enn kun de seksuelle.

5.2.3 Taus kunnskap, intuisjon

Vi vet mer enn vi kan sette ord på. Vi kan gjenkjenne et ansikt blant tusenvis, forstå noens humør basert på ansiktsuttrykk, men det er ikke enkelt å forklare hvordan vi gjør det. Mye av denne kunnskapen kan ikke bli sagt med ord.¹¹⁶

I følge filosofen Michael Polanyi kan kunnskap være taus, eller skjult. I følge Polanyi har kunnskap en grunnleggende struktur bestående av to ledd, det første skjult og det andre bevisst. Årsaken til at denne typen kunnskap forblir taus, er at fokuset ligger på utfallet - det kjente eller bevisste.¹¹⁷ Jeg vil bruke sitatet fra "Tomas" på side 29 om sentralbadet til å vise dette. Han sa at han "bak her" visste han, denne intuisjonen hjalp han å forstå at her var det "ting å hente". Det er denne intuisjonen som er den tause kunnskapen, og det første leddet. Det andre leddet kunne være blick-kontakt, som betød det samme som at han hadde "fått napp".¹¹⁸ Han brukte denne intuisjonen eller tause kunnskapen for å oppnå blick-kontakt.

Taus kunnskap kombinerer to måter å vite noe på. Vi vet utfallet – kontakt – fordi det er der oppmerksomheten er rettet, mot det *spesifikke*. Det intuitive, det tause vet vi bare fordi vi bruker denne kunnskapen for å rette oppmerksomheten mot noe annet, blick-kontakten.

¹¹³ Margareta Lindholm & Arne Nilsson 2002: 116

¹¹⁴ Margareta Lindholm & Arne Nilsson 2002: 120

¹¹⁵ Arve Rømen 2017

¹¹⁶ Michael Polanyi 1967: 4-5

¹¹⁷ Michael Polanyi 1967: 9

¹¹⁸ "Tomas" 2017

Denne kunnskapen er underforstått. Vi kjenner disse elementene, men er ikke i stand til å identifisere dem.¹¹⁹

Denne kunnskapen spilte nok inn når man var ute å sjekket, og spiller fortsatt inn når noen er ute for å sjekke opp noen, om man er homofil eller heterofil. Den hjalp med hvordan man valgte hvem som var verdt å prøve seg på, og hvordan de visste at sjansene var større hos den ene eller den andre. Taus kunnskap kunne i en slik sammenheng, bidra til å lykkes i sjekkingen.

Det tidlige homomiljøet var altså skjult og anonymt, og det virker som om tilfeldigheter og intuisjon spilte inn for å kunne finne det. Seksualiteten til medlemmene åpenbarte seg på disse stedsfaste miljøene, da de ikke fikk utløp på andre arenaer. Disse stedene eksisterte og fortsatte å eksistere fordi de fylte et behov, og for noen var denne typen tilfeldig sex den eneste måten de fikk utløp for sine lyster på. Formålet med sjekkestedene var sosiale relasjoner i form av seksuelle møter. Etter hvert skulle det dukke opp et sted som skulle dekke et annet aspekt ved sosial kontakt.

5.3 Fra sjekkemiljø til et sosialt miljø – Elvekroa

Sjekkemiljøet fortsatte å eksistere frem til pissoarene ble stengt og sentralbadet lagt ned. Det er tydelig at det var bruk for disse stedene, men med hjelp av en privatperson skulle miljøet utvikle seg til å bli et sosialt samlingspunkt. De sosiale sammenkomstene ble arrangert i hans private bolig. “Tomas” kjente til denne personen før han startet opp denne klubben, de traff hverandre da “Tomas” hadde en annen avtale i Ravnkloa tidlig på 1960-tallet. Vedkommende han skulle møte, hadde blitt forhindret i å komme, og sendte denne beskjedene via en bekjent. Møtet med denne nye bekjente, som var ukjent for “Tomas”, skulle forandre mye for han:

For da hadde jeg i grunn gjort en avtale med en eller annen fyr og sånn, så kom det en fremmed mann bort til meg som kunne fortelle meg at han visste hva jeg holdt på å lete eller ventet på. Og litt snurt og da vet du [med tilgjort stemme:] åh, det gikk ikke an! [ler] Joda, jeg ventet på en inne fra Steinkjer som skulle komme, men han fikk ikke til å komme.

Du vet i den tiden hadde vi jo ikke noen telefon, nei. Så det gikk jo ikke an å ringe hjem til foreldrene å si at, sånn og sånn. Men i hvert fall så ble jeg jo, nå åpner det seg en ny verden

¹¹⁹ Michael Polanyi 1967: 9-10

gjennom han her personen. [...] Ja, og han der som jeg da møtte på byen den der ettermiddagen han var det som da åpnet den der Elvekroa etter hvert, som het Ove¹²⁰ ja. Og han, for det at da jeg ble kjent med han, så var han ennå gift. Og bodde ganske så sentralt, så jeg var jo, var opp der en liten tur [ler]. Var jo flink til å besøke folk vet du. Og så ble han skilt, og så flyttet han ned på Elvekroa. Og da ble det da en slags gutteklubb der hos "a' mor" som vi kalte han¹²¹

Flere jeg har snakket med, utover "Tomas", kunne fortelle om viktigheten denne personen hadde for det homofile miljøet i Trondheim på denne tiden. De fleste av mine informanter trakk frem Elvekroa da de snakket om miljøet i Trondheim, så det er tydelig at dette var viktig for mange. For å beskrive og forstå funksjonen til dette nye stedet vil jeg fortelle om hvor det var plassert, hvordan man ble medlem, og hvorfor man oppsøkte dette miljøet. Det eksisterte på grunn av et enkeltindivid som i privat regi samlet de homofile i Trondheim, og er siden blitt husket som en plass av betydning for de som tok del i disse sammenkomstene.

5.3.1 Hvor holdt de hus?

Sosial kontakt hadde for det meste vært i form av sjekking ute eller på offentlige steder, men på 1960-tallet fikk homofile et annet slags samlingssted. "Egil" hadde en homofil sjef som informerte han om dette, dette var i 1963:

"Egil": Da var det nokså slutt på å gå gatelangs i Fjordgata, så var det en privatperson som hette Ove som åpnet sitt hjem for oss [...] det var jo fantastisk, sted. Elvekroa ble det kalt.

"Trond": ja for at han holdt til på Bakklandet den gangen. Ved første fase ja. En av de bryggene som, når du går over gamle bybro herfra, til høyre, altså nabo med den gamle nabo, gode nabo eller hva det heter¹²²

Siden Elvekroa var et privat samlingspunkt, hadde de homofile nå et sted å gå til som ga andre og mer personlige rammer rundt møtene. Det tyder på stor gjestfrihet fra han som stilte hjemmet sitt til disposisjon, og var en betydelig endring fra sjekkemiljøet. Denne klubben var viktig for miljøet, og personen som tok initiativet må også ha vært viktig. Da han byttet bolig

¹²⁰ Anonymisert

¹²¹ "Tomas" 2017

¹²² "Trond" & "Egil" 2017

på slutten av 1960-tallet, fortalte "Tomas" at klubben og miljøet fulgte med han inn i nye lokaler:

Og så flyttet da han Ove derifra, og ikke spør meg hvorfor. Men han var, ja, dekoratør til et, byen største glasshusbutikk som het Andreas Moe, som ligger der hvor, nå må du hjelpe meg. [...] Moods of Norway heter det ja.

- Ja, på hjørnet av Nordre og den..

Der var det der glassmagasinet, så bodde han oppe i andre etasje. Hele den andreetasjen. Og der fant vi etter hvert ut at vi skulle starte en klubb. Og den store stjernen i den tiden, det var jo da Edith Piaf, så klubben ble "La Piaf". [ler]. Og nå er vi kommet til 1970.

I en tid der homofili var lite akseptert, og seksuell praksis forbudt ved lov, var dette en måte å organisere seg sosialt på, men samtidig holde seg skjult. Det virker som det var behov for et slikt sted, for dette stedet var populært.¹²³ Klubben samlet seg på lørdager, og utenfra kunne det virke som hvilken som helst annen privatfest i byen.

5.3.2 *Hvordan ble man medlem?*

Siden dette var i perioden før §213 ble opphevet, var det viktig å ikke tiltrekke seg for mye oppmerksomhet. Som jeg peker på i kapittelet om identitet, kunne politiet ofte oppleves som en trussel, og dette var enda en grunn til å holde det skjult. "Egil" kunne fortelle dette om hvordan man slapp inn på Elvekroa og La Piaf:

Og det var jo egentlig praktisk for han at du måtte liksom komme i følge med en som han kjente da, ikke sant, i første omgang.

- Ja, for det var ikke bar å dukke opp, du måtte..

Nei, du måtte, måtte liksom komme sammen med noen¹²⁴

I følge "Egil" måtte man altså kjenne han som arrangerte klubben eller komme sammen med noen han kjente. Hvem som helst ble ikke sluppet inn. Dette var trolig for at man skulle kunne stole på at de som var der var homofile, og ikke ville fortelle videre om hvor de hadde vært og hvilket type sted dette var. Det er heller ikke usannsynlig at noe av rekrutteringen hit var fra

¹²³ "Trond" & "Egil" 2017, "Tomas" 2017, "Bjørn" 2017, "Jon" 2017

¹²⁴ "Egil" 2017

sjekkestedene i byen. Selv om de seksuelle møtene foregikk anonymt, kjente man nok hverandre igjen, og kunne spørre om de ville være med på klubb.

5.3.3 Formålet med dette miljøet?

Som tidligere nevnt hadde dette miljøet en helt annen karakter enn sjekkestedene, og man gikk hit for helt andre ting. ”Egil” og ”Trond” sa dette om klubben:

”Egil”: Det var jo ganske sosialt altså, det foregikk vel ikke noe sex der altså. Det var jo rent sånn sosialt. [...] Det hendte jo at folk møttes og gikk sammen derfra

”Trond”: Ja, ja, det var jo...

”Egil”: Men, nei det var veldig viktig sted altså¹²⁵

For disse var klubben et viktig sted for sosialiseringen med andre homofile, det var viktig å treffe andre som var lik seg selv. ”Bjørn” hadde i likhet med ”Egil” og ”Tomas” positive minner fra elvekroa:

Altså, i den tiden, da det ikke var akseptert, var jo til og med straffbart offisielt da. Så ble det en slags solidaritet altså, jeg opplevde det da jeg var ung at det betydde veldig mye for meg å kjenne noen voksne trygge personer.

- Som passet på hverandre litt?

Ja, Ja. Og som.. Var ikke det at de kunne svare på så mye og gi så mye argumenter og sånn, men altså, det ble en slags rollemodeller eller hva en skal kalle det altså.¹²⁶

I dette miljøet eksisterte det en type samhörighet og samhold som ikke er blitt nevnt i forhold til sjekkestedene. Dette var en viktig endring som hadde mye å si for de som befant seg i miljøet. Miljøet utviklet seg og ga grunnlag for et sterke fellesskap som igjen ga grobunn for mer personlige relasjoner. Muligheter som var mer eller mindre fraværende slik miljøet hadde fungert tidligere. Voksne rollemodeller som unge og usikre homofile gutter kunne se opp til, noe det var få av på denne tiden. Som ”Bjørn” sa, kunne ikke disse voksenpersonene nødvendigvis gi svar på alt, men det at en voksen homofil person var tilgjengelig, gjorde det mulig å se en framtid der en kunne være seg selv. Det å kunne føle seg trygg ble også trukket frem. Å kunne senke skuldrene og være seg selv en kveld i uka, var noe samtlige av de jeg

¹²⁵ ”Trond” & ”Egil” 2017

¹²⁶ ”Bjørn” 2017

snakket med husket at de så frem til. Å møte personer som man hadde noe til felles med var også viktig for identitetsprosessen.

“Jon” var ikke veldig involvert i miljøet, men en av de tingene han husket var følelsen av å være trygg:

- Det hørt litt trygt ut på en måte da?

Ja det var det for [...] da var vi innom de fire veggene da. Så det var ikke noe razzia, ingen som kom og ingen som sjekket noe.¹²⁷

“Jon” fremstiller det som om han følte seg beskyttet. Han følte seg trygg inne i et rom som ikke var offentlig, og som ikke ville bli oppdaget av politiet. Denne tryggheten var ikke å finne i sjekkemiljøene, der man var ute i det fri og kunne ikke fysisk gjemme seg på samme måte. I tillegg til en fysisk trygghet, bidro Elvekroa til en følelsesmessig trygghet. Både “Jon” og “Bjørn” fortalte hvordan omgivelsene her bidro til at de kunne bli kjent med de andre og opparbeide en tillit til de ulike i gruppen. Dette sto i kontrast til sjekkemiljøet, som bar et høyt preg av anonymitet og upersonlige forhold. Dette miljøet var personlig, et sosialt møtested der man ble kjent med mennesker man følte tillit og trygghet til. Miljøet var fortsatt skjult, §213 var fortsatt en del av lovverket, og slike private sammenkomster var en måte å holde seg under radaren på.

5.3.4 §213 og et åpent miljø?

På tross av at Elvekroa ble oppfattet som et positivt tilskudd til miljøet hos de som gikk hit, var det fortsatt ikke alle som var komfortable med dette miljøet. ”Egil” sa dette om hvorfor noen oppsøkte Fjordgata men ikke var interessert i å gå på Elvekroa:

Nei, det var mange, eller mange og mange, det er ikke snakk om stort antall, men det var flere som gikk i Fjordgata, men som aldri var der fordi at de, da ble man jo kjent da, ikke sant hvis man gikk på Elvekroa hos Ove¹²⁸. For å bevare sin anonymitet da.¹²⁹

¹²⁷ "Jon" 2017

¹²⁸ Anonymisert

¹²⁹ "Egil" 2017

§213 var ennå rettskraftig, og man risikerte å bli straffet. Som tidligere drøftet var ikke paragrafen sovende. Selv om den ble sjelden brukt, ble den hentet fram ved jevne mellomrom og ble opplevd som trussel.¹³⁰ Dermed ble anonymitet for noen viktigere enn sosial utvikling. Noe som for mange homofile potensielt skapte angst og en generell følelse av ufrihet og fordømmelse av andre i samfunnet. De ”almene hensyn” bidro til at mange homofile levde et dobbeltliv i frykt for å bli avslørt.

Elvekroas rammeverk bidro til et fokus på det sosiale og ikke på seksuelle relasjoner. Dette ga muligheter for å åpne opp for andre utenfra. Det forutsa at disse var vennlig innstilt ovenfor homofile, og som alle andre måtte de ha en relasjon med han som arrangerte klubben. ”Jon” husker at han ble sjokkert da han så noen han visste om, som ikke var en del av selve homomiljøet:

Ja 14 dager senere så kom mora hans og. Og da holdt jeg på å dette av stolen. Og hun sa ”Å, er du her ”Jon”?”, og jeg hold på å si ”ja, er du her og ja?” [...] Ja, men hun var omgangsvenner med han som hadde det, for de hadde kjent hverandre i mange, mange år. Så hun kom der, og da holdt jeg på å dette av stolen ja.¹³¹

Siden dette ikke var vanlig praksis ifølge ”Jon”, var dette tilfellet et resultat av felles bekjente. Dette viser at samfunnet samlet ikke var imot homofile, og viste sin støtte nettopp med å være med på arrangement på elvekroa. Det viser også en åpenhet i forkant av fjerningen av §213 som kunne ha påvirket stemningen for å avskaffe §213.

Elvekroa og etterhvert La Piaf gjorde at miljøet ble åpnere innad. De som frekventerte de private sammenkomstene fikk større mulighet for personlig kontakt, og en følelse av tilhørighet til andre i samme situasjon. På tross av en økt kontakt mellom hetero- og homofile i denne perioden, var det mye skepsis blant de homofile rundt holdninger til deres miljø ellers i samfunnet. Dermed var det fortsatt viktig å holde store deler av denne sosialiseringen skjult. Om frykten rundt aksept i folks faktiske holdninger, eller §213s påvirkning av samfunnets holdninger til homofile er vanskelig å slå fast, men de har nok i stor grad påvirket hverandre.

¹³⁰ Martin Skaug Halsos 2001: 133

¹³¹ ”Jon” 2017

Kan man så si at den private organiseringen som tok plass på begynnelsen av 1960-tallet var en utvidelse av et allerede eksisterende miljø, eller var dette noe helt nytt? Sjekkestedene dekte et behov, mens de sosiale sammenkomstene dekket et annet. Noen sluttet å oppsøke sjekkestedene da de oppdaget at det var andre måter å møte likesinnede på. Mens andre fortsatte å oppsøke begge, eller var bare på sjekkestedene. To av informantene mine nevnte ikke sjekkestedene i det hele tatt, men dette er ikke det samme som at de ikke var der. Premisset med skjult tilhold eksisterte ved begge stedene, men formålet var ulikt. Siden både eksempelvis Ravnkloa og Elvekroa begge tilhørte homomiljøet, men hadde helt ulik karakter, mener jeg de delvis sees på som to ulike miljø.

5.4 Formelt organisert og offentlig

I løpet av 1960 tallet utviklet miljøet i Trondheim seg i en slik retning at det hadde vokst frem en gruppe homofile som ønsket å stå frem for å sikre homofiles rettigheter i samfunnet ved å opprette en avdeling av DNF-48. I Bergen var det opprettet en avdeling i 1970, og i Trondheim ble en avdeling formelt stiftet i 1972.¹³²

5.4.1 DNF-48s avdeling Trondheim

“Tomas” mente å huske at det var DNF48 som tok initiativet til å starte en avdeling i Trondheim:

Oslo hadde jo hørt mye om det som foregikk oppe i Trondheim, og at vi var litt privat og sånn, og ville ha oss inn i det der forbundet. Syntes vel at, ja sikkert for å få en litt mer slagkraftig organisasjon og så videre, regner jeg med. Så da kom de opp, var nå Kim tror jeg ja, Kim Friele har du hørt om?¹³³

I en brosjyre laget av Trondheimsavdelingen i forbindelse med 15-årsjubileumet, står det ikke noe om hvem som tok initiativet. Men ideen om en mer organisert virksomhet skal ha begynt allerede i 1970-71.¹³⁴ Røttene til initiativet for avdelingen trekkes tilbake til Elvekroa og La Piaf. Dette viser at det var et ønske om organisering i det sosiale miljøet som allerede var etablert. Årsberetningen for første driftsperiode sier at etter et forarbeid gjort av en gruppe

¹³² Homofil kamp i bergen 2011, DNF-48 Region Trondheim 1987: 8

¹³³ "Tomas" 2017

¹³⁴ DNF-48 Region Trondheim 1987: 8

interesserte, ble det holdt et møte i Trondheim under ledelse av generalsekretæren i DNF-48 i Oslo. Et interimstyre¹³⁵ ble dannet for å legge grunnlaget for etablering i Trondheim.¹³⁶

Avdelingen flyttet litt rundt i Trondheim før den fikk fast tilholdssted på Neptun Hotell i Thomas Angells gate.¹³⁷ Forbundet hadde dette som fast tilholdssted i flere år, men i 1978 måtte de flytte til Studentersamfundet. Det hadde tydeligvis vært konflikter med hotellet, og Forbundet ønsket seg ”noe mer liberale husverter”. Konflikten kommer ikke frem i detalj, men er beskrevet som forskyvninger av datoer og vanskeligheter med å få i havn avtaler etter at hotellets styre ble skiftet ut. Det nye styret var tydeligvis ikke interessert i å huse denne typen foreningsaktivitet.¹³⁸

En organisasjon for homofile var noe nytt for de som var involvert i miljøet på 1970-tallet, og det ble en faktor som både påvirket og endret retningen homomiljøet tok videre. DNF-48 hadde som ett av sine mål å avskaffe Straffelovens §213, og jobbet generelt for homofiles rettigheter. Organiseringen førte i tillegg med seg en økende grad av åpenhet fordi DNF-48 var en organisasjon som var synlig, i motsetning til det privatorganiserte miljøet og sjekkestedene, som var skjulte.

5.4.2 Åpenhet og synlighet

Det å bli med i en slik offentlig kjent organisasjon var noe som ikke alle fant like komfortabelt. ”Trond” og ”Egil” minnes at det kunne være vanskelig for noen. Ved å gå på møter og klubbkvelder i DNF-48 viste man offentlig hvem og hva man var:

“Egil”: Og, det var ikke noe stas det å gå liksom gjennom resepsjonen.

- Alle så på deg?

“Trond”: Ja.

“Egil”: Eller du syntes det, de gav sikkert liksom blaffen.

“Trond”: Ja. Men for den som var nybegynner var det jo ikke noe, du skal ha et visst mot for å gå inn der. Og enten si at jeg skal på ”DNF-en”, eller bare går ned. Du var jo stemplet da.¹³⁹

¹³⁵ Et midlertidig styre

¹³⁶ DNF-48 Region Trondheim 1973c

¹³⁷ Det hette først Sjømannshjemmet Hotell, informantene refererte stort sett til Neptun Hotell, DNF-48 Region Trondheim 1972c, DNF-48 Region Trondheim 1972h

¹³⁸ DNF-48 Region Trondheim 1987: 9, 10

¹³⁹ "Trond" & "Egil" 2017

Ikke alle ønsket å stå frem som homofil, og ved å bli sett på disse møtene kunne man som “Trond” sa, risikere å bli stemplet. Hvis man var ny i miljøet ville kanskje terskelen være høyere. DNF-48 var for alle en synlig organisasjon, og møtene på Hotell Neptun var annonserte.¹⁴⁰ En kan spekulere i at denne synligheten kunne gjøre det vanskeligere for noen å ville være med i DNF-48.

I 1972 da Trondheimsavdelingen var på utkikk etter nytt lokale, var et av forslagene å leie i en restaurant slik at de de kunne fremstå mer synlige. Flere av medlemmene var imot dette, men forslaget viser at det var ønske om å komme seg ut av isolasjonen og vise hvem de var.¹⁴¹ Det var åpenbart deler av miljøet som ønsket en mer synlig profilering av forbundet. Dette viser at mange i Trondheims homomiljø var modne for å synliggjøre seg og sine, samt stå imot samfunnets motarbeidende krefter.

For å rekruttere samt øke bevisstheten og synligheten rundt bevegelsen, ble det annonsert i byens aviser før møtene ble satt. Dette var viktig for at eventuelle nye medlemmer og interesserte skulle få vite om og finne DNF-48s klubbaftener.¹⁴² Informasjonsplakater med opplysninger om forbundet i Trondheim ble også laget og sendt ut til utdanningsinstitusjoner i regionen.¹⁴³

DNF-48 i Trondheim gjorde en viktig jobb med å synliggjøre miljøet i byen. Det virker som om de skapte et sted som var enklere å finne enn det som hadde vært før. De gikk også med på å stille opp på en forespørsel fra en av byens aviser for å lage en omtale om foreningens virksomhet. Dette ble diskutert og vedtatt med forbehold om at det ikke skulle tas bilder, og at fokuset skulle være på opplysning om lokale forhold, ikke ”vidløftige utlegninger om homofili”.¹⁴⁴ Styrets arbeid ble satt stor pris på av medlemmene. Etter at tre av styremedlemmene hadde gjort en god innsats som intervjuobjekter i en av byens aviser, fikk de tilsendt en bløtkake fra medlemmer til det påfølgende styremøtet, med henvisning til intervjuet.¹⁴⁵

¹⁴⁰ DNF-48 Region Trondheim 1972f

¹⁴¹ DNF-48 Region Trondheim 1972g

¹⁴² DNF-48 Region Trondheim 1972f

¹⁴³ DNF-48 Region Trondheim 1972f

¹⁴⁴ DNF-48 Region Trondheim 1973a

¹⁴⁵ DNF-48 Region Trondheim 1973b

Samtidig som synligheten og muligheten for å bli gjenkjent økte, var det også streng kontroll på hvem som slapp inn på arrangementene. "Tomas" husker gjesteboken og alt papirarbeidet med å ha oversikt over hvem som slapp inn:

Gjestebestemmelser ja. Det var så mye om og men, og det var jo papirskrivning, for det var ikke bare hvem som helst som kunne komme inn der altså. Nei, for her skulle vi ha kontroll ja. Og du kunne ikke bare komme. Nei, du måtte, noen måtte gå god for deg, ja da. Så jeg var veldig flink til å gå god for folk [ler]. Så det var mye spennende som kom. [...] men gjestearkivet. Og det var kort vet du, sånn og sånn.

- Å ja, du stemplet inn?

"22.3, i følge med.. Brit" Ja, for her var det jo, det var veldig strengt [ler]. Nei da, men det var jo greit det altså, vi hadde det på det viset.

Det "Tomas" beskriver er en salgs videreføring av det systemet som eksisterte i det private miljøet. Alle måtte godkjennes, og ikke hvem som helst kunne dukke opp og forvente å få slippe inn. Man hadde medlemskort og medlemslister, eventuelle gjester ble registrert på medlemmene når de ankom. Samtidig som det var kontroll, virker dette å ha vært løsere. Som "Tomas" sa, han var flink til å gå god for folk. Dette tyder på at det hadde blitt litt mer åpent. Dette ble også diskutert på styremøter, og det ble bestemt at de skulle føres en liberal praksis med antall gjester per medlem, så lenge gjestene ble notert slik at de hadde oversikten. Medlemmene hadde også selv ansvaret for hvem de inviterte seg med på klubbkvelder.¹⁴⁶

I forbindelse med et kommende foredrag, ble medlemmene spurt om det ville være i orden å invitere "utenforstående" til dette foredraget og debatten etterpå. De "utenforstående" ville være lærere og elever ved sosialskolen. Det ble holdt en avstemning, og flertallet mente at dette var i orden. Mindretallet hadde stilt seg skeptisk til at de skulle føre personer utenfor den "homofile krets" inn i miljøet, dette mente de ville skape uro i det som var etablert som et fristed for medlemmene. Styret vurderte argumentene for og mot, og bestemte seg for å invitere en gruppe utenfra. De mente det var nyttig å prøve å komme seg ut av isolasjonen.¹⁴⁷ Foredraget var en positiv opplevelse både for medlemmene og de "utenforstående". Om disse "utenforstående" personene var homofile eller ikke kommer ikke frem i kilden, men det var

¹⁴⁶ DNF-48 Region Trondheim 1972d, DNF-48 Region Trondheim 1972e

¹⁴⁷ DNF-48 Region Trondheim 1972b

snakk om personer som ikke var en del av miljøet. Elevene fra sosialskolen uttrykte takknemlighet for at de fikk komme. De ønsket også videre og mer kontakt med Forbundet i tiden fremover.¹⁴⁸

Selv om det var fokus fra DNF-48s side om å åpne opp og vises, var ikke dette like enkelt for alle medlemmene. Ikke alle var komfortable med å bli identifisert når de gikk på møter, og ikke alle var for å invitere personer utenfor miljøet på arrangementer. Den nye åpenheten gjorde at den private organiseringen, i litt mindre skala, en stund fortsatte parallelt. "Trond" og "Egil" fortalte dette når vi snakket om synlighet med Forbundet og Hotell Neptun:

"Egil": Han Ove holdt jo åpent

"Trond": Altså Ove, han som hadde den private...

"Egil": Han som hadde den private. Han holdt jo det gående ved siden av for det var liksom litt enklere og gå dit da, litt mer...

"Trond": Gjorde han det?

"Egil": Ja han gjorde det parallelt ja¹⁴⁹

Det er åpenbart at å gå fra å være skjult og lite synlig, til å være åpent og synlig kunne være en stor overgang for noen. For de som ønsket å forbli skjult med sin seksuelle legning, var det enklere å kunne bevege seg offentlig uten å bli identifisert som det ene eller det andre. Noe som også kommer frem i ulike møtereferat.

Dermed oppsto ulike grader av medlemskap og/eller tilknytning til det organiserte miljøet. I møtereferatene står det flere steder at noen av medlemmene var bekymret over å la personer utenfor miljøet slippe inn. Medlemmene kunne ha med seg gjester, og disse hadde også en tilknytning til klubben. Man hadde homofile som ikke var medlemmer, men som var klar over at det fantes et organisert miljø. Alle disse hadde en grad av tilknytning til, eller medlemskap til det organiserte miljøet. På tross av at noen medlemmer av organisasjonen var betenkte, eller ikke ønsket å åpne for andre enn egne medlemmer, klarte man ved å gjøre nettopp dette, danne en arena hvor det ble skapt personlige relasjoner på tvers av miljø og legning. Dette økte åpenheten mellom medlemmer og ikke-medlemmer som deltok på slike arrangement. Jfr. Elevene fra sosialskolen som gjerne ville fortsette kontakten i fremtiden.

¹⁴⁸ DNF-48 Region Trondheim 1972a

¹⁴⁹ "Trond" & "Egil" 2017

5.4.3 Mer enn bare et sosialt miljø?

En del av DNF-48s mål var politiske, men gjorde dette miljøet i Trondheim til et politisk miljø? Utover 1970-tallet arbeidet Forbundet for blant annet strafferettslig vern for homofile, noe som ble gjennomført i 1981.

§1 i DNF-48s lover fra 1953 sa at formålet med foreningen var å: ”*skape solidaritet mellom mennesker med homoseksuell innstilling og forsvare disses rettigheter i samfunnet.*”¹⁵⁰ §1, punkt to og tre sa at forbundet skulle opplyse allmenheten om homoseksualitet, samt samarbeide med myndigheter, institusjoner, organisasjoner og enkeltpersoner som arbeidet for samme formål.¹⁵¹ En del av formålet med organisasjonen var altså politisk, de ville jobbe for homofiles rettigheter der de hadde mulighet. Regionene hadde jevnlig kontakt med hovedkontoret, og regionstyrene var representert i landsstyret, noe som gjorde at koblingen mellom hovedorganisasjonen i Oslo var tilstede.

I Trondheimsavdelingen ble det på 1970-tallet uttrykt ønske om å skaffe seg rettigheter til å for eksempel danse sammen på utesteder.¹⁵² Det står i et av møtereferatene at det de ville ”face the opinion”, stå opp for sin sak.¹⁵³ For å kjempe for rettigheten til å danse med hverandre på utesteder i byen, laget Trondheimsavdelingen en resolusjon om dette som de sendte til Norsk Hotell og Restaurantforbund.¹⁵⁴ I sitt intervju med Skeivt Arkiv fortalte Arve også om dette:

Vi var aktive på det området at vi skulle provosere litt, så vi var litt på byen å danset sammen og sånt. Og nå er vi på 70-tallet altså.¹⁵⁵

Denne bestemmelsen førte med seg minst en konflikt med ett hotell i Trondheim. Der ble to dansende menn vist bort fra dansegulvet etter at de først spurte om lov før de danset ”gammeldans”. Klage ble sendt inn til direktøren på hotellet, som til sitt forsvar viste til at de to hadde oppført seg usømmelig.¹⁵⁶ Forbundet fremstilte det hele som uskyldig dans, mens hotelldirektøren mente at det var den usømmelig oppførselen deres, ikke det at det var to

¹⁵⁰ DNF-48 1953

¹⁵¹ DNF-48 1953

¹⁵² DNF-48 Region Trondheim 1987: 18-19

¹⁵³ DNF-48 Region Trondheim 1972g

¹⁵⁴ DNF-48 Region Trondheim 1987: 18-20

¹⁵⁵ Arve Rømen 2017

¹⁵⁶ DNF-48 Region Trondheim 1987: 19, 20

menn som var problemet. Hvis litt av poenget var å provosere, kan man anta at oppførselen ikke var helt i tråd med samfunnets normer, noe som var litt av poenget. Slik fikk de oppmerksomhet samtidig som de krevde rettigheter, og det var et av målene med organiseringen.

DNF-48 tok med seg en del av metodene som Elvekroa opererte med. Det var nok i stor grad de samme personene som var med i Forbundet, og de videreførte det som hadde fungert tidligere. Det ble arrangert klubbkvelder, men selv om miljøet ble mer åpnet opp, var det fortsatt viktig å ha kontroll med hvem som slapp inn. Siden ikke alle var like komfortable med det offentlige miljøet, var det fortsatt en del private sammenkomster. Det viktige var fortsatt det sosiale, men i tillegg var det nå et politisk engasjement knyttet til disse sammenkomstene. Miljøet jobbet mer i det offentlige, og snakket høyt om og jobbet for de homofiles rettigheter. Også viktig i forhold til det som hadde eksistert før, var at det var synlig for offentligheten, det var ikke lenger skjult.

Miljøet gjennomgikk en prosess der det ble mer åpent, det gikk fra å handle om seksuelle møter til å bli sosialt og politisk. Jeg vil påstå at denne prosessen startet før loven ble opphevet. Dette ble indikert ved at det dukket opp personer ”utenfra” på det private møtestedet. Dette viser at det fantes toleranse for homofile. At paragraf §213 ble opphevet var i seg selv et tegn på at homofili ikke lenger var sett på som en trussel. Det var en oppmykning av gamle holdninger, i hvert fall hos de som jobbet for å fjerne den. Likevel er det viktig å si at ikke alle delene av miljøet ble åpnere. Sjekkestedene var fortsatt skjulte også etter at lovparagrafen ble fjernet, den nye åpenheten påvirket ikke denne delen av miljøet. Dette viser at det ikke bare var loven som gjorde at disse stedene var skjulte, men at det fortsatt var personer som av flere årsaker ikke ønsket å være åpne, eller ikke hadde behov for å sosialisere seg med andre homofile.

5.5 oppsummering

Miljøet gikk igjennom en utvidelsesprosess i løpet av 1960- og 70-tallet, hvor det ene miljøet ikke nødvendigvis avløste det andre, men det utviklet seg til å dekke flere behov. Det var både en utvidelse og en endring i måten å være sammen på. Karakteren og formålet med det sosiale miljøet var helt annerledes enn i sjekkemiljøet. Relasjonene mellom de involverte i disse miljøene ble endret ved at de ble personlige og nære, i motsetning til upersonlige og anonyme. De som levde skjult, ville derimot fortsatt ha behov for anonyme miljø, der de

kunne møte menn for seksuell kontakt. Dette fortsatte gjennom hele perioden. Selv om det var viktig for de homofile å holde møtestedene skjult, var det trolig ikke hermetisk lukket. Utenforstående kunne ha visst om de seksuelle møteplassene, men de hadde nok ikke oversikt over omfanget.

Flere av informantene mine gikk gjennom en identitetsprosess samtidig som miljøet utviklet seg og aksepten i samfunnet ble større. Hos dem gikk disse prosessene noenlunde parallelt, og hadde en del å si for hvordan de selv utviklet seg i løpet av perioden. I denne sammenhengen var samhörighet og samhold viktig. Dette kom med det privatorganiserte miljøet, og fortsatte inn i DNF-48 da det ble stiftet i Trondheim i 1972. Det var behov for en sosial arena i miljøet, og dette tilskuddet ble også en viktig del av identifiseringsprosessen. Flertallet av de jeg har snakket med nevner dette, og mente det var viktig i livene deres. Samtidig var det ikke alle som var komfortable med det sosiale og synlige aspektet, og derfor fortsatte sjekkestedene å eksistere.

Det organiserte miljøet i DNF-48 videreførte en god del fra det privatorganiserte sosiale miljøet, samtidig som det tilførte et politisk aspekt: Homofiles rettigheter. Forbundet hadde politiske mål om å sikre rettigheter for homofile, og Trondheimsavdelingen var med på å kreve rettigheter, og synliggjøre homofile i byen. Ved å være mer synlige var de med på å øke oppmerksomhet rundt homofile og deres situasjon. Samtidig som miljøet ble åpnet opp, ble terskelen for enkelte en del høyere. Frykten for å bli stemplet som homofil i offentligheten gjorde at det privatorganiserte miljøet fortsatte en stund etter at Forbundet etablerte seg i Trondheim. Der var det ingen annonserte møter og ingen politisk agenda. Sjekkestedene eksisterte også parallelt med alt det nye, for de som fortsatt hadde behov for anonymitet.

6 Identitet

Hvordan påvirket samfunnet identiteten blant undertrykte homofile menn i perioden før og etter opphevelsen av §213? Å skulle akseptere seg selv og sin legning i et samfunn hvor homofili ble sett ned på og var ansett som ulovlig, måtte ha vært en stor påkjenning for homofile på 1960- og 1970-tallet. Flere fargerike beskrivelser var med på å identifisere og definere homofile og deres seksualitet. Identitet er i stadig endring, det er en prosess som blir påvirket på flere måter. De ulike elementene i denne prosessen er interessante å se nærmere på i denne perioden.

6.1 Identitetsbegrepet

Identiteten vår og hvordan vi oppdager den kan ha mye å si for hvordan vi velger å leve. Dette gjelder spesielt hvis man identifiserer seg annerledes enn det som er ansett som normalt i samfunnet du lever. Begrepet identitet stammer fra det latinske ordet for ”det samme”, og kan brukes for å betegne selvoppfatning og selvbylde. Begrepet brukes også i sammenheng med enkeltindividers plassering av seg selv i forhold til etnisk, kulturell og sosial identitet.¹⁵⁷ Ut fra identitet som ”det samme” eller likhet vil jeg peke på to aspekter. En identitet kan være bildet en har av seg selv som mer eller mindre unik, og å se seg som lik eller ”det samme” som andre i samme gruppe med felles selvbylde.

Identitet kan være et veldig vidt begrep, og kan brukes i flere sammenhenger. Den vanligste måten å bruke identitetsbegrepet på, er til å beskrive den delen av deg selv som gjør deg til deg. I dette ligger det elementer som både skiller deg fra, og er like med andre. Identitet er hva vi tenker om oss selv og hvordan vi plasserer oss i det offentlige.¹⁵⁸ Identitet kan finnes i mange ulike sammenhenger, først og fremst hvordan vi identifiserer oss selv, men også hvordan vi identifiserer oss med hverandre, hvor vi opplever en gruppeidentitet. I en gruppe vil det som identifiserer deg med de andre, være det dere har til felles som individ, og det er dette som er med å skape en felles identitet.

¹⁵⁷ Gunn Hild Lem 2016

¹⁵⁸ Steven Seidman 2002: 9

6.1.1 Er identitet noe som skapes?

Fra gammelt av var identitet sett på som noe statisk. Identitet var ofte en funksjon av forhåndsbestemte sosiale regler. Det som preget folks identitet var miljøet man var født inn i, samfunnssjikt og familie, og dette var en faktor som var konstant. Gruppen ble på mange måter identiteten din.¹⁵⁹ I sin bok om identitet og modernisme mener sosiologen Anthony Giddens at selvet ikke er en passiv enhet, men styrt av ytre påvirkninger.¹⁶⁰ Dette støttes delvis av filosofen Douglas Kellner som også nevner at noen definerer personlig identitet som at en oppdager et grunnleggende utgangspunkt, en slags selv-essens.¹⁶¹ Giddens sier seg sterkt uenig i det statiske synet, mens Kellner knytter et grunnleggende utgangspunkt til identitetsbegrepet. Identitet er kompleks, og kanskje er det noe å hente fra både Kellner og Giddens syn på identitet. Er det kanskje slik at noe er grunnleggende, samtidig som deler av det kan endres eller skapes. Sosiologen Richard Jenkins drøfter deler av identiteten som han kaller primære, disse forbinder han med det kroppslige. De har en likhet med Kellners selv-essens, noe grunnleggende. Jenkins mener den primære identiteten blir tidlig etablert og er vanskelige å endre på senere i livet, samtidig gjør likheter og ulikheter man ser i andre, at man i løpet av livet endrer og skaper nye faktorer/deler som former en identitet.¹⁶² Med denne logikken er likhetene noe som allerede eksisterer, for å se likheter må man selv ha noe å sammenlikne med. Men siden man ikke ser likheten før man finner den igjen hos andre, eksisterer den da ubevisst? Man må oppdage den ved interaksjon med andre. Identitet blir da noe som skapes samtidig som den blir funnet. I denne sammenhengen tenker jeg at seksuell identitet er sterkt knyttet til kroppslig identitet, som er grunnleggende. Tar man utgangspunkt i at den grunnleggende identiteten sjelden endres, og at helheten blir formet av de sosiale samhandlinger man tar med seg gjennom livet, er homofili identitet noe som skapes ved at man oppdager den i seg selv ved samhandling med andre.

6.1.2 Identifisert som hva?

Hvilke ord som ble brukt for å beskrive eller identifisere homofile, kan vise hva aktører og personer i samfunnet definerte som en homofil identitet. En gjengivelse fra Skeivt Arkivs intervju med Arne Ødegård, fortalte følgende om ord og begrep som ble brukt om homofile i Trondheim på 1960- og 70-tallet:

¹⁵⁹ Douglas Kellner 1992: 141

¹⁶⁰ Anthony Giddens 1991: 2

¹⁶¹ Douglas Kellner 1992: 142

¹⁶² Richard Jenkins 2004: 19

- Du sa jo at du liksom ganske tidlig liksom skjønnte at du var den du var, men du hadde kanskje ikke noen ord og begreper på det, eller hadde man det på den tiden rundt deg?

Å ja, ja. Det var ikke noe problem nei. Det var jo, man brukte gjerne en del sånn vulgæruttrykk da, som ja, homse ble ikke brukt, på den tida så var det homo. Og så var det sopere, og primere, ja og så var det jo noen som brukte sånn rævpulere og sånt noe. Eller de litt mer sånn diskre, de snakket jo bare om at han er ”sånn, SÅNN”, det var ”sånn”.¹⁶³

De fleste av disse uttrykkene hadde sterke negative assosiasjoner, og var med på å opprettholde negative holdninger i samfunnet. Arne sa ikke hvilke personer som brukte disse ordene i detalj, men det var åpenbart ord man kunne høre i vanlig dagligtale. De fleste av disse uttrykkene ble oppfattet som negativt ladet, og økte terskelen for å identifisere seg som homofil. Disse ordene ble brukt av mannen i gata, og noen brukes fortsatt, selv om det er mindre vanlig. I offentlig debatt, i politiske diskusjoner og innen psykiatrien brukte man mer faglige begrep. For å vise endringer i begrepsbruken i den offentlig debatten vil jeg se på uttalelser fra kirken og politi- og justisdepartementet fra debatten om endring av §213 i 1954; DNF-48s bruk av begrep i argumentasjon for opphevelse av §213 i 1970, og psykiatriens begrepsbruk på 1960- og 70-tallet.

DNF-48 brukte i de tidlige årene begrep som ”homoseksuell innstilling” om å være homofil, men i 1970 ble ”homofil”¹⁶⁴ og ”homoseksuell” brukt for å definere to ulike sider av det å ha en ”homoseksuell innstilling”. Dette var for å styrke argumentasjonen for opphevelse av §213. Ordene ble brukt litt om hverandre, men det virket som at ”homofil” handlet om person og fellesskap, mens ”homoseksuell” ble brukt i forbindelse med handlinger.¹⁶⁵ Bispemøtet brukte i 1954 ”homoseksuell”, ikke i form av identitet, men handlinger. I Hygen-utvalgets innstilling fra 1977¹⁶⁶ ble det definert et skille der ”homofil” representerte noe tilsvarende identitet, og de brukte ”homoseksualitet” om ”seksuelle moment”.¹⁶⁷

¹⁶³ Arne Ødegård 2017

¹⁶⁴ Begrepet homofil ble introdusert i Skandinavia i 1950, og i Norge i 1951 i en brosjyre utgitt av DNF-48: Tone Hellesund 2015

¹⁶⁵ DNF-48 1953, Karen-Christine Friele 1970: 5-10

¹⁶⁶ Både utvalget og innstillingen blir presentert nærmere på side 71-72

¹⁶⁷ Bispemøtet 1954, Hygen-utvalget 1977: 628

I *Lærebok i klinisk psykiatri* fra 1965 er ordet “homoseksuell” blitt brukt, og definert som en underkategori av ”seksualpsykopater”.¹⁶⁸ Psykopati er forbundet med å ikke være i stand til å tilpasse seg andre, ofte på grunnlag av manglende evne til å følge og respektere vanlige regler og normer. Det er videre knyttet til et manglende følelsesliv og et egosentrisk syn på tilværelsen.¹⁶⁹ I *Lærebok i klinisk psykiatri* argumenterte Langfeldt for at den homoseksuelles drift var abnorm, og måtte tilfredsstilles på tross av at det var både straffbart og uakseptert. I en lærebok i rettspsykiatri fra 1976 bruktes både “homoseksualitet” og “homofili” under kategorien “seksuelle avvik”. Begrepene ble brukt på samme måte som hos Hygen-utvalget, det var et skille mellom seksuelle handlinger, beskrevet med ”homoseksualitet”, og det som gikk på følelsesliv, beskrevet med ”homofili”.¹⁷⁰ Dette viste en utvikling i begrepsbruken. Når det gjaldt kategoriseringen, var ikke “seksuelle avvik” positivt, men det hadde ikke like negative assosiasjoner som ”seksualpsykopat”. Skillet mellom seksuelle handlinger og identitet viste også et mer nyansert syn på homofile. Å bli identifisert som psykopat på grunn av sin legning ble neppe opplevd som positivt, og terskelen for å oppsøke hjelp i forhold til psykisk helse må ha vært høy. Det mer nyanserte bildet utover 1970-tallet viser at sykdomsdiagnosen knyttet til homofil identitet var på vei ut.

I politiske instanser så man likheter med kirken og psykiatrien. Politikerne i Justis- og politidepartementet brukte i 1954 ordet ”homoseksuell” i ot. prp. nr. 41, da de behandlet forslaget om endring av §213.¹⁷¹ Men her ser vi at på tross av opphevelsen av paragraf 213 i 1972 ble ”homoseksuell” fortsatt brukt.¹⁷²

DNF-48 var først ute med å ta i bruk homofil som begrep på identitet. Dette var et forsøk på å ta fokuset bort fra det seksuelle, og sette fokus på mennesket. Homofile som Kim Friele, fikk en plass i offentligheten og kunne synliggjøre at homofili handlet om mer enn seksuelle preferanser. Endringen av hvordan man definerte homofili, hvor det seksuelle i mindre grad stod i fokus, ble også synlig innenfor kirkevesenet og psykiatrien utover 1960- og 70- tallet. Det eneste stedet begrepsbruken ikke endret seg, var i odelstingsproposisjonene.

¹⁶⁸ Gabriel Langfeldt 1965: 276-277

¹⁶⁹ Ulrik Malt 2016

¹⁷⁰ Gabriel Langfeldt 1965: 276-277, Leo Eitinger & Nils Retterstøl 1976: 113-117

¹⁷¹ Odelstingsproposisjon nr 41(1954) om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. Mai 1902 1954: 16-22

¹⁷² Odelstingsproposisjon nr 5 (1971-1972) om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov straffelov 22. Mai 1902 nr. 10 1971-1972

”Homoseksualitet” ble brukt både på 1950-tallet og 1970-tallet. Man kan anta at homoseksualitet som begrep ble som oftest brukt i 1954, da det var det mest kjente og vanligste begrepet. Mens det i 1972 kan forklares i lovparagrafen, som henviste til seksuell praksis.

I løpet av 1950- til 70-tallet forandret begrepene seg gradvis. Ord og begrep som ble brukt for å beskrive homofile forandret seg i det offentlige etter at DNF-48 kom på banen og argumenterte for oppheving av §213. Jeg har ingen kilder på om ordbruken i dagligtalen endret seg på dette tidspunktet, men med dagens ordbruk, er det ikke politisk korrekt å omtale homofile som ”primere” eller ”rævpulere”. Samfunnsendringer og holdninger til de utenfor det homofile miljøet, gjorde at begrepene brukt for å identifisere homofile endret seg. Endringene kom som følge av et mer nyansert og aksepterende syn på homofile.

6.2 Identitet som prosess

Ifølge Jenkins er identitet en prosess der man finner seg selv og skapes til et individ med en egen identitet. Identitet dannes ved å se likhet og ulikhet, å assosiere seg selv med noe eller noen, og at resultatet blir konsekvent. Denne prosessen leder til at en finner og internaliserer sin identitet. Identitet blir konstruert gjennom en prosess som innebærer å finne likheter og ulikheter med oss selv og andre.¹⁷³

Denne prosessen utvikler seg forskjellig blant ulike individer, og videre skal vi se hvordan “Tomas” og “Anders” oppdaget at de var homofile. “Tomas” fortalte blant annet dette om hvordan han oppdaget sin identitet:

Ja, og da oppdaget jeg jo da for første gang det her med at hvem forelsket man seg i. Og da var jeg altså ti år, og så fant jeg det egentlig ikke noe merkelig heller, og naturlig nok så var det jo ikke hvem som helst [ler], for det var jo den desidert kjekkeste i klassen, og sportsgutt. Og vi var veldig gode kamerater altså, det var vi.

Ja, og så var jeg, jeg havnet på sykehus i ti måneder for jeg, jeg er jo en av de som har hatt tuberkulose vet du, ja da, det var bare festlig på det sykehuset for jeg havnet på rom med to gutter og der, jeg hadde jo ikke før kommet inn igjennom rommet så skulle de ned i buksene

¹⁷³ Richard Jenkins 2004: 4-5

på meg. [ler] Så vi hadde det veldig trivelig vi tre guttene oppå der og sånn, og da fant man jo og ut at ja men det her, altså, det ble bare naturlig for meg det der.

Jeg var 13 år, og nå er vi kommet til -59. Da hadde jeg min første, homseerfaring, homsesex-erfaring med en voksen person, og, jeg syntes ikke det var noe rart heller. [ler] det er det som er det rare, at ikke jeg syntes det har vært rart [ler]¹⁷⁴

“Tomas” identifiserte tidlig hvem han ble forelsket i, og det virket som om nysgjerrigheten rundt det seksuelle drev det hele. Utforskningen foregikk gradvis over lengre tid med ulike personer. Han nevnte aldri noen negative tanker verken fra seg selv eller andre i denne sammenhengen. Uteblivelsen av negative hendelser kan være grunnen til at han husket denne perioden som naturlig og positiv. Forklaringen på dette kan være at han husker tilbake med dagens perspektiv, som er en del annerledes enn hva det var den gangen.

Informanten er i dag åpen og sikker på hvem han er. Dermed er det mulig at han husker disse tidlige opplevelsene i lys av den personen han er i dag, og at dette overskygger det som kan ha vært en mer komplisert prosess. Samtidig viser det at identitetsprosessen aldri stopper. Det negative i en prosess som har et positivt utfall, kan ha en tendens til å utebli i det som blir fortalt, og som i dette tilfellet gjør at prosessen kan være fremstilt i en forenklet utgave.¹⁷⁵ Historiker Ingar Kaldal reflekterer rundt dette med hvordan nye erfaringer farger det som blir husket. Han skriver at fortiden er borte, og at vi gir den liv igjen ved å snakke om den og gi den mening ut i fra vårt ståsted nå.¹⁷⁶ Det man gjenforteller vil aldri bli nøyaktig lik fortiden. Hendelsesforløp og faktaopplysninger kan være like, men vi ser på hendelsene med nåtidige øyne, og tolker de ut fra den vi er i dag. Det er også vanskelig å huske alle detaljer fra det som skjedde for over femti år siden, men ut i fra det ”Tomas” fortalte, gjorde flere møter med likesinnede at den homofile identiteten gradvis ble formet, og ikke kom som noen overraskelse.

Man kan anta at negative inntrykk er blitt dempet, og dette kan sees i sammenheng med identitetsprosessen. Etter hvert som han fant seg selv og ble mer sikker på hvem han var, endret gradvis hans eget inntrykk av prosessen i å akseptere sin egen legning. Med dagens

¹⁷⁴ "Tomas" 2017

¹⁷⁵ Ronny Kjelsberg 2018

¹⁷⁶ Ingar Kaldal 2016: 75

øyne kan man se på hendelser som ble oppfattet som negative da det skjedde, som selvsagte og mindre dramatiske.

Selv om eventuelle inntrykk kan ha blitt glemt eller utelatt, viser dette at å komme frem til sin identitet var en prosess, fra å finne ut at han ikke ble tiltrukket av jenter, til ikke å bli overrasket da han debuterte seksuelt med en mann.

“Anders” hadde for øvrig en annen opplevelse da han forsøkte å forene seg med sin homofile identitet. “Anders” vokste opp utenfor byen og flyttet ikke til Trondheim før i 1968. Han fortalte dette om barndommen sin på et lite tettsted, og det første møtet med andre homofile i Trondheim:

Jeg var ikke bevisst at jeg var annerledes den gangen selv om jeg var det (ja), selv om jeg var mye mer feminin den gangen og hadde mye feminine interesser så forsto jeg ikke sammenhengen

Jeg husker på at jeg lå ute på Lade, jeg visste jo ikke at det der var en homseplass i det hele tatt, jeg bare gikk jo dit og skulle slappe av og sole meg. Og da kommer det en å legger seg der ved siden av meg da. En voksen en og, ja, legger hånda på ryggen og ”bli med meg hjem”, og blir litt nærgående, men jeg jager han bort, det var for skummelt. [...] Men altså jeg hadde jo kontakt med det så, det blir på en måte to adskilte ting. For jeg husker på at jeg så etter vedkommende i byen og sånt etterpå, pissoaret i Ravnkloa og, det var jo noen få steder som jeg visste da kanskje, men det var helst der da.

Altså, jeg husker han som jeg traff ute på Lade, husk på jeg kikket etter han, og det kan jo kanskje være noe mer jeg kikket etter da. [...] Jeg tror, selv om jeg kunne kjenne på draging mot andre menn, så er det litt som han Hagen¹⁷⁷ sier, at det virket ikke som det hadde med meg å gjøre likevel.¹⁷⁸

Identifiseringsprosessen til “Anders” var annerledes enn hos “Tomas”. “Anders” bodde hele barndommen på et lite tettsted, og hadde lite kjennskap til homofile. Han følte seg annerledes, men kunne ikke sette fingeren på hva som var grunnen til dette. Hvis han ikke hadde andre homofile rundt seg å identifisere seg med, kunne dette være grunnen til at han opplevde det

¹⁷⁷ Stein Erik Hagen, norsk forretningsmann som sto frem som homofil i 2015.

¹⁷⁸ "Anders" 2017

som skummelt eller kanskje fremmed da han ble sjekket opp da han flyttet til byen. Han erkjente ikke sin homofile identitet, det var noe han så på som en del av han, men samtidig adskilt. Kanskje fordi han ikke visste hva det egentlig var, eller ikke var komfortabel med det. Selv om han beskrev det som adskilt, viste han også interesse, han så etter denne ene personen i byen, og visste muligens om ett sted der han kunne møte homofile. Noen slags sammenheng så han tydeligvis, men det er ikke sikkert han ville se de. Det kunne også være en mer eller mindre ubevisst nysgjerrighet på noe han så var likt med seg selv.

Mangelen på noen å identifisere seg med, bidro til at han i barndommen ikke var stort annerledes enn de andre. Han klarte ikke å forstå hva disse ulikhetene innebar. Etter hendelsen på Lade, turte han ikke å oppsøke miljøet. Selv om han kanskje følte seg tiltrukket av andre menn, var han ikke kommet så langt i identifiseringsprosessen. Dette gjorde at selv om han hadde disse følelsene, var det ikke noe internalisert eller erkjent av han.

“Anders” og “Tomas” viser at prosessen kunne være ulik, og her var den største forskjellen trolig geografisk. Disse fortellingene sier lite om endringer i selve identitetsprosessen, siden slike ting var svært forskjellig fra person til person. Det var tydeligvis viktig å ha noen å identifisere seg med for å komme videre i prosessen. Det som foreløpig kan antas er at det ble enklere med økende aksept og flere åpne homofile.

6.2.1 Skjult kunnskap og identitet.

I sitatene fra “Anders” virket det som det lå noe skjult, noe intuitivt hos han. Derfor vil jeg dra inn filosofen Michael Polanyis teori om skjult kunnskap litt på samme måte som jeg gjør i kapitlet om miljø. Det som var skjult for “Anders” var identiteten hans, han kunne merke en draging mot andre menn, noe han ikke skjønnte helt. I følge Polanyi fungerer kunnskap i to ledd, to måter å vite noe på kombineres. Det første leddet er skjult, og leder til det som er kjent, ledd nummer to. Relasjonen mellom de to er underforstått. Taus kunnskap brukes for å rette oppmerksomheten mot det andre leddet.¹⁷⁹

Den kjente kunnskapen var at han følte en draging mot menn. Han visste også om et sted der han muligens kunne finne likesinnede, men det første leddet, identiteten som homofil var skjult. Han visste ikke at det han var, var det samme som homofil. Det ville være vanskelig å

¹⁷⁹ Michael Polanyi 1967: 9-10

finne likheter med andre homofile hvis han ikke visste hvilken identitet han hadde, fordi den var skjult.

Siden “Anders” ikke kjente noen homofile på dette tidspunktet, hadde han ingen å se likheter med. Han kom også fra et lite tettsted langt fra byen, der det ikke var noen synlige homofile, og hvis det fantes noen der, ble det ikke snakket om på positive måter. Disse faktorene kan ha ført til at hans homofile identitet forble underbevisst og skjult. Siden han ikke var i kontakt med miljøet, var det vanskelig å forstå sammenhengen mellom tiltrekningen til menn og identitet.

Dette settes i sammenheng med Jenkins meninger om primære identiteter. “Anders” seksuelle identitet var ikke internalisert på dette tidspunktet, den var skjult for han, den var ikke ferdig formet. Derfor forsto han ikke tiltrekningen mot menn.

6.3 Inkludering i en kollektiv identitet

Det var et fåtall av de homofile som på 1960- og 1970-tallet offentlig demonstrerte sin homofile identitet. Unntaket var på steder der homofile møttes, hvor de i fellesskap kunne etablere en gruppeidentitet, og skape tilknytning og tilhørighet. På 1970-tallet ble det for flere enklere å identifisere seg som homofil i det offentlige, da samfunnet åpnet for større aksept og forståelse for hva det ville si å være homofil.

Jenkins sier at individuell og kollektiv identitet utvikles hvis det skjer en samhandling. Individet og kollektivet er regelmessig viklet inn i hverandre og prosessene er like.¹⁸⁰ Det å bli inkludert og ha tilhørighet til en gruppe skapte en følelse av fellesskap og likhet, som var viktig i identifiseringsprosessen.

Før de homofile sosiale miljøene vokste frem, fantes det, som tidligere nevnt, seksuelle møteplasser i byen, men siden de var skjult, fant ikke alle disse stedene. Dessuten så ikke alle som gikk dit på seg selv som homofile. Sosiale miljø vokste frem etter lovendringen, og i

¹⁸⁰ Richard Jenkins 2004: 15,16

1972 ble DNF-48s Trondheimsavdeling formelt dannet, med tilholdssted på Hotell Neptun i Trondheim sentrum.¹⁸¹

I sitatet fra "Trond" og "Egil" på side 42 minnes de rundt den første tiden til forbundet i Trondheim. Å bli identifisert som homofil ved å bli sett på DNF-48s møter ikke behøvde å være ønsket, spesielt hvis man var ny og ukjent. Loven hadde akkurat blitt endret, og homofile ble ikke nødvendigvis akseptert. Disse utsagnene støtter opp under at uttalelsene til "Tomas" først i kapittelet er farget av identitetsprosessen og blir husket ut ifra dagens ståsted. "Trond" og "Egil" fremstiller ikke homofil identitet på samme uproblematiske måte, selv om dette skjedde senere i tid, da toleransen var noe høyere. Ved å gå på møter i DNF-48 ville man bli identifisert som homofil, man måtte innrømme det ovenfor seg selv, og godta at en kunne bli utestengt av de som ikke aksepterte det. Nettopp ved å gjøre seg synlige, ønsket foreningen å øke bevisstheten og kunnskapen rundt homofil identitet. De ønsket å øke toleransen og kanskje gjøre identifiseringsprosessen lettere for de som var skjulte.

Først da man ble kjent med andre i en sosial kontekst, kunne man se på seg selv og andre rundt seg, og på grunnlag av dette fellesskapet identifisere seg som en gruppe med felles identitet. Det å inkluderes i slike grupper var et viktig steg i prosessen for å finne sin identitet, for der var det andre som man kunne identifisere seg med. "Tomas" fortalte om inkludering, og en tilbakemelding han hadde fått om akkurat dette:

Jeg synes vi var flink til å ta oss av, sånn virkelig fikk de inkludert og fikk de til å føle seg vel og sånn. Og jeg snakket faktisk med en i et selskap for en liten måned siden, og han husket på første gangen - og det var på Samfundet - hvor flott han syntes det var det at han blant annet jeg da, hadde tatt meg av han og var flink i det der med å få han inn i.. jeg hadde jo veldig lyst på han, men [ler] ja det har jeg fortalt han i ettertid da [...]

- Hvorfor tror du det var viktigere kanskje da enn det er nå?

Fordi at det var, det var ikke så vanlig, altså vanlig var det jo, men altså det var ikke så, la meg kalle det anerkjent da? At det var litt skummelt det der. "sånn da, er han sånn ja."

- Ja så det var vel kanskje ekstra viktig at man tok vare på hverandre?

Ja tok vare på hverandre ja, og viste at, okei, vi er en gjeng vi å, som kan ha det bra sammen.

Og det hadde vi altså¹⁸²

¹⁸¹ DNF-48 Region Trondheim 1987: 8

¹⁸² "Tomas" 2017

Dette skjedde på Studentersamfundet etter at DNF-48s arrangementer ble flyttet dit, og de ble åpnet for ikke-medlemmer. Å møte likesinnede var viktig, og derfor var det å bli godt mottatt i miljøet også viktig. Hvis en ikke ble inkludert, kunne dette skape en avstand fra det miljøet man hadde behov for å være en del av. Det ville også være vanskelig å opprette en kollektiv identitet hvis medlemmene ikke var åpne og inkluderende, og ikke likte hverandre. Enda viktigere ble det at man følte seg trygg i sin egen identitet og i gruppen, da arrangementene til DNF-48 på Studentersamfundet ble mer åpne.¹⁸³

En undersøkelse gjort av DNF-48 på midten av 1970- tallet viste at det var fordeler knyttet til de mindre byene med tanke på å bli inkludert som nykommer. Sammenliknet med miljøet i Oslo var stemningen i Bergen og Trondheim lik den på ”bondedans”.¹⁸⁴ Det er ikke usannsynlig at et lite miljø gjorde at medlemmene ble bedre kjent med hverandre og opprettet et mer personlig bånd. I et større miljø var det ikke sikkert man omgikk hverandre på samme måte og like ofte, mens på et lite sted traff man de samme personene oftere. Å komme inn i en slik gruppedynamikk forsterket båndene mellom medlemmene og ga økt rom for trygghet og inkludering.

6.3.1 Trygghet og tilhørighet med felles identitet

Trygghet og tilhørighet er viktig for å leve et stabilt liv. Psykologen Abraham Maslow formulerte i artikkelen *A theory on human motivation* et behovshierarki, der fysiologiske behov var viktigst, men trygghet og tilhørighet fulgte som nummer to og tre. Med trygghet menes kjente rammer, trygge omgivelser og å være omgitt av personer som man føler passer på deg. Tilhørighet er et sosialt behov for å finne sammen med andre mennesker og høre hjemme, samt finne sin plass i en gruppe.¹⁸⁵

Selv om man hadde en etablert identitet som homofil, var frykten for hva folk skulle si hvis man ble sett sammen med andre reell. Jeg har brukt ”Jons” utsagn om tiden rundt 1970 som eksempel for behovet for å føle trygghet på side 38. Han fortalte om hvordan han følte seg trygg når han var på sammenkomstene i det privatorganiserte miljøet.¹⁸⁶ ”Tomas” beskrev

¹⁸³ DNF-48 Region Trondheim 1987: 11

¹⁸⁴ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 144, En bondedans er en uformell tilstelning der de fleste kjenner hverandre og takhøyden er stor.

¹⁸⁵ Abraham. H. Maslow 1943: 376-381

¹⁸⁶ ”Jon” 2017

miljøet på en måte som fortalte om en følelse av tilhørighet, det dekket et sosialt behov etter å være sammen med andre homofile, uten å bekymre seg for om de ble aksepterte eller ikke. Her fantes personer med samme legning som man kunne identifisere seg med. Alle hadde dette til felles, som betød et felles utgangspunkt. Man fikk venner og følte seg etablert i en gruppe. Som "Tomas" nevnte, tok de seg av og passet på hverandre. Dette, i tillegg til rammene det sosiale miljøet dannet, skapte en trygghet de ikke fant andre steder.

På side 63 bruker jeg et sitat fra Arne Ødegård fra hans intervju med Skeivt Arkiv. Der fortalte han at han i utgangspunktet var redd for å bli "outet", at han skulle bli avslørt som homofil hvis han ble sett på hotell Neptun og dermed ble snakket om på byen. Men i dette miljøet var han nok ikke den første som tenkte disse tankene. Her var det homofile som hadde den samme frykten for å bli avslørt, dermed ble det tatt hensyn til hverandre, og det han fryktet, skjedde aldri. Han ble trygg på disse menneskene og dette miljøet, da det var mennesker han kunne identifisere seg med, og han følte at han passet inn i gruppen. Inkluderingen og følelsen av tilhørighet bidro til at han kom tilbake og ble et fast medlem.

Inkluderingen økte etter hvert som miljøet utviklet seg til en sosial møteplass, fremfor en seksuell møteplass. Den kollektive identiteten ekspanderte ettersom miljøet hadde fokus på å integrere nye medlemmer og skape et inkluderende samfunn. Dette bidro også til en fysisk trygghet, der kjente omgivelser og personer skapte tillit mellom medlemmene da miljøet ble utvidet. Dette var en del av identitetsprosessen som ble mer tilgjengelig og enklere utover 1970-tallet.

6.4 S sammensatt identitet

Seksuell identitet er bare en av de tingene som gjør oss til den vi er, og de grunnleggende delene av oss er vanskelige å forandre på.¹⁸⁷ Siden menneskets identitet er mer sammensatt, og ikke fastlåst, kan ulike deler av oss og vår identitet endres over tid og av hendelser i livet. Vår identiteten blir påvirket vårt yrke, vår etnisitet eller hvilken klasse eller nasjon vi kommer fra. Disse elementene er med på å danne kjernen i hvert enkelt menneske, men hva vi selv velger å la oss definere av, er individuelt.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Richard Jenkins 2004: 4-5, 19

¹⁸⁸ Steven Seidman 2002: 9

Egenskaper og likheter med andre var på 1960- og 70-tallet som nå mange, men noen egenskaper ble før verdsatt høyere enn andre. Dette gjorde at man kunne se positive sider ved en person selv om det var deler som ikke var akseptert. ”Egil” husket tidlig på 1960-tallet at blant annet foreldrene hans hadde delte meninger om en anerkjent person i byen:

Men sjefen min¹⁸⁹ da som, han var jo veldig respektert altså, så det var ikke noe, men [...] mine foreldre altså at jeg ble liksom advart mot ham da. Ikke sant, det altså, måtte ikke innlate deg med på noen måte. Men samtidig så var han veldig anerkjent altså, og populær. Og det samme var jo, ja selvfølgelig liksom disse skuespillerne som jeg nevnte der, de var jo også anerkjente som skuespillere men, vi visste at de var homser alle sammen.¹⁹⁰

Synet på denne personen var i følge ”Egil” delt. Han var respektert, men samtidig ble ”Egil” bedt om å ikke innlate seg med han. Personens homofile identitet var ikke akseptert, men ellers var han ansett som en bra person. Advarslene ”Egil” fikk av sine foreldre, fortalte ham at homofili var uønsket i samfunnet. Legningen til denne personen var kjent men det ble aldri snakket om, det samme gjaldt skuespillerne. Alle disse var respekterte og kjente, ikke fordi de var homofile, men fordi de var flinke i arbeidet sitt. Det at de var homofile var med på å trekke ned, men de hadde tydeligvis så mange gode egenskaper at de ikke mistet sin status. På en måte var det litt ”ute av syne, ute av sinn”. Så lenge det ikke var personlig, noe man behøvde å snakke om eller ha direkte kontakt med, var det ikke et problem.

I sitt intervju med Skeivt Arkiv fortalte Einar Sørensen om da han bestemte seg for å ”komme ut” i 1980. Dette hadde han diskutert nøye med kjæresten sin på forhånd. Både han og kjæresten hadde innsikt i, og kunnskap om homofili, og Einar følte trygghet og frigjørelse i at han hadde funnet en å være glad i.¹⁹¹ Da han skulle fortelle det til sin religiøse mor og bror reagerte de kraftig, men Einar var bestemt, og var svært bevisst i måten han taklet situasjonen:

Min mor da og min bror som var dypt religiøs begge to, jeg var jo hjemme hos de og fortalte det hele og fikk da beskjed om at de skulle hente bibelen da, og ”om du bare legger hendene dine på bibelen her så skal vi fikse dette i kveld”. Og da var jo jeg så bevisst - jeg meldte meg jo ut av statskirken da jeg var 14 år, så jeg var veldig tidlig bevisst på min humanistiske

¹⁸⁹ Anonymisert

¹⁹⁰ ”Egil” 2017

¹⁹¹ Einar Sørensen 2017

retning da - og sa bare at denne her får dere legge bort for dette er dødsens alvor for meg. Og reaksjonene var jo der de ble i det øyeblikket jeg fortalte det.¹⁹²

Einar hadde tidlig tatt avstand fra kirken, dermed hadde ikke bibelen eller religion noe makt over han. Farens reaksjon på Einars nyhet stod i kontrast til hans mors. Foreldrene var skilt, og der hans mor prøvde å bøte på hans legning med religion, møtte han hos sin far anerkjennelse og aksept.¹⁹³ Han hadde i utgangspunktet et godt forhold til begge foreldrene, men Einar hadde aldri identifisert seg som kristen, og delte derfor ikke morens religiøse syn. Noe av bakgrunnen til Einars manglende forhold til kirken, kan ha vært statskirkens holdninger til homofile. Om man ønsket å leve i tråd med religiøse holdninger og tankemåter, ville prosessen mot å anerkjenne en homofil identitet blitt mer utfordrende. Fra og med da Einar bestemte seg for å stå frem var han åpen, og hadde ikke betenkeligheter med dette. Et aspekt kunne være at det med tiden hadde blitt mulig å være åpen, og et annet er at han tok avstand fra kirkens tradisjonelt negative holdning.

Einars fortelling fant sted helt på slutten av perioden jeg undersøkte, i 1980. På 1970- tallet kjente "Tomas" på et aspekt ved dette. Han merket at han oppførte seg forskjellig etter hvem han var sammen med, men så vidt han vet ble han ikke sett ned på i denne sammenhengen fordi han var homofil. På dette tidspunktet var samfunnet blitt litt åpnere overfor homofile. "Tomas" nevnte flere ganger at han i sin ungdom på 1960- og 70- tallet ikke viste frem sin homofile identitet utenfor miljøet. Men også i tiden etter at loven ble opphevet husket han at han tedde seg annerledes etter hvem han omgikk:

Jo man var jo det, men det var nok en gang det der men [...] av en eller annen grunn så dukket det opp et fint ord, "ambiguity" eller nå sånt noe?

- Ja, litt sånn todelt noe?

Ja todelt ja, at du hadde det, på den ene siden så var det sånn, og så var det sånn der. Og du hadde det så festlig når du da var i private selskap i helgene og sånn. Og så kom hverdagen, da var du den, var ikke noe sånt at, det kan jo hende man "skrullet" litt mer i helgene da [ler].¹⁹⁴

¹⁹² Einar Sørensen 2017

¹⁹³ Einar Sørensen 2017

¹⁹⁴ "Tomas" 2017

“Tomas” mente ikke at han var en annen person eller uærlig, verken i den ene eller andre sammenhengen, men at han viste frem ulike sider av seg selv i forskjellige situasjoner. Den homofile identiteten var mer tilstede i helgene når han var i selskap med sine homofile venner. På dette tidspunktet var han åpen om sin legning, men det kom ikke like godt frem når han ikke var sammen med andre homofile.

Homofili ble sett på som negativ av foreldrene til ”Egil” på 1960-tallet. Da ”Egil” fortalte om seg selv til familien, ble det akseptert, men det ble behandlet med taushet, en slags taus aksept, som kanskje var knyttet til en taus skam og bekymring for hva andre måtte tenke. Foreldrene hadde allerede uttrykt at de hadde et ambivalent forhold til ”Egils” respekterte homofile sjef. Dette gjorde at ”Egil” skjønnte at foreldrene ikke uten videre ville godta den delen av hans identitet. ”Egil” uttalte at han vokste opp i en borgerlig familie, og kanskje kunne dette sosiale grunnlaget ha spilt en rolle. Homofili var knyttet til skam, det var ikke positivt å bli sett sammen med homofile, og man måtte ikke bli assosiert med slike mennesker fordi det ikke var respekterte. Homofili var noe man distanserte seg litt fra, det var ikke snakket om, det var ikke respektabelt.

Mennesket er ikke endimensjonalt, og identitetene våre er satt sammen av mange ulike enheter. På begynnelsen av 1960-tallet var den seksuelle identiteten hos homofile ofte nevnt som noe negativt. En person kunne være flink og god på alt annet, men den seksuelle legningen ville alltid dra dette litt ned. Homofile spilte noen ganger ned rollen til legningen sin, men mot slutten av perioden virker det som om dette ikke lenger var så viktig. Da var det i større grad mulig å vise at man var en god sjef, bra lærer, snill person eller liknende, selv om man hadde en homofil legning. Prosessen for å finne sin identitet som homofil ble enklere da trusselen med å bli stemplet som mindreverdige gradvis forsvant. Man ble i større grad sett på som en sammensatt og mer likeverdig person.

6.5 Hvem kunne man identifisere seg med?

En essensiell del av identitetsprosessen er at man har noen å identifisere seg med, noen som man ser likheter i. Etter §213 ble opphevet ble homofile mer synlig, og i Trondheim var DNF-48s arrangementer det mest offentlige. Her kunne man finne andre likesinnede. Arne Ødegård fortalte i sitt intervju med Skeivt Arkiv:

Jeg husker enda følelsen da jeg skulle gå ned trappa der, og for det var jo nede i kjelleren. Hva er det egentlig jeg er redd for? Og jeg tror jeg skal sette litt ord på det og jeg tror også jeg spurte Arve om det på forhånd. Risikerer jeg nå at jeg blir ”outet” av miljøet? Fordi det var jo de her i byen som jobbet på butikk sånn og sånn som hele byen kjente at ja han der som jobber det han.. Så tenkte jeg, hvis jeg treffer han på byen blir det sånn store fakter og litt sånn, blir jeg ”outet” på noe vis. Det var det egentlig som var kanskje den største sperren. Men det skjedde jo ikke.¹⁹⁵

Det var en ambiguitet i denne nye synligheten. Lovendringen og de organiserte møtene gjorde det mulig å vise frem sin homofile identitet, dette gjorde det synlig, og det ble enklere å finne noen å identifisere seg med. Samtidig ble det for en del vanskeligere å identifisere seg med disse fordi det fortsatt ikke var fullt akseptert, og ved å bli sett ville man bli assosiert med det som kunne være uakseptabelt.

“Bjørn” fortalte om aktiviteten til DNF-48 i Trondheim på 1970-tallet. De holdt foredrag om homofile for de som var interesserte, for å spre informasjon og vise at det var mulig å være synlig og åpen om legningen sin. “Bjørn” dro sammen med Sigmund Raanes¹⁹⁶ ut på oppdrag for å gjøre nettopp dette:

Han dro meg med på en del oppdrag. Skoler og organisasjoner og grupper og sånt noe.

- Ja, så dere var rundt og pratet sånn ja?

Ja, møtte skoleklasser og den slags

- Okei, det visste jeg ikke

Blant annet fordi, en ting var vel at han syntes at det var greit å ikke være alene bestandig. Og vise, altså det var et poeng at det fantes homser som ikke var anonyme, for de fleste var jo det den gangen. Jeg var vel en av de aller første som, ja, ble kjent med navn og bilde avisen og greier da. Og, og så syntes han selv om han ikke var troende selv, så skjønnte han at det var et viktig aspekt, sånn at jeg kanskje kunne, ja svare på noen spørsmål og redegjøre på en annen måte enn det han kunne selv.¹⁹⁷

“Bjørn” var personlig kristen, og studerte senere teologi, noe som ga muligheten for å vise at homofil identitet ikke behøvde å være en begrensing, samt åpne for at andre kristne homofile

¹⁹⁵ Arne Ødegård 2017

¹⁹⁶ Styremedlem og etter hvert leder i DNF-48 i Trondheim

¹⁹⁷ "Bjørn" 2017

kunne finne en å identifisere seg med. I denne sammenhengen kunne han svare på spørsmål fra sitt synspunkt som kristen, noe Raanes kanskje ikke hadde så mye innsikt i. “Bjørn” var på denne måten et eksempel, som noen kunne identifisere seg med. I stedet for å måtte lete etter skjulte homofile miljø, ble unge oppsøkt gjennom skolen og informert om homofili.

En økt synlighet blant homofile la til rette for en enklere identitetsprosess blant yngre homofile. Synligheten hadde likevel en viss ambiguitet over seg, fordi ikke alle ønske å være åpne. Selv om aksepten i samfunnet var økende, hang fortsatt en del gamle holdninger igjen. Dette kunne bli et ekstra hinder for å oppsøke miljøet, og besøk som de “Bjørn” var en del av, var viktige i denne sammenhengen.

6.6 Kriminalisering av seksuallivet og identitet?

Formuleringen av §213 kriminaliserte aldri homofili som legning, men den fysiske omgangen mellom menn. Allikevel opplevde homofile å bli uglesett av politiet, da holdninger i samfunnet tilsa at den homofile identiteten baserte seg kun på den seksuelle praksisen.¹⁹⁸ “Bjørn” reflekterte slik over politiets rolle før loven ble opphevet, basert på en opplevelse med politiet:

Det at man har en lov skaper holdninger altså. Definitivt. Og går man langt forut for -72 så tror jeg nok det er en del som vertfall opplevde at de ble betraktet som mer eller mindre suspekter, mulig kriminelle av politiet, og at politiet foraktet oss. Rett og slett altså. Jeg opplevde vel snev av det der en gang, [...] var det et par gutter som hadde vært hjemme hos meg og så hadde de stjålet noen ting og så anmeldte jeg det til politiet. Og da var det en sånn gammel grinebiter som innkalte meg til forhør etterpå.

- Innkalte deg til forhør?

ja, ja. Fordi at det var suspekt, hva hadde jeg gjort med dem.

- Men følte man at politiet var en trussel eller litt sånn?

Ja. Ja, man gjorde det altså.¹⁹⁹

Avkriminaliseringen gjorde at de som var homofile, slapp å frykte at de brøt loven og risikerte straff som svar på deres seksuelle identitet. Før 1972 ble politiet oppfattet som truende overfor homofile, og dette var enda en grunn til å holde sin seksuelle legning skjult. Etter

¹⁹⁸ "Bjørn" 2017

¹⁹⁹ "Bjørn" 2017

oppehevelsen av §213 virker det å ha vært en endring blant politiet, da ingen av informantene reflekterte over frykt for lovens lange arm etter 1972. Men man kan anta at politiets holdninger ovenfor homofile fortsatt eksisterte, selv om paragrafen var fjernet.

Opphevelse av §213 er den mest åpenbare forandringen i perioden. Å kunne identifisere seg som homofil ble lettere da det ikke hadde kriminelle assosiasjoner. Politiet ble ikke lenger sett på som en trussel, og den seksuelle delen av identiteten var ikke lenger stigmatisert ved lov. Som "Bjørn" sa skapte lover holdninger, og når denne loven ble borte påvirket det holdninger, i hvert fall på lengre sikt.

I andre deler av det offentlig i Norge, ga ikke opphevelsen av §213 store utslag umiddelbart. Helt frem til 1977 kunne homofili brukes som en psykiatrisk diagnose. Først da uttalte Norsk psykiatrisk forening at de frarådet bruk av homofili som diagnose, da det ikke eksisterte et faglig grunnlag. En generell lov som forbød diskriminering av homofile, kom forøvrig ikke før i 1981.²⁰⁰

6.7 Oss og de andre

Den felles identiteten hos homofile som kjente hverandre i Trondheim, ga en følelse av tilhørighet til hverandre og en kollektiv tilknytning. Det virker som om dette var veldig viktig for medlemmene både i fellesskapet på Elvekroa og i DNF-48. Denne tilknytningen til en gruppe kan passe inn under begrepet *etnosentrisme*. Etnosentrisme betyr at alt sees fra gruppas ståsted, den er i sentrum, og alt annet blir sett i forhold til gruppe slik at man distanserer seg fra de utenfor. Begrepet har assosiasjoner til etnisitet, og brukes gjerne i forbindelse med folkegrupper, men det er også generelt fordi definisjonen beskriver grupper.²⁰¹ Å se den kollektive identiteten ut fra dette kan være et godt utgangspunkt, da det forklarer at det settes grenser mellom de som er i og utenfor en gruppe. Slike grenser kan skape et bilde av "oss og de andre". Slike gruppedannelser kan gjøre det vanskelig å skille gruppen fra individet, person fra sak. Måten å bryte dette mønsteret på er å ha fokuset på kontakt med individene i den andre gruppen, og legge bort eventuelle generaliserte misoppfatninger.²⁰² På 1960- og 70-tallet i Trondheim opplevde homofile å bli sett på med

²⁰⁰ Karen-Christine Friele 2001: 690-691

²⁰¹ Marilyn B. Brewer & Norman Miller 1996: 23

²⁰² Marilyn B. Brewer & Norman Miller 1996: 120-125

negative holdninger jfr. ordbruken referert til av Arne. Homofil identitet ble sett ned på, og homofile ble kategorisert som annerledes enn resten av innbyggerne i byen.

6.7.1 *"The Other" og allierte*

"The Other" eller "de andre" blir ofte brukt om minoritetsgrupper, og eksempelet som brukes er som regel innvandrere. Men begrepet kan brukes om andre minoriteter, også om homofile. "De andre" blir gjerne brukt som en truende motpol til noe opprinnelig og tradisjonelt.²⁰³ Begrepet kan også brukes av minoriteter om andre grupper, hvor poenget er at en gruppe tenker at den er forskjellig fra en annen.

"De andre" kan være både majoriteten og minoriteten, det kommer an på hvilken gruppe man ser det fra. Identitet kan skape slike forestillinger av "oss og de andre". En mindre gruppe med indre samhold og et sosialt liv innad, kan oppfatte flertallet utenfor gruppen som "de andre", fordi de ikke deler den samme identiteten. Omvendt kan majoriteten oppfatte den mindre gruppen som en trussel, fordi de har en identitet og et sosialt liv som er forskjellig fra majoriteten, og den mindre gruppen blir da sett på som "de andre".

Et eksempel på et slikt forhold kan man se i Bispemøtets uttalelser fra 1954. Her mente biskopene at homofile truet den tradisjonelle etablerte kirkelige moral. Den krasse ordbruken og fordømming med begrunnelse i kristen moral, viste at homofile ble identifisert som en bestemt gruppe, et "andre", som skilte seg ut i samfunnet.²⁰⁴

Styremedlemmene i DNF-48, Region Trondheim identifiserte også seg selv som separat fra "de andre". De viste blant annet til at medlemstallet i "familien" var stigende, og brukte ordet "utenforstående" om personer som ikke var medlemmer i forbundet.²⁰⁵ Tankemønsteret med "de andre" var også tilstede her, og de som ikke var en del av homomiljøet ble identifisert slik.

Nedbrytningen av mønstre som satte grenser mellom grupper, var en del av prosessen som førte til økt aksept for homofil identitet. I kapittelet om miljø fortalte jeg om "Jon" som ble

²⁰³ Roger; Molina Andersen, Irene 2003: 264, 269

²⁰⁴ Bispemøtet 1954

²⁰⁵ DNF-48 Region Trondheim 1972b

sjokkert over at en utenfor homomiljøet dukket opp på Elvekroa.²⁰⁶ Årsaken til at denne kvinnen fikk tilgang på et ellers lukket miljø, var at hennes homofile sønn var fast medlem. En inkludering på tross av ulik identitet, hvor et nært og personlig bånd ble dannet. Dette vennskapet, eller aksepten om du vil, kan bunne i at denne kvinnen som følge av solidaritet til sin homofile sønn, enklere kunne identifisere seg med andre med tilsvarende seksuell identitet. Slike personlige forhold skapte likheter i stedet for ulikheter, og ville bryte ned forskjeller på ”oss og de andre”. Det ville dessuten gjøre det enklere å identifisere seg selv som homofil, hvis man så at man kunne omgås på tvers av slike grupper uten at det var noe negativt knyttet til det.

6.8 Oppsummering

Identiteten blir til gjennom en prosess der man ser ulikheter og likheter med andre mennesker. Resultatet blir en konsekvent identitet som internaliseres, og som markerer hvem man er. Utviklinger og forandringer i den aktuelle tidsperioden gjorde at denne prosessen kunne bli annerledes enn den hadde vært før. Prosessen mot å forme sin identitet var og er sammensatt. Etter å ha snakket med de som gikk igjennom dette på 1960- og 70- tallet i Trondheim kan jeg si at identifiseringsprosessen endret seg noe, og opphevelsen av §213 var en av faktorene som bidro til dette

Opphevingen av lovparagraf 213 førte til at homofil seksuell praksis ikke lenger var kriminelt, og identiteten mistet i stor grad den kriminelle assosiasjonen, i hvert fall juridisk. Selv om dette var et stort steg, tok det nok lengre tid før det endret holdningene til homofil identitet. Men med lovendringen behøvde homofile i Trondheim ikke lenger tenke på politiet som en hindring eller trussel mot deres måte å leve på. I debatten rundt opphevelsen av §213, og i folks daglige tale, merket man også en endring.

Begrepsbruken endret seg til at begrepet ”homoseksuell”, som var assosiert med seksuell praksis til en viss grad ble erstattet av ”homofil”. Dette viste at en homofil identitet ikke bare var tilknyttet seksuell omgang med samme kjønn, men kunne være sammensatt av mange deler. I løpet av 1960- og 70-tallet ble begrep om homofil identitet mer nyansert på grunn av en økt forståelse av hva homofili egentlig var. Begrep brukt i offentligheten fikk andre

²⁰⁶ "Jon" 2017

assosiasjoner fordi homofili ble mer akseptert. De ble mer nøytrale i den sammenheng at homofile ble mer aksepterte. Disse endringene var små, men viktige. Homofili ble mot slutten ikke i like stor grad trukket frem som en negativ del av identiteten. Mindre negativitet rundt begrep for homofil legning hjalp blant annet til at flere var åpne og synlige, noe som førte til at folk fant sammen.

Med flere åpne homofile og sosiale miljøer ble det enklere å finne noen å identifisere seg med. Det å ha noen å sammenlikne seg med er sentralt i identifiseringsprosessen, og tilgang på dette ville gjøre det enklere. Det var nok fortsatt en utfordring, for som vi vet, aksepterte ikke alle de homofile. Før 1972 var det sjeldnere å se åpne homofile, og miljøene bar preg av å være skjult. Med lovendringen var det ikke lenger straffbart, og de ble ikke identifisert som kriminelle på grunn av legningen sin. Endringen førte med seg en økt åpenhet om homofil identitet, men samtidig ble det for noen vanskeligere å bli identifisert som homofile fordi det fortsatt fantes en del som ikke var tolerante.

Flere av forandringene hadde sammenheng med grupper og kollektiv identitet. Inkludering i grupper ble mer vanlig etter som miljøet utviklet og utvidet seg. Dette førte med seg en følelse av tilhørighet og trygghet. Synligheten med DNF-48 gjorde at det var enklere å finne frem til miljøet, men det kunne også være vanskelig for noen, siden homofil identitet ikke ble like akseptert av alle. Forhold på tvers av grupper førte med seg en økt aksept for egen homofil identitet fordi man så at de utenfra ikke hadde noe imot homofile.

7 Meninger, holdninger og aksept

Holdninger har en innvirkning på hvordan homofile opplever å være en del av samfunnet. I perioden 1960-70, ble holdninger endret, noe som bidro til å endre lovverket. Dette førte igjen til ytterligere forandringer. I dette kapitlet vil jeg først se på kirke, psykiatri og politi som representanter for det offentlige Norge for å se hvilke holdninger de ulike offentlige aktørene hadde til homofile i denne perioden. Ut i fra dette skal jeg se om undersøkelser på landsbasis samsvarer med hvordan mine informanter erfarte holdninger og aksept i Trondheim på samme tid.

7.1 Det offentlige Norge

Her vil jeg se på tre aktører i offentligheten: kirken, psykiatrien og politiet. Disse tre ble ofte nevnt i sammenheng med manglende aksept da jeg gjorde undersøkelser. Kirken, psykiatrien og politiet er store institusjoner som danner rammer for samfunnet i Norge. Disse tre aktørene blir også gjentatte ganger beskrevet som negative mot homofile. Dette er institusjoner som ikke bare er synlige, men også innehar autoritet og ikke minst innflytelse blant enkeltindividene i samfunnet. Deres holdninger og behandling av homofile, påvirket nok i stor grad hvordan holdninger i samfunnet ble formet. Derfor er det viktig å se i hvilken grad påstandene om et anti-homofilt offentlig Norge eksisterte, og om disse påstandene har hold, og i hvilken grad dette kan ha påvirket det norske samfunnets manglende aksept av de homofile.

7.2 Kirken

Kirken besto av medlemmer fra mange deler av samfunnet, og hadde innflytelse blant disse. Kirkens syn på homofili så man klart i henvendelsen fra Bispemøtet²⁰⁷ i 1954 til stortinget i forbindelse med odelstingsproposisjon nr. 41 om endringer i straffeloven og §213. Biskopene stilte seg sterkt imot det de beskrev som ”en samfunnsfare av verdensdimensjoner”.²⁰⁸ Bispemøtet var sterkt imot opphevelse og ville framfor alt gjøre paragrafen gjeldende for

²⁰⁷ Bispemøtet er et av kirkens sentrale organ der biskopene møtes for å samordne sine gjøremål: Bispemøtet 2018

²⁰⁸ Bispemøtet 1954: 46, 47

begge kjønn, samt gi strengere straff i en vernebestemmelse.²⁰⁹ Dette ble begrunnet med at fjerning av paragrafen ville føre til legalisering av ”et perverst og nedbrytende forhold som er i strid både med samfunnets interesse og med kristent moralsyn.”²¹⁰ Om alle biskopene på møtet var enig i alt som står i henvendelsen kommer ikke frem, og man kan spekulere i om alle hadde like krasse meninger. Uansett representerer det kirkens mening utad på dette tidspunktet.

I Bispemøtets protokoller uttrykte biskopene sin frykt for at homofili skulle bli vanlig og at miljøer skulle utvide seg. Dette var en følge av den såkalte forførelsesteorien som sa at unge kunne forføres av eldre homofile, og dermed bli påvirket til å bli homofile selv. Denne teorien ble for øvrig grundig tilbakevist i en Nederlandsk rapport i 1969 i forbindelse med undersøkelser knyttet til en opphevelse av den nederlandske loven som var tilsvarende §213 i Norge.²¹¹

Gjennom hele perioden hvor flere ulike aktører jobbet for en endring av §213, var kirken synlig i både holdninger og moral. En som kjente på dette var “Anders”:

Når det gjelder kirken, jeg mener de har gjort det vanskeligere å komme ut som homofil for meg²¹²

Han mente at kirkens innflytelse gjorde det vanskelig å akseptere at man var homofil. Kirken plasserte seksualitet innenfor rammene av ekteskapet, og forventningene var at man skulle skaffe seg kone og barn, noe som ikke var forenelig med å være homofil.

Kirkens syn på seksualitet, og spesielt homoseksualitet var lenge negativt, men innad ble det etter hvert gjort arbeid med å tenke nytt. I 1960 ble det oppnevnt en nemd til utredning av seksual-etiske spørsmål. Utredningen ble diskutert og oppsummert i Bispemøtet i 1962.²¹³ Materialet ble bearbeidet og utgitt i bokform i 1967. I delen om homofili mente nemda at

²⁰⁹ En vernebestemmelse beskytter mindreårige mot overgrep, her ville man innføre en høyere seksuell lavalder for homofile.

²¹⁰ Bilag 3: Utskrift av protokollen for Bispemøtet 1954. Sak nr 24. Opphevelse av straffelovens §§213 og 379. i Finn Grodal 1957: 340

²¹¹ Bispemøtet 1954: 47, 48, Utdrag av Speijer-komiteens innstilling - Holland 1969 i Karen-Christine Friele 1970: 81-92

²¹² "Anders" 2017

²¹³ Bispemøtet 1962: 24-28

dette i prinsipp var det samme som å være ugift. Det å vise at man tok avstand fra homofili kunne likevel være sunt, fordi det samtidig var unormalt. Siden homofili var det samme som å være ugift, ville seksuelt avhold være et krav. Nemda mente homofil legning måtte sees på som en nervøs lidelse, og derfor var det litt vanskelig å vurdere etisk. Men selv om man var homofil, var alle mennesker ansvarlige for å være gode mennesker, og ha ”etisk verdifulle mål”.²¹⁴ Så lenge man ignorerte sine seksuelle drifter ville det være greit på samme måte som det å være ugift. Det var også ifølge nemda en diagnose, og syke mennesker kunne være unnskyldt fordi de ikke hadde kontroll over sykdommen sin. Prinsippet om at det var likestilt med å være ugift kom derfor noe i konflikt med at de samtidig presenterte homofili som en lidelse.

Kommisjonen som utledet disse retningslinjene var satt sammen av pastorer, leger og professorer. Bakgrunnen for utvalget av kommisjonen, var trolig å legge til rette for en mer nyansert diskusjon. Den skulle ikke fordømme, slik biskopene hadde gjort i 1954. På tross av dette, viser utredningen fra 1960 at homofili ble sett på som uakseptabelt, og eneste holdepunkt for å la slik adferd passere var hvis homofile levde i sølibat.

I 1972 var holdninger innad i kirken i ferd med å endres, da de var enige i en opphevelse av §213. Teologen Halvor Moxnes skrev en artikkel om det han mente var forandringer i kirkens kulturelle hegemoni, utgitt i boken *Norsk homoforskning*. Her hevdet han at noe av grunnen til endringene var at de homofile hadde gjort seg mer synlig og tatt plass i det offentlige, mye takket være Kim Friele og DNF-48. Homofiles endrede posisjon i samfunnet, hvor deres stemme og opprop hadde fått innflytelse, gjorde det vanskelig for kirken å tviholde på deres tidligere konservative syn. Moxnes viste også til Speijer-rapporten, som avviste forførelses-teorien, noe som kirken hadde støttet seg på i deres syn på saken.²¹⁵

Bispemøtet bestemte seg for å sette ned nok et utvalg våren 1973, for å formulere premisser og retningslinjer for kirkens behandling av det de kalte “homofilis spørsmålet”. Utvalget skulle i utgangspunktet bruke et halvt år på arbeidet, men høsten 1973 ble det bestemt at utvalget måtte jobbe videre med problemstillingen på grunn av vanskelighetsgraden og den knappe

²¹⁴ Kristne normer for seksualmoral, et ord fra kirken 1967: 105-106

²¹⁵ Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås 2001: 62-63

tiden de hadde hatt.²¹⁶ Innstillingen fra det som ble kalt Hygen-utvalget, ble ikke ferdig før i 1977. Utvalget var i motsetning til tidligere utvalg, positive til endringer som var til fordel for homofile. De mente at homofile ikke hadde et valg når det gjaldt deres seksualitet, men var i likhet med heterofile født med sin legning. Det bibelen fordømte, var ikke ”ekte” homofili, men frivillige homoseksuelle handlinger. De ”ekte” hadde bare dragning mot samme kjønn, de mente at i disse tilfellene var det ikke et bevisst valg. Seksuelle handlinger som ble gjort på grunnlag av lyst og fritt valg kunne forbindes med gammel hedenskap. Slik ”lastefull fordervelse” behøvde ikke gjelde bare homoseksuelle handlinger, det kunne også gjelde liknende heterofile synder.²¹⁷

På grunnlag av Hygen-utvalget og økt aksept for homofile bestemte bispemøtet å justere kirkens retningslinjer for behandling av homofile. De sa seg enig i hvordan utvalget fremstilte bibelens ord om homofili, og anerkjente at homofile hadde samme menneskeverd som alle andre. Homofile hadde en plass i samfunnet og i kirken, og det var et grunnprinsipp for kirken å inkludere alle mennesker. Det skulle ikke være forskjell på homofile og heterofile når det gjaldt religiøse opplevelser og etiske kvaliteter. Homofile seksuelle forhold kunne derimot ikke godkjennes. Bispemøtet nevnte ikke utvalgets definisjon av ”ekte” homofile i denne sammenhengen, trolig siden seksualliv for homofile ikke ble godtatt. Bispemøtet mente det ikke var grunnlag for å kunne godta dette fordi det ”sterkt avviker fra hovedreglene i natur- og samfunnsliv”. De mente at bibelen ikke ga grunnlag for å anerkjenne homofile forhold på linje med ekteskap mellom mann og kvinne. De kunne ikke fortsette å fordømme homofile, men heller ikke gi full godkjennelse fordi de mente bibelen var for tilbakeholden.²¹⁸

Den nye løsningen ble å akseptere homofile som mennesker, men ikke den seksuelle praksisen. Utfordringen var at man måtte avstå fra det som kunne lede en inn på gale veier og føre til homoseksuelle handlinger. Så lenge man ikke levde ut sin seksualitet var man akseptert i Guds øyne, og av kirken.²¹⁹ En av mine informanter, “Bjørn” var personlig kristen og involvert i kirken, og han opplevde endringen slik:

²¹⁶ Bispemøtet 1973: 31

²¹⁷ Hygen-utvalget 1977: 630-633, 638-639

²¹⁸ Hygen-utvalget 1977: 630-633, 638-639

²¹⁹ Bispemøtet 1977: 36-37

Men jeg opplevde at det var veldig hyklersk fordi at det, jeg har jo aldri hatt noen, noen langvarig forhold eller samboer eller sånt noe, og egentlig så skulle jeg ikke vært noe problem for kirken. Men jeg var det. Og det, altså de, dem lå en lang periode hvor jeg opplevde at jeg omtrent ikke eksisterte, jeg ble ikke tilsnakket.

- Ignorert rett og slett?

Ja, altså sånn som uønskede personer i, i totalitære samfunn

- Ja, du blir fremmedgjort da eller fryst ut rett og slett.

Ja, ja rett og slett²²⁰

“Bjørn” mente at kirken ikke holdt ved hva de hadde lovet. Kirken endret holdning utad, men ikke innad. Han ble frosset ut og oversett på grunn av sin legning, en legning som ikke skulle ha vært et problem på dette tidspunktet, etter kirkens uttalelser. Det virker som om kirken hadde vanskeligheter med å skille mellom mennesket og seksuell praksis. Det kunne være flere grunner til dette. Kanskje var det vanskelig for enkelte i kirken at retningslinjene skulle endres. Man kan spekulere i om enkelte i kirken mente at samfunnet var blitt fordervet, og at de derfor fulgte de sine gamle prinsipper. Før hadde kirken kunne avvise homofile på grunnlag av retningslinjene, men nå var ikke dette en mulighet. Å forsøke overse og prøve å fryse ut noen de visste var homofile, var en måte å unngå å følge disse retningslinjene, uten at det ville få konsekvenser for de som gjorde det. Holdningene hos personer i kirken ville ikke automatisk bli forandret på grunn av bestemmelser høyere opp i systemet. Slike endringer tok tid.

7.3 Psykiatrien

Psykiatere hadde innflytelse fordi de hadde kunnskap om menneskesinnet, og var rådgivere i politiske saker. Som nevnt i kapittel 2 om §231, ble homoseksualitet sett på som psykiatrisk diagnose, dette synet endret seg utover 1970-tallet.²²¹ At homofili var ansett som en sykdom bidro til å opprettholde negative holdninger til homofile. Flere av de jeg snakket med kunne fortelle hvordan psykiatrien sykeliggjorde de homofiles rolle i samfunnet.²²² Jeg vil bruke historiker Runar Jordåens doktorgradsavhandling til å se på hvordan psykiatere ble brukt under diskusjonen rundt §213 på 1950-tallet. Psykolog Reidar Kjærs artikkel i *Norsk*

²²⁰ "Bjørn" 2017

²²¹ Gabriel Langfeldt 1954: 264, Einar Kringlen 1973: 260

²²² "Trond" & "Egil" 2017, "Tomas" 2017

homoforskning er interessant å bruke seg for å vise meningsendringer som kom til uttrykk i blant annet lærebøker i psykiatri på 1960- og 70-tallet.

7.3.1 På 1950-tallet og debatten rundt straffeloven

Runar Jordåen diskuterer i sin doktorgradsavhandling psykiatriens rolle i sammenheng med forslaget om endring av §213 på 1950-tallet. Han pekte på følgende hendelser: Da departementet arbeidet med §213, ble saken først sendt til Helsedirektoratet, noe som viser at homofili ble sett på som et medisinsk spørsmål. Svaret var undertegnet av Statens overlege for psykiatri, og leder for Kontoret for psykiatri i Helsedirektoratet, Christofer Lohne Knudsen. Han hevdet at hvis den homoseksuelle driften var blitt dominerende, var det ikke mulig med terapi, og det ville ikke være bra for den homoseksuelle med straff. Han skrev videre at paragrafen hadde en uheldig form, og måtte utgreies bedre for eventuelt å oppheves eller endres.²²³

§213 ble vurdert sammen med §397²²⁴ av straffelovrådet. Rådet hentet inn psykiater Ørnulv Ødegård og politimester Kristian Welhaven, da de ønsket synspunktene til personer fra disse to fagområdene med i vurderingen. Igjen ble en autoritet fra psykiatrien hentet inn for faglig begrunnelse for eller mot endring eller opphevelse. Straffelovrådet la fram en innstilling om at begge paragrafene skulle oppheves, de de ønske å formulere en ny §213 med særlige rettleidninger når det gjaldt homoseksualitet. Rådet foreslo å bruke den ledige plassen etter en eventuell opphevelse av §379 til en ny bestemmelse. Den nye bestemmelsen skulle ta sikte på å hindre at personer under 21 år ble utsatt for ”propaganda” fra foreninger med tilslutning av homoseksuelle personer.²²⁵ Den faglige begrunnelsen for endringene i §213 og den nye §379 var basert på svaret fra Helsedirektoratet, og en redegjøring fra Ødegård. Helsedirektoratet sa ikke noe håndfast om homoseksuell påvirkning og trygghetsregler knyttet til dette, noe som tyder på at det var Ødegårds meninger som i hovedsak ble brukt.²²⁶ Dette kommer frem i rådets innstilling, der de særlig henviste til Ødegårds fremstilling der han forklarte hva han mente homoseksualitet var, og hva som var årsaken.²²⁷

²²³ Runar Jordåen 2010: 242-243

²²⁴ konkubinatsparagrafen som forbød samboerskap

²²⁵ Innstilling fra straffelovrådet om forandringer i straffelovens §§213 og 379, avgitt i februar 1953 1953: 15

²²⁶ Runar Jordåen 2010: 243

²²⁷ Innstilling fra straffelovrådet om forandringer i straffelovens §§213 og 379, avgitt i februar 1953 1953: 11

I følge Ødegård var homoseksuelle mer utsatt for psykopatier, alkoholisme og sinnssykdom, og han mente videre at dette var mer enn bare reaksjoner på negative holdninger. Ødegård mente at et negativt syn på homoseksuelle også kunne utløse sykdommer som alkoholisme, men samtidig kunne også et slik syn fortrenge de homoseksuelle tendensene. Overdreven streng reaksjon på homoseksualitet var heller ikke nyttig, fordi det ville føre til at de rammede ikke fikk den psykiatriske behandlingen de behøvde, men i stedet bli fengslet. Ødegård og rådet hadde liten kunnskap om hvilken rolle homoseksuell påvirkning og kontakt i ungdommen hadde for eventuell utvikling av homofili. Likevel mente de at sannsynligheten for at det var en sammenheng mellom påvirkning og homoseksualitet var for stor til å kunne ignoreres. For å være sikre på at dette ikke skulle være et problem, ble det foreslått en høyere aldersgrense for homoseksuell omgang enn for seksuell omgang mellom mann og kvinne.²²⁸ Forslaget satte aldersgrensen for seksuell kontakt mellom likekjønnede til 18 år, til forskjell for den seksuelle lavalderen som var 16 år. Det gikk også ut på at likekjønnede personer over 21 år ikke kunne foreta seksuelle handlinger med noen mellom 18 og 21 år eller på noen måte påvirket noen mellom 18 og 21 til seksuelle handlinger med samme kjønn.²²⁹

Straffelovrådet sa at det ikke var heldig å straffe handlinger som var uttrykk for en sykkelig tilstand, men samtidig var det behov for et sterkere vern for ungdommen når det gjaldt homoseksualitet. Forslaget ville også inkludere kvinner. I tillegg ville rådet bytte ut §397 med en paragraf som straffet de som ledet foreninger for homofile. De ville sette krav til kontroll for å hindre at noen under 21 år ble medlem, fikk tilgang, eller oppholdt seg i eller utenfor møtelokaler der slike foreninger holdt hus. Det skulle også muliggjøre straff for de som annonserte møter eller mulighet for medlemskap i blader og tidsskrift som ble distribuert til andre enn faste abonnenter. Dette var for å hindre påvirkning og rekruttering. Et mindretall (blant andre Ødegård) var ikke enige i andre ledd om at de under 21 år ikke kunne oppholde seg i og utenfor møtestedet. Forslaget ble sendt til flere politikammer, og tilbakemeldingene sa at de var kritiske til både legalisering av homoseksualitet i en ny §213 og den legaliseringen av organisasjonsvirksomhet som de mente den nye §397 ville innebære.²³⁰

²²⁸ Runar Jordåen 2010: 244

²²⁹ Odelstingsproposisjon nr 41(1954) om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. Mai 1902 1954: 12,13

²³⁰ Runar Jordåen 2010: 245

Ikke alle uttalte seg kritiske. Politilege og psykiater Irmelin Christensen i Oslo var for legalisering av både homoseksuell aktivitet og organisering. Hun mente at hvis de homofile fant hverandre ville det føre til at de ble mindre ensomme og ulykkelige, og at sinnslidelsene ville kunne forebygges. DNF-48 var også positive til forslaget om å oppheve det generelle forbudet mot seksuell kontakt mellom menn. Helheten i forslaget ville derimot ikke være et fremskritt. I praksis ble §213 sjeldent brukt, den nye paragrafen ville bli brukt fordi den ikke krevde ”almene hensyn”. I tillegg ville kvinner bli inkludert, og nye §397 ville begrense organisasjonens virksomhet drastisk.²³¹

Forbundet engasjerte en advokat og formulerte et brev til justisdepartementet der de redegjorde for sitt syn. I argumentasjonen sin brukte de uttalelser fra leger og psykiatere. Et av disse argumentene kom fra den danske legen Wagner Smith. Han mente homofili kunne være påvirket av miljø, men tidlig homofil kontakt var ikke en slik miljøfaktor. Det var andre faktorer slik som oppvekst og tabuer knyttet til seksualitet som førte til homoseksualitet. Straff ville være urettferdig og lite effektivt. Forbundet skrev at homofili kunne være medfødt eller tilegnet, og hvis en homofil opplevelse bare var dråpen som fikk beger til å renne over, måtte også loven ta sikte på å straffe alt det andre som også fylte koppen. DNF-48 brukte også psykologen Ingjald Nissens argument. Han mente de som hadde bifile²³² tendenser kunne bli engstelige og bitre av den nye §213 fordi straffetrusselen ville sette fokus på, og forsterke den homofile siden av den bifiles seksualitet. En tredje fagperson, den danske psykiateren Hjalmar Helweg mente at majoriteten som var heterofile, så på homofili som unormalt, og at dette synet på homofili måtte motarbeides, normene måtte endres.²³³

En annen autoritet som stilte seg kritisk til lovforslagene var Karl Evang, han var lege, sosialpolitiker og helsedirektør fra 1938 til 1972. Han var en autoritet i helse-Norge, med en rolle i internasjonalt helsearbeid.²³⁴ Evang stilte spørsmål ved det vitenskapelige grunnlaget i argumentene, og var i likhet med andre kritiske til at homoseksuelle erfaringer i ungdommen skulle ha stor påvirkning. Han viste til undersøkelser som mente at miljøpåvirkningen var over lenge før pubertetsårene, og høyere seksuell lavalder ville da ikke ha noen forebyggende

²³¹ Runar Jordåen 2010: 246

²³² Bifil er en person som kan bli forelsket i, eller seksuelt tiltrukket av personer uavhengig av om de er menn eller kvinner: Bård Nylund 2018

²³³ Runar Jordåen 2010: 247-248

²³⁴ Trond Nordby 2009

effekt.²³⁵ Evang hadde behandlet temaet homoseksualitet i en rekke artikler sammen med doktor Torgeir Kasa på 1930-tallet, utgitt i bokform i 1948. Boka het *Seksuell opplysning*, og det kommer frem at Evang og Kasa var positivt innstilt til å avskaffe straff for homofile forhold.²³⁶

Forbundet argumenterte mot straffelovrådets forslag om straff. Straffelovrådet hadde basert sine forslag for forebygging av homoseksualitet i tråd med det deres eksperter fra psykiatrien hadde argumentert for. Forbundet måtte derfor bruke ekspertenes språk og autoriteter for å bli hørt og være en del av debatten. Med argumentene hentet fra faglig ekspertise ville de vise at en eventuell endring i loven ikke ville virke forebyggende.²³⁷ Straffelovrådet brukte en psykiater når de skulle drøfte §213. Det samme gjorde forbundet når det skulle argumentere imot. Dette viser at denne faggruppen var forbundet med kunnskap om homofili, og at meningene deres om temaet ble hørt og brukt på begge sider i diskusjonen.

7.3.2 I lærebøker

Psykiater Reidar Kjær skrev i 2001 en artikkel om utviklingen i psykiatriens syn på homofili. For å vise endringene brukte han lærebøker i psykiatri, og artikkelen ble publisert i boken *Norsk homoforskning*. Disse bøkene ble brukt av leger og medisinstudenter, og de representerte ståstedet til autoritetene som skrev dem. Dette var meninger som ble brukt og spredt til de som konsulterte bøkene for å stille diagnoser eller studerte medisin.²³⁸ En av lærebokforfatterne Kjær undersøkte, professor i psykiatri og overlege Gabriel Langfeldt, klassifiserte i sine bøker fra 1950 og 60-tallet homofili som en seksualpsykopati, knyttet til manglende utviklede sjelsevner. Årsaker til at noen manglet utvikling på dette holdet, kunne være både arv og miljø. Langfeldt hevdet at hvis arv var hovedårsaken, var det ikke alltid mulig å behandle homofili med terapi, og det var derfor sannsynlig at pasientene ville forbli ulykkelig.²³⁹ Han konkluderte med at homofili var en sinnslidelse, og derfor måtte personer med denne lidelsen defineres som syke.

²³⁵ Runar Jordåen 2010: 249

²³⁶ Karl Evang 1948: 160-200

²³⁷ Runar Jordåen 2010: 248

²³⁸ Homoseksualitet hadde blitt brukt som psykiatrisk diagnose siden siste halvdel av 1800-tallet: Reidar Kjær 2001: 104

²³⁹ Reidar Kjær 2001: 108-111

Norske medisinstudenter og leger brukte denne typen bøker for å få kunnskap om psykiatriske diagnoser.²⁴⁰ Å bli diagnostisert som homofil kunne skape en følelse av å være ulik andre, og siden det ble sett på som en psykiatrisk lidelse, ble dette ekstra belastende, da slike lidelser var stigmatiserte. I et intervju med Skeivt arkiv fortalte informanten Peter Andreas om at han ble sendt til legen da foreldrene oppdaget at han var homofil en gang midt på 1960-tallet.

Jeg var hos to leger, den ene legen undersøkte meg rent fysisk, og fant at det var jo selvfølgelig ikke noe galt med meg. Den andre legen sa at han kjente til psykologer og grupper hvor man kunne gå i terapi for å bli kurert for dette her. Han første legen, jeg tror han var studentlege i Trondheim, og han andre var familiens huslege da.²⁴¹

Peter Andreas mente dette ble gjort i beste mening fra foreldrenes side. Siden homofili var forbundet med å være ulykkelig, ville ikke hans foreldre ønske dette for han. Legens holdning til dette var at det var en sykdom, og sykdommer kunne behandles. I dette tilfellet hadde legen kjennskap til homofili, og kunne henvise til terapigrupper som skulle behandle homofilien. Selv om legen mente at de kunne sende sønnen i terapi for å bli kurert, ble ikke det gjennomført. Peter Andreas ville ikke høre noe om dette, og foreldrene aksepterte det ved at de ikke fulgte opp legens forslag, det ble heller aldri diskutert siden.²⁴²

Selv om psykiatere som Langfeldt og Ødegård argumenterte for at dette var noe som ikke var ønsket, men en sykdom, var det også noen som mente at dette ikke var riktig. Som nevnt skrev Karl Evang i boken *Seksuell opplysning* fra 1948 om temaet homoseksualitet på en nøytral og reflektert måte. Han var kritisk mot å stigmatisere noe som han fremstilte som en helt vanlig seksuell drift. Evang skrev også om forebygging, fordi det kunne være tilfeller der individer hadde anlegg for, men ikke behøvde å leve ut homoseksualitet. Men det ble påpekt av Evang at det var forebygging, ikke helbredelse det var snakk om. Helbredelse ville høyst sannsynlig ikke fungere, og påføre mer skade enn gagn. Evang mente at den eksisterende lovgivningen som begrenset homofil kontakt var uheldig, da den tvang homofiles kjønnsliv inn i skjulte former. Det skulle være en menneskerett å kunne leve et lykkelig og verdig liv, noe som krevde en endring i den gjeldende moralen, og samfunnets holdninger.²⁴³

²⁴⁰ Nils Rettestøl 2009

²⁴¹ Peter Andreas Kjeldsberg 2017

²⁴² Peter Andreas Kjeldsberg 2017

²⁴³ Karl Evang & Torgeir Kasa 1948: 170-200

Kjær beskrev en forandring i læreverkene som startet på 1970-tallet. Det første eksempelet han brukte i denne sammenhengen var psykiater Einar Kringlens bok *Psykiatri* der første utgave kom i 1972. Her var gammel og ensidig forskning fortsatt i bruk, slik som at årsaker til homofili ble beskrevet som et unormalt forhold til en sterk mor eller svak far.²⁴⁴

Fremstillingen av homofile liknet mye på den beskrevet i Langfeldts bøker. I andre utgave fra 1975 hadde derimot det som omhandlet homofili blitt redigert. Homofili var ikke beskrevet like negativt som før. Bildet ble nå nyansert med undersøkelser som viste at det ikke trengte å være sykdom, men kunne være en variasjon av vanlig seksualfunksjon.²⁴⁵ Endringene kunne være på grunn av økt fokus og mer aksepterende holdninger til homofili. Den gamle forskningen hadde blitt brukt i flere omganger, men da homofile begynte å kreve rettigheter utover 1960-tallet, ble kanskje disse lærebokforfatterne tvunget til å gå grundigere inn i det de skrev om, og bruke ny oppdatert forskning. Deres holdninger kan også ha endret seg i takt med resten av samfunnet, noe som førte til en mer aksepterende holdning i deres arbeid.

Den siste serien av lærebøker Kjær omtaler, var skrevet av psykiaterne Leo Eitinger og Nils Retterstøl, første utgave kom i 1971.²⁴⁶ Eitinger var en internasjonalt kjent forsker og Retterstøl en innflytelsesrik fagperson innen norsk psykiatri.²⁴⁷ Kjær pekte på at tekstene i dette læreverket var preget av en ”grunnleggende forståelsesfullhet og toleranse som grenser opp til en *aksepterende* holdning”.²⁴⁸ Forfatterne brukte aldri begrepet psykopat i sin tekst, de tilbakeviste gammel forskning, og brukte blant annet DNF-48s brosjyre om homofili som kilde. Dette var tegn på at deres syn på homofili ble påvirket av samfunnsdebatten, og representerte både utvikling og nye ideer.²⁴⁹

Psykiatriens syn på homofil var i begynnelsen av perioden preget av at det ble oppfattet som en sinnslidelse. Samtidig fantes det de som argumenterte for at homofile ikke behøvde å bli behandlet, at det til og med kunne være en naturlig seksualitetsvariant. Utover 1960 ble synet mer fragmentert, og på slutten av 1970-tallet ble ikke homofili beskrevet som en sykdom.

²⁴⁴ Einar Kringlen 1973: 266

²⁴⁵ Reidar Kjær 2001: 123

²⁴⁶ Reidar Kjær 2001: 127

²⁴⁷ Svein Atle Skålevåg 2017, Jørn-Kr Jørgensen 2009

²⁴⁸ Reidar Kjær 2001: 127

²⁴⁹ Reidar Kjær 2001: 127-130

I Eitinger og Retterstøls andre utgave fra 1976 ble homofili fortsatt klassifisert som et seksuelt avvik. Her ble ikke årsakene særlig drøftet, men tidligere argumenter for homofili som psykisk lidelse ble nå avfeid fordi de ikke lenger så disse som gyldige. Boken pekte på at de problemene homofile opplevde, ikke kom av legningen i seg selv, men at homofile ble utsatt for diskriminering, sosiale vansker og komplikasjoner som kunne føre til nevrotiske problemer. Man hadde forvekslet årsak og virkning.²⁵⁰ Eitinger og Retterstøl hevdet videre at det var vanskelig å behandle homofili, den stilte også spørsmålet om det i det hele tatt var ønskelig og nødvendig. Det å akseptere homofile i samfunnet, ville være et bedre alternativ, fordi det ville fjerne mye av stigmaet og angsten de homofile opplevde. Det som burde behandles, var ikke selve homofilien, men de problemene som kunne følge av å være fremmedgjort.²⁵¹ Selv om homofili i denne boken fortsatt ble klassifisert som et seksuelt avvik, var meningene om hvorvidt det burde behandles som en sykdom snudd helt om. I 1977 uttalte Norsk Psykiatrisk Forening seg om at homofili var en legning, og at de ikke anbefalte det som en psykiatrisk diagnose, og Sosialdepartementet fjernet homofili som diagnose så sent som i 1982.²⁵²

7.4 Politi og straff

Politiet håndhever lover som er til for å beskytte alle, og før §213 ble opphevet ble den brukt til å opprettholde negative holdninger. Loven var sjelden i bruk, men det hendte at folk ble arrestert. Så sent som i 1970 var en sak oppe i høyesterett i Oslo. Etter 1956 havnet de som var dømt etter §213 i statistikken sammen med ”umoralsk utukt”²⁵³, og mellom 1957 og 1971 ble 54 personer dømt i denne kategorien.²⁵⁴ Som jeg diskuterte i kapitlet om §213, var loven slumrende. Den ble i perioder ikke brukt, men så ble den dratt frem og anvendt med ujevne mellomrom. Loven diskriminerte en liten gruppe i samfunnet, men som straffetrussel i Trondheim var den ikke særlig aktuell blant mine informanter. De kunne ikke huske at noen ble straffet etter den, men likevel kunne mine informanter fortelle at de følte seg uglesett av politiet. De skjulte sin aktivitet visse steder i byen i frykt for å bli tatt inn av politiet for å statuere et eksempel.²⁵⁵

²⁵⁰ Leo Eitinger & Nils Retterstøl 1976: 114

²⁵¹ Leo Eitinger & Nils Retterstøl 1976: 117

²⁵² Fagmedisinsk forening under Den norske legeforening. Uttalelsen er gjengitt i Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås 2001: 136,137, Karen Pinholt 2010

²⁵³ Oversatt fra ”immoral fornication”

²⁵⁴ Jens Rydström, Kati Mustola & Martin Skaug Halsos 2007: 95,96

²⁵⁵«Per»

I Oslo kunne man derimot risikere å bli utsatt for urettferdigheter av politiet. Opprettholdelse av orden i samfunnet og beskyttelse mot overgrep var ulike argumenter for å drive skremsel på steder der homofile møttes. Beskyttelse av homofile var heller ikke noe de kunne regne med. Et eksempel i *Homofile : myter og virkelighet : en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*,²⁵⁶ forteller om en hendelse fra 1974, der to kvinner som danset sammen på et utested ble utsatt for fysisk vold av en ansatt og to andre. Politiet henla saken med begrunnelse at den var ”ubetydelig”. De skyldige hadde da allerede innrømmet det de gjorde og gått med på å betale erstatning.

Jeg har ikke fått høre om episoder i Trondheim der diskriminering ved voldshendelser var så åpenbar, men også her så man med skepsis på politiet, også etter at §213 ble opphevet. I Trondheimsavdelingen av DNF-48s jubileumsbrosjyre ble det nevnt at politiet var innom deres lokale etter at loven var opphevet, for å sjekke hvordan miljøet var. I brosjyren sto det: ”som de sømmelige borgere vi er, fant de selvsagt ingenting å sette fingeren på!”²⁵⁷ Ordlyden viste at de mente politiet var ute etter å finne noe å sette fingeren på, og politiet var der kanskje nettopp av den grunn. Politiets holdninger mot homofile, og omvendt, homofiles mening om politiet, snudde nok ikke med en gang loven ble fjernet.

7.5 Undersøkelser

I tillegg til undersøkelsen gjort blant Forbundets medlemmer i 1976, er det to andre jeg vil vise til. Den som først gjorde et forsøk på å forstå de homofiles tilværelse var forfatteren Finn Carling. I 1965 gav han ut boken *De Homofile: En skisse av en stengt tilværelse*. Carling hadde studert psykologi, sosiologi, historie og litteratur, noes om viser at han hadde erfaring fra akademia, og dermed hadde kunnskap rundt faglige fremstillinger av temaer.²⁵⁸ Boken var en skisse av tilværelsen til homofile i Oslo, basert på intervju forfatteren hadde gjort i samarbeid med DNF-48. Denne utgivelsen var en av få på 1960-tallet, som tok opp problemene homofile måtte hankses med, og ga et innblikk i homofiles situasjon.²⁵⁹

Homofile var for mange en ukjent, fremmed gruppe på denne tiden, og boken var derfor viktig på grunn av temaet den handlet om. Psykiatrien brukte homofili som diagnose og

²⁵⁶ Basert på undersøkelser blant DNF-48s medlemmer i 1976

²⁵⁷ DNF-48 Region Trondheim 1987: 7

²⁵⁸ Hans H Skei 2009

²⁵⁹ Hannah Gillow Kloster 2017

kirken fordømte det som synd. Carling viste medfølelse med de han snakket med, og beskrev deres opplevelser og situasjoner med sympati. Sett med dagens øyne får man blandede signaler fordi deler av boken virker dømmende, samtidig som den oppleves som forståelsesfull og sympatisk. Forfatteren hadde nok sympati med de homofile, men var samtidig preget av den perioden han skrev i. Homofili var noe som var sett på som annerledes og negativt, og dessuten visste man ikke mye om temaet. Carling ville gi et innblikk i denne stengte tilværelsen, og i avslutningen virket det som om han hadde lært noe nytt da han også sammenliknet elementer ved homofile og heterofile tilværelser.²⁶⁰ Forfatteren skildret det han så ut i fra sine øyne, og ut i fra sin tid. Det at den i det hele tatt tok opp dette temaet, var nok et steg mot synliggjøring som igjen ville føre til oppmyking av gamle holdninger.

Det finnes få vitenskapelige undersøkelser om holdninger til homofile på 1960-tallet. Men det er ett unntak: Psykolog Arnold Havelin gjorde en undersøkelse ved institutt for samfunnsforskning i 1967 i et utvalg av befolkningen, for å kartlegge holdningene overfor homofile.²⁶¹ Undersøkelsen ble utført av Norsk Gallup ved personlig intervju.

Hovedtendensene i undersøkelsen viste at et flertall²⁶² kunne akseptere en homofil kollega, og et flertall²⁶³ mente også at homoseksuelle forhold mellom voksne ikke burde straffes. Samtidig trodde også en majoritet²⁶⁴ at de ville få skadelige eller uheldige følger om homoseksuelle kunne ”vedstå sitt seksualliv”. Majoriteten²⁶⁵ sa også at de ikke fant det rimelig at ”voksne homoseksuelle seg i mellom bør kunne opptre slik det faller naturlig for dem”.²⁶⁶ Dette viser en holdning som sier at så lenge det ikke var for synlig, ville det være greit. Hvis det var åpent ville det være til bry, eller være mot det majoriteten mente eller tenkte. Dette var i så fall i tråd med lovparagrafen, som sa at straff krevde ”almene Hensyn”.²⁶⁷

²⁶⁰ Finn Carling 1965: 88

²⁶¹ Runar Jordåen 2015a

²⁶² Menn: 66%, Kvinner: 65%

²⁶³ Menn: 65%, Kvinner: 64%

²⁶⁴ Menn: 58%, Kvinner: 62%

²⁶⁵ Menn: 72%, Kvinner: 81%

²⁶⁶ Arnold Havelin 1968: 70

²⁶⁷ Skeivt arkiv 2015

7.5.1 Arbeidsplassen

Undersøkelsen sa blant annet at man var mer villig til å akseptere homofile som kollega fremfor som nær bekjent eller leieboer. Dette forklarte Havelin med at man hadde mer kontroll over kontakten med kollegaer. Det var ikke nødvendig å treffes utenfor jobben, men hvis det gjaldt bekjente og leieboere var det vanskelig å kontrollere kontakten, det ville være mer personlig, og kunne oppleves som personlig truende.²⁶⁸ I forbindelse med jobb siterte jeg ”Egil” på side 60 om hva foreldrene hans mente om sjefen hans på 1960-tallet.

”Egils” sjef var respektert og populær, samtidig som at han var kjent homofil, noe som trakk ned inntrykket. Aksept for homofile på arbeid var ulikt fra arbeidsplass til arbeidsplass, og kom an på hvem man arbeidet sammen med. Det forandret seg også etter som tiden gikk. “Tomas” opplevde ikke å bli behandlet annerledes enn de andre han jobbet med på 1970-tallet, selv om han var åpen på dette tidspunktet. Det var jobben man gjorde som kom først.²⁶⁹ Opplevelser var jo forskjellig alt etter hvilket miljø man var i og hvem man omgikk. De som var homofile følte kanskje mer aksept på arbeidsplassen nettopp fordi de hadde et arbeidsforhold og ikke et personlig forhold til sine kollegaer. Det kan også være man så at den homofile fungerte i gruppen, og når arbeidet ble akseptert var det lettere å akseptere personen.

I forhold til arbeidssituasjon viste undersøkelsen at få var åpne om legningen sin overfor sjefen sin, det samme gikk for åpenhet med arbeidskollegaer eller studiekamerater. De fleste som ikke var åpne med arbeidsgiver sa at de var usikre på hva reaksjonen ville bli, eller at de mente de ville få beskjed om ikke å la det komme til uttrykk. De få som var åpne med sjefene eller kollegene sine hadde fått mest positiv tilbakemelding eller ingen reaksjon.²⁷⁰ Dette pekte på at det fortsatt var vanskelig for homofile å være åpne om legningen sin på arbeidsplassen. Det viser også at de som var åpne stort sett fikk positive tilbakemeldinger, og homofili muligens var mer akseptert enn det de homofile selv antok. Aksepten kunne som nevnt over komme av at man ikke trengte å ha et personlig forhold til sine kolleger. Problemet var kanskje mer at man ikke visste hva reaksjonene ville være. Frykten for det ukjente, og historier om utfrysing, baksnakking og rykter kunne være en god grunn til å holde seg skjult på arbeidsplassen.

²⁶⁸ Arnold Havelin 1968: 59

²⁶⁹ "Tomas" 2017

²⁷⁰ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 158-160

Selv om noen kunne se negativt på å være åpne i arbeidssammenheng, var det ingen som nevnte store problemer med dette blant mine kilder fra Trondheim. Arne Ødegård fortalte dette om å være åpen i arbeidssammenheng til Skeivt arkiv:

Det har jeg sett i ettertid, altså jeg har jo jobbet både som tannlege og som sykepleier. Og som åpen homofil, det har aldri vært noe problem²⁷¹

At ingen hadde tanker om det, er vanskelig å påvise. Når man husker tilbake blir det sett med dagens briller. Hadde noen hatt problemer med at han var åpen, ville de ikke fortsette å oppsøke han, og slikt mente han ikke var tilfelle. Han var kjent for å være en flink tannlege, og det var derfor folk gikk dit. Legningen var i den situasjonen sekundær.

7.5.2 Aldersforskjell og som leieboere

Aksept av andre mennesker som man forholdt seg til i det daglige var ikke en selvfølge, men det virker som om det begynte å bli enklere for folk å akseptere de homofile. Et eksempel fra Trondheim i 1970-årene var "Trond" og "Egil", som allerede da var et par:

"Trond": I 1972 så leiet vi sammen en leilighet her i Trondheim, i Klæbuveien. Og der bodde jo huseieren i samme etasje som oss, rett over gangen. Og vi var jo helt åpne på hvem vi var i forhold til dem, og hadde også et sosialt, omgang faktisk, med dem, så det var jo absolutt en del åpenhet [...] disse vertsfolkene der da, der var vi jo, svært åpne, altså

"Egil": Ja, vi var det, gjennom å være, bare være oss selv, men vi snakket jo aldri om det å være homofil, og være et par sånn.

"Trond": Nei, men vi hadde ingen dekkoperasjoner.

"Egil": Nei det hadde vi ikke.²⁷²

Dette var det samme året som loven ble opphevet, og fem år etter Havelins undersøkelse. Selv om de sier at det ikke ble snakket om, var det tydeligvis en forståelse mellom leietakerne og utleier at de to var et par. Dette var ingen hindring for at de ble akseptert for det de var, at de hadde et godt forhold til huseierne, og kunne omgås med de sosialt.

²⁷¹ Arne Ødegård 2017

²⁷² "Trond" & "Egil" 2017

På spørsmålet i Havelins undersøkelse om man kunne akseptere homofile som leieboere, så man forskjeller på positivt svar etter hvor mye utdanning man hadde og hvor gammel man var. Blant menn med universitet eller høyskoleutdanning svarte 75% at de var positivt innstilt til homofile som leieboere, mens bare 53% med bare folkeskole var positive. Den yngre generasjon stilte seg også mer positive til homofile leieboere enn de eldre, 66% i alderen 21-29 år var positive, mens bare 44% av de over 60 sa det samme.²⁷³

Forskjell i toleranse varierte etter utdanning, men også etter hvor gammel man var. Den aldersgruppen som var mest tolerant her var den samme gruppen som var i studiealder. De som var eldre var kanskje mer satt i sine mønster, med en etablert oppfatning av hva som var og moral, synd, unaturlig, eller hva det måtte være som bestemte hva de syntes om homofile. Strømninger gjennom 1960- og 70-tallet om frihet for rase, seksualitet og annen politisk aktivisme, var ofte knyttet til studenter og unge mennesker. Det var kanskje en mer progressiv holdning blant yngre mennesker og de med høyere utdanning i forhold til de som var eldre.

7.5.3 I familien

Noen opplevde at de nærmeste visste om legningen deres, men at det ikke ble snakket om. Dette kan ha hatt flere årsaker. En årsak til manglende dialog kunne være at man rett og slett ikke hadde kunnskap om dette, og ikke forstod hva som var problemet eller i mangel på kunnskap forhåndsdomte og generaliserte. En annen årsak kunne være skam knyttet til det å være assosiert med, eller å være homofil. I en familiesituasjon var det vanskelig å unngå hverandre, derfor ble det noen ganger skjøvet under teppet og ikke snakket om. ”Egil” og ”Trond” hadde dette å fortelle om hvordan familien hans aksepterte ”Egils” legning:

”Egil”: For meg så var det, jeg snakket jo aldri åpent opp med mine foreldre om det at jeg var homofil. Men de visste det jo, skjønte det jo selvfølgelig ikke sant. For jeg kom jo hjem med, med ”Trond” da, jeg hadde jo venner hjemme tidligere også. Og vi flyttet sammen og, min mor og far var å spiste middag og sånn, så det var ikke det, men vi snakket aldri åpent om det, vi nevnte aldri ordet, homofil, i det hele tatt i min oppvekst, det er jo..

”Trond”: Ikke engang etter din mor tok oss på fersken i sengen engang.

”Egil”: Nei, så det var

²⁷³ Arnold Havelin 1968: 56

”Trond”: Da var det bare, det var øredøvende stillhet. Men det var jo på en måte ikke, det var jo dine foreldres måte å la være å kommunisere om ting som var problematisk.²⁷⁴

I *Homofile: myter og virkelighet: en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*, skrev forfatterne at det ikke var uvanlig at man ble møtt med taushet. En kunne snakke litt rundt det da den homofile sto fram, for siden aldri nevne det. Det kunne være vanskelig å snakke om det både fra familien og den homofiles ståsted. Seksualitet var noe man ikke diskuterte ofte, og det var en del tabuer rundt homofili som kunne gjøre det til et ekstra vanskelig tema på grunn av avviks-stempelet og at man ikke visste nok om det.²⁷⁵

Tausheten kunne også selvfølgelig knyttes opp mot skam. Normene i samfunnet sa stort sett at homofili var et avvik, homofili ble stigmatisert og førte derfor med seg skam. Det er ikke sikkert det i utgangspunktet var et stort problem, men fordi det aldri ble snakket om, ble det et mer synlig problem. Dette kan beskrives som skjult skam, og metaforen om elefanten i rommet passer bra som et bilde på hvordan dette fungerte. De levde med det som om det ikke fantes, det ble ikke nevnt med navn, men alle merket at det var der.²⁷⁶

“Egil” var en av de som opplevde at temaet aldri ble snakket om. Det gjorde det vanskelig å vite helt sikkert hva foreldrene egentlig tenkte. Men de må ha akseptert det, i hvert fall til en viss grad, for de kuttet ikke kontakten. Problemet var sannsynligvis at alt det negative man forbandt med homofili, gjorde det vanskelig å snakke om. Manglende kommunikasjon ble en ond sirkel: å ikke snakke om det kunne i seg selv være en grunn til at det ikke ble tatt opp igjen senere. Etter som tiden gikk, ble det bare enklere å ignorere det.

7.6 Aksept i Trondheim

Trondheim var regionens største by, og det var et sted som etter hvert hadde et etablert miljø for homofile. Det å være homofil på små steder rundt omkring ville være vanskelig, siden alle kjente alle, og det ville være vanskelig å holde seg skjult eller unngå å bli dømt hvis folk fikk vite om det. Privatliv og jobb var vanskeligere å skille på et lite sted, og det ville også være vanskelig å møte andre homofile på et sted der alle visste hvem alle var. Det kunne skje at

²⁷⁴ "Trond" & "Egil" 2017

²⁷⁵ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 148-151

²⁷⁶ Marie Farstad & Jan-Olav Henriksen 2011: 139-140

man traff andre homofile fra samme småsted som en selv, men da etter man hadde flyttet til samme by.²⁷⁷

kanskje husker jeg at det var snakk om en person på bygda [anonymisert stedsnavn], kanskje husker jeg det [...] en som var kelner i Trondheim.²⁷⁸

Informanten var litt usikker på om han hadde hørt dette da han bodde hjemme eller etter han hadde flyttet til byen. Det viser uansett at det ikke var vanlig å være åpent homofil på mindre steder, og hvis man ikke var skjult, visste alle om det. Denne kelneren det var snakk om hadde flyttet fra tettstedet, men de som bodde der visste om dette likevel.

Hanne Thuen skrev sin masteroppgave i geografi om homofile på bygda og i byen. Hun gjorde undersøkelsen sin blant personer som hadde flyttet til byen i 2006, og brukte unge homofile som kilder. Thuen fant flere forskjeller. I byen fantes flere miljøer der man kunne treffe andre homofile. Innad i miljøene var det normer og regler som gjorde at man kunne bli utstøtt slik man også kunne bli på mindre steder. I byen var det flere homofile og større miljø, slik at man hadde muligheten til å unngå de som var hadde negative meninger.²⁷⁹

På mindre steder kunne man oppleve negative holdninger på grunn av legningen sin. I byen kunne man også oppleve negative holdninger, men da var det nødvendigvis ikke på grunn av legning. Om man ser på utviklingen i holdninger ellers kan man anta at man ikke møtte særlig tolerante holdninger på landsbygda på 1960- og 70-tallet. Flere av mine informanter hadde negative erfaringer med at små steder hadde konservative holdninger, eller at mangel på miljø gjorde det vanskelig å være homofil på landet.

Sosiologen Henning Bech skrev at byen var den sosiale verden for de homofile. Her kunne man være både anonym og åpen, ta kontakt med de andre homofile, eller være skjult for resten av befolkningen. Bech påsto at å oppsøke byen var den eneste muligheten de fleste homofile hadde til å være homofil.²⁸⁰ I tidsperioden jeg undersøker virker det som om denne påstanden kan ha hold. En av mine informanter hadde kommet inn på skole i et lite tettsted i

²⁷⁷ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 127

²⁷⁸ "Anders" 2017

²⁷⁹ Hanne Thuen 2006: 107,108

²⁸⁰ Henning Bech 1997: 98

Nord-Trøndelag, han var på dette tidspunktet godt etablert i det homofile miljøet i Trondheim, og reiste tilbake så ofte han kunne.

Ja så jeg var vel i byen hver bidige helg da jeg gikk på skole²⁸¹ altså.

- I byen? Trondheim?

I byen her ja Trondheim ja, ja for det var jo ting som skjedde her da, og det var jo i hovedsak så var det jo hjemme til ha der [...] på Elvekroa²⁸²

Som Thuen påpekte bød større byer på større miljø og muligheter for å treffe andre homofile. Fordi "Tomas" i dette tilfellet allerede var integrert i miljøet i byen, var nok dette en av grunnene til at han reiste til Trondheim i helgene. Det antyder også at om det fantes et miljø på skolestedet, var det skjult og vanskelig å finne. Kanskje hadde det vært annerledes om han var mer kjent, eller hadde vokst opp i området. Utsagnet sier at "Tomas" ikke visste om et miljø blant homofile på dette stedet.

I Homofile: myter og virkelighet: en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge, kommer det frem at det kunne være flere årsaker til at folk ønsket å flytte til en by. Blant homofile var det tydelig at legning var en viktig grunn, og det å finne et miljø der de kunne være seg selv var en del av denne grunnen.²⁸³ Antallet som oppgav legning for grunn til å flytte var derimot ikke veldig høye, og det kan være på grunn av at aksept og holdninger begynte å myke opp utenfor byene. Derfor var kanskje ikke legning den viktigste grunnen til å flytte til byen lengre.

7.7 Vold

Motforestillinger og holdninger i samfunnet gjorde at mange ikke aksepterte homofile. Noen ganger kunne dette få alvorlige konsekvenser. "Tomas" fortalte at han var ute å sjekket i Ravnkloa sent en fredagskveld en gang på 1970-tallet, da dette skjedde:

²⁸¹ Fjernet stedsnavn

²⁸² "Tomas" 2017, Elvekroa var et tidlig privatorganisert møtested i Trondheim

²⁸³ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 129

Det der, der sjekkestedet rundt omkring nedi Ravnkloa vet du. Ja, og så kom det nå bort en fyr [...] og lurte på hva jeg gjorde der og sånn. - Ja, nei, jeg sto nå her. – Ja, jeg skulle flytte meg. – Nei vet du meg hva, det gjør jeg altså ikke nei. ”Doing”, der lå jeg i gata.²⁸⁴

Her gikk det så langt at det ble utøvd vold. Denne personen tolererte ikke at “Tomas” svarte og snakket imot. Det at han uten så mye som en liten provokasjon slo noen ned på åpen gate, viser at det trolig ikke var særlige konsekvenser for vold mot homofile.

Voldshendelser var noe man kunne risikere ved å stikke seg ut som homofil. I sitt intervju med Skeivt Arkiv kunne Jarle fortelle om et slikt overgrep på slutten av 1970-tallet:

Det var nyttårskveld. Så hadde jeg sjekket opp en fyr – det var en stor begivenhet – skulle ha med meg denne fyren hjem, og så ble vi begge slått ned ganske hardt av en gjeng i Kjøpmannsgata, og blodig og fæl ikke sant. Da var en jo såpass dopet at det som irriterte meg da var først og fremst at det ikke ble noe sex ut av dette.

- Men ble dere slått ned fordi de så

Ja, ja fordi vi holdt, ikke sant jeg er en person som er ganske utagerende åpen på gata da.

- Så du holdt han i hånda?

Ja ikke hånda, jeg holdt rundt han, ikke sant. Ja, jeg fortalte jo om dette da jeg kom på jobb. Blant annet til en veldig god venn fortsatt da som er amerikaner, og så fikk veldig støtte da, slo jo i bordet og sa at nå må du se å komme deg til politiet å anmelde det. [...]

- Ja anmeldte du det eller?

Ja, ja.

- Hva ble resultatet?

Nei ble, de fant de jo ikke, ikke sant.²⁸⁵

Jarle fortalte også at en han kjente tok initiativet til at det ble organisert møter mellom de som hadde opplevd liknende situasjoner. Der samlet de seg for å dele erfaringer om hva som hadde skjedd med hverandre. Jarle husket dette som positivt, at det hjalp han å takle denne hendelsen. Å dele slike vonde opplevelser med andre som har opplevd det samme gjør at man ikke føler seg så alene. Andre som har opplevd tilsvarende har innsikt i hvordan du føler deg, og har et annet utgangspunkt for å gi råd og støtte enn noen som ikke har opplevd liknende overtramp.

²⁸⁴ "Tomas" 2017

²⁸⁵ Jarle Landro 2017

Ikke alle gikk i slike grupper, men taklet det på andre måter. "Tomas" fortalte om hendelsen i Ravnkloa med litt blandede følelser. Han syntes helt klart at dette var et overtramp mot han selv. Men samtidig spøkte han det bort med å beskrive på en morsom måte hvordan han krøp rundt på alle fire for å lete etter brillene som han aldri fant igjen.²⁸⁶ Det å bruke humor for å snakke om vanskelige eller traumatiske opplevelser er noe alle kan gjøre. Dette gjorde at han klarte å bagatellisere det som skjedde, og gå videre uten at hendelsene hang ved og tok mye plass i tankene. At slike hendelser kunne skje, var en pekepinn på at selv om man så en forandring i holdninger, var fortsatt ikke homofile aksepterte hos alle, og det kunne gå så langt som at det ble brukt vold.

7.7.1 Selvaksept? Skam?

I *Homofile : myter og virkelighet : en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*, ble informantene spurt om de aksepterte egen legning. Flertallet²⁸⁷ svarte at de aksepterte det som en naturlig form for kjærlighet, samliv og seksualitet. 8% av kvinnene og 10% av mennene aksepterte det til ev viss grad, men så det ikke likeverdig med heterofili, mens 1% av kvinnene og 3% av mennene sa de hadde vansker med å akseptere at de var homofile.²⁸⁸

I 1957 ble boken *Vi som føler annerledes: homoseksualiteten og samfunnet* gitt ut under pseudonymet "Finn Grodal". Der beskrev forfatteren blant annet sine oppfatninger av årsakene til homoseksualitet og de homofiles situasjon og plass i samfunnet fra slutten av 1950-tallet. Han beskrev blant annet at homofile ville ha vanskeligheter med å etablere et stabilt og tilfredsstillende kjærlighetsforhold på grunn av deres promiskuitet, og muligheten for å få barn ville være borte.²⁸⁹ Her så man at samfunnets normer og forventninger også gjaldt de som var homofile, kjernefamilien var idealet også for disse, men det ville være umulig å få til hvis man var homofil. Det var vanskelig å akseptere at man var annerledes hvis man hadde disse forventningene til seg selv, for de kunne ikke imøtekommes med en homofil legning. Det var også et uttrykk for at man ikke ville være slik, det var ikke akseptert. "Grodal" skrev også at angsten rundt denne undertrykkelsen ikke på noen måte var positiv, han mente at man måtte gjøre noe med den.²⁹⁰

²⁸⁶ "Tomas" 2017

²⁸⁷ Kvinner: 86%, Menn 83%

²⁸⁸ Steinar Bergh, Birgit Bjerck & Elin Lund 1978: 170

²⁸⁹ Finn Grodal 1957: 298

²⁹⁰ Finn Grodal 1957: 299

Homofile i Trondheim kjente også på at man dømte seg selv etter de vanlige holdningene i samfunnet:

Jeg tror nok at det var ganske mye selvforakt ute å gikk altså, jeg tror det, og det, holdt på å si når samfunnets fordommer blir jo internalisert i en selv, så er du virkelig ille ute altså²⁹¹

Å internalisere fordommer som undertrykte en selv ville føre til at en ikke kunne akseptere seg selv som den man var. Da ville man føle seg utenfor og ikke klare å leve opp til de forventningene man hadde til seg selv. Å leve på denne måten må ha vært vanskelig. Et ønske om å leve et vanlig liv, og å prøve å undertrykke eller kurere seksualiteten sin, kunne virke rasjonelt hvis man hadde disse tankene og forventningen til seg selv. Dette ville selvfølgelig ikke føre noen vei, og mest sannsynlig gjøre situasjonen verre.

Skam knyttet til seksualitet kom tydelig frem i samfunnet gjennom stigmatisering av personer med andre seksuelle preferanser enn den heterofile. Fellesskapets normer sammen med stigmatiseringen av avvik, førte til at homofile ble vurdert negativt. Man kunne også se på seg selv med skam, og sin egen seksualitet som noe avvikende og stigmatiserende. Dette kom av at seksualiteten ikke stemte overens med egne normer og ønsker. Normer som i stor grad var formet av fellesskapets stigmatisering av homofil seksualitet.²⁹²

7.8 Oppsummering

Endringer i holdninger forandret seg ikke over natten, det tok lang tid fordi flere aktører med stor innflytelse i samfunnet brukte lang tid på å akseptere homofile.

Det offentlige gikk igjennom en endringsprosess som myket opp holdninger overfor homofili og homofile. Kirken gikk fra å fordømme det som synd til å akseptere homofile som personer, men ikke den seksuelle praksisen. Autoriteter innen psykiatri så det i utgangspunktet som en diagnose, de mente blant annet at homofile hadde et underutviklet sjelsliv. Men på 1970-tallet ble nye stemmer hørt, og meningene skiftet. Diagnosen ble ikke anbefalt brukt etter 1977. De som håndhevet paragrafen, ble nødt til å endre sine holdninger i tråd med at loven

²⁹¹ "Bjørn" 2017

²⁹² Marie Farstad & Jan-Olav Henriksen 2011: 64

ble endret. Straffetrusselen forsvant, men det fantes eksempler på at holdninger hos personer i politiet lenge hang etter.

For mine informanter i Trondheim betød dette at de i begynnelsen av perioden følte liten grad av aksept for deres legning. Holdninger fra viktige institusjoner som kirke, politi og psykiatri formet meningene som sa at homofili var negativt og uønsket. Men rundt 1970 virker det som om de opplevde endringer i oppfatninger og holdninger, slik at de følte seg mer aksepterte som homofile.

Tendensene i de få undersøkelsene som ble gjort på 1960- og 70-tallet fant jeg igjen i materialet jeg samlet inn i Trondheim. Homofile opplevde å kunne bli akseptert på arbeidsplassen og av husverter som leieboere. Bare det å være i byen skapte en situasjon der det var enklere å komme inn i et miljø der man ble akseptert. Dette trakk de som hadde opplevd bymiljøet tilbake til Trondheim etter opphold på mindre steder. Skam overfor både de rundt, men også seg selv var ikke uvanlig. Negative holdninger førte med seg en stigmatisering som gjorde at for eksempel familiemedlemmer kunne oppleve skam i forhold til homofile medlemmer av familien. Hvis man ikke klarte å godta seg selv som homofil, kunne negative holdninger som skam internaliseres, og føre til problemer med selvbildet. Lav toleranse for homofile kunne manifestere seg i bruk av vold, og man kunne måtte lære å takle ettervirkningen av slike hendelser.

Det offentlige gikk gjennom store forandringer når det gjaldt offisielle holdninger mot homofile i perioden. Noen av disse kom før fjerningen av §213, og var med å påvirke opphevelsen. I mitt materiale kom det frem at flere møtte aksept i situasjoner der deres legning ble kjent. Samtidig kom det også frem at homofile opplevde negative holdninger, og å bli diskriminert. Endringer i aksept skjedde gradvis, og de var små. Mange hadde fortsatt konservative holdninger. Men selv om det begynte smått, ser man en klar forskjell fra det som var før.

8 Konklusjon

Hvordan utviklet homomiljøet i Trondheim seg i løpet av 1960- og 70- tallet, og hvordan spilte opphevelsen av straffelovens §213 inn på denne utviklingen?

Her skal jeg gå gjennom hovedpoengene i kapitlene for å vise utviklingsprosessen. Tilslutt skal jeg reflektere litt rundt kildebruken og elementer rundt temaet jeg ser kunne blitt utforsket ytterligere.

8.1 Oppsummering

I kapittelet om *miljø* så jeg på forskjellige steder knyttet til homomiljøet i Trondheim. Her pekte jeg på både en utvikling og utvidelse i forhold til hvilke behov som ble fylt på de forskjellige lokasjonene etter hvert som miljøet ble utvidet til å inkludere flere funksjoner. De ulike stedene representerte hver sin del av miljøet, de ble brukt forskjellig, og hvert sted dekte ulike variasjoner av sosial kontakt. For mine informanter forandret fokuset seg fra de seksuelle møtene til den sosiale delen av miljøet. Opphevelsen av §213 bidro i denne sammenhengen til at den delen som ble organisert i foreningsvirksomhet, kunne annonsere møter offentlig, uten å bekymre seg for eventuelle straffeforfølgelser og liknende fra politiet. Miljøet ble i tillegg delvis en politisk arena, og dette aspektet gjorde også at det ble en tydelig arena for homofile i Trondheim. De som var en del av det organiserte miljøet, benyttet seg i mindre grad av de seksuelle møtestedene, som var skjulte også etter lovendringen. Det fantes fortsatt de som av forskjellige grunner satte anonymitet høyt, og muligheten for å være skjult på private sosiale sammenkomster var også fortsatt tilstede.

Etter opphevelsen av §213 i straffeloven ble miljøet mer åpent. Dette gjorde at identifiseringsprosessen endret seg. Denne prosessen innebærer å finne noen å ha likheter og ulikheter med, noe som gjør at vi skaper en identitet for oss selv der sammensetningen er unik. I begynnelsen av perioden var homofili lite akseptert, og miljøet bar preg av å være skjult, noe som gjorde det vanskelig å finne andre homofile. Det å kunne møte andre ville gjøre prosessen lettere. Om noen hadde mistanker om at de var homofile, kunne det å møte andre på et trygt og åpent sted gjøre at de ble sikre på denne delen av identiteten sin. Mye av endringen i prosessen gikk på det at med opphevelsen av §213, ble miljøet mer synlig. Men samtidig som synlig homofil identitet ble opplevd som positivt, kunne det også være

vanskelig. Negative holdninger spilte inn, og ikke alle ønsket å bli sett i åpne sammenkomster med homofile. Negative holdninger kunne da være en grunn til å ikke oppsøke miljøet, og dermed sent finne frem til sin seksuelle identitet. Opphevelsen av §213 ga en større mulighet for åpenhet rundt homofili, og dermed en større mulighet for å identifisere seg med homofile.

Store offentlige aktører endret sine holdninger til homofile i denne perioden, delvis i takt med opphevelsen av §213. Både kirken og ledende personer innen psykiatri endret sine meninger, og når disse store aktørene endret sine syn, påvirket det andre deler av samfunnet, ikke minst Ola Nordmann. De få undersøkelsene som ble gjort på 1960- og 70-tallet viste også en utvikling der aksepten for homofile gikk gjennom en generell økning. Ulike holdninger til homofile så man også i Trondheim i denne perioden. I byen kunne man finne mer liberale holdninger enn på landet, dette hadde sammenheng med at det fantes etablerte miljø i Trondheim. Dette gjorde at det var større mulighet for å møte andre med lik eller aksepterende holdning i byen. Samtidig fantes det situasjoner der man møtte motstand, i ekstreme tilfeller vold. Dette speiler en periode der det foregikk en endring, og flere meninger eksisterte samtidig.

Som jeg har drøftet forandret homomiljøet seg i denne perioden. Det utviklet seg til å bli større, da det ble muligheter for åpenhet og synlighet. Å bli akseptert med en homofil identitet, og prosessen for å finne seg selv som homofil endret seg. Da jeg først begynte med undersøkelsene mine, virket lovendringens rolle i alt dette litt som ”høna eller egget”. Kom lovendringen av økt aksept, eller fikk man et mer tolerant syn på homofili etter at loven ble opphevet? Etter hvert som arbeidet med oppgaven begynte å ta form ble det klart at bildet besto av begge deler. Den økte aksepten må ha bidratt til at loven ble opphevet. Hvis homofili fortsatt hadde blitt sett på som overveiende negativt, ville ikke dette skjedd. Igjen, da §213 ble fjernet, var kriminaliseringen av seksualiteten borte, og holdningene som hadde begynt å forandre seg fortsatte å endres.

8.2 Begrensinger i kildematerialet?

Muntlige kilder har gitt et innblikk i det jeg har undersøkt som er unikt. Å snakke med de som har opplevd det jeg skriver om, og få høre hvordan de husker hendelser og endringer, er en god måte å samle inn kilder der det er minimalt med materiale tilgjengelig. Samtidig skal man

være klar over at det kan være begrensinger i det man samler inn. Nå som prosjektet er ferdig, vil jeg her reflektere litt over hva jeg har erfart ved min bruk av muntlige minner.

Mine informanter var for det meste opptatt av det sosiale miljøet. Samtidig som toleransen gradvis økte, falt det naturlig for de å bli en del av det nye og mer åpne miljøet. Dessuten var de i en alder der venner og sosialt nettverk er viktig. Med litt mer tid til rådighet kunne flere informanter ha gitt et enda mer nyansert bilde, i form av andre synspunkt og opplevelser av den samme prosessen.

Hvordan informasjonen blir samlet inn har også hatt noe å si. Ved å velge kvalitative intervju kan jeg ikke kunnet basere analysen på tall. Med en annen type undersøkelse ville dette kanskje resultere i en annen type oppgave. Elementer som identitet mener jeg ikke er like lett å kvantifisere, i så fall ville det kreve flere informanter enn det er tilgang på. Tilgangen på informanter var jeg i utgangspunktet svært usikker på, det var uvisst hvor mange som fortsatt var å finne i Trondheim.

Minner som kilde er ikke er den vanligste måten å basere et historisk arbeid på. Historien som fortelles blir på mange måter historien til de man har intervjuet, og noen kan muligens kritisere det for å bli for personlig, og ikke gyldig i det større bildet. Jeg ser derimot på informantene som en del av dette større bilde, og ved å bruke intervjuene kvalitativt blir bildet mer nyansert. Resultatet er kanskje personlig, men historie handler om mennesker, og det jeg finner hos disse menneskene mener jeg speiler trender og prosesser i et samfunn som disse va og er en del av.

8.3 Videre arbeid innen temaet

Jeg skal her peke på noen av prosjektene jeg mener kan gjennomføres om dette temaet, med tanke på mine samtaler med informantene og litteraturen jeg har lest. Foruten mine intervjuer, ville inkludering av kvinner i videre undersøkelser komplettere bildet, og gi et annet perspektiv på samtlige tema. I perioden jeg har undersøkt hadde det vært interessant å se nøyere på hvordan det skjulte miljøet fungerte. Det er ikke sikkert det var det like hemmelig som informantene mine skal ha det til, flere i byen kunne potensielt vite om disse stedene og ha meninger om de. Hva som avløste stedene jeg har utforsket, eller om slike miljøer fortsatt eksisterer i en eller annen form kan også være utgangspunkt for videre forskning

Et åpenbart og stort tema er AIDS-problematikken fra 1980-tallet og utover. De fleste av mine informanter snakket om dette. Spørsmål om hvordan det utartet seg, og hva som skjedde med holdningene overfor homofile som jo nettopp hadde begynt å myke opp. Hvilke Aktører i Trondheim som skilte seg ut som støttespillere eller motstandere i denne sammenhengen ville være interessante å se på. En annen mulighet er å sammenlikning av eventuelle grupperinger og forskjeller i det sosiale miljøet vs. sjekkemiljøet i forhold til AIDS, og endringer i homofil identitet som følge av AIDS-problematikken på 1980- tallet.

Man kunne også sammenlikne Trondheim med andre byer i Norge for å se på hva som var unikt og hva som var likt. Det kan også hende at det var forskjell på enkeltpersoners innvirkning på denne utviklingen. Andre forskjeller i de forskjellige byene kna også hatt noe å si for hvordan det var å være homofil, sosial og yrkesmessig sammensetning på disse stedene kan ha hatt forskjellig rolle for utviklingen av en homofil identitet.

For å undersøke disse forslagene mener jeg tolkning av minner vil være et godt verktøy i analysen. Tilgangen på informanter vil trolig øke etter hvert som en beveger seg fremover i tid, og det vil kanskje også være mulig å gjøre spørreundersøkelser for å supplere og sammenlikne elementer.

9 Kilder, litteratur og vedlegg

9.1 Muntlige kilder:

"Anders". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Bjørn". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Egil". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Jon". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Knut" & "Egil". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Per". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Tomas". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

"Trond". (2017). Intervjuet av Odd Ivar Hammer.

Kjeldsberg, Peter Andreas. (2017). Per Andreas Kjeldsberg Klausulert versjon. Intervjuet av Bjørn André Widvey: Skeivt Arkiv, Universitetet i Bergen.

Landro, Jarle. (2017). Jarle Landro. Intervjuet av Bjørn André Widvey: Skeivt Arkiv, Universitetet i Bergen.

Rømen, Arve. (2017). Arve Rømen Klausulert versjon. Intervjuet av Bjørn André Widvey: Skeivt Arkiv, Universitetet i Bergen.

Sørensen, Einar. (2017). Einar Sørensen. Intervjuet av Bjørn André Widvey: Skeivt Arkiv, Universitetet i Bergen.

Ødegård, Arne. (2017). Arne Ødegård klausulert versjon. Intervjuet av Bjørn André Widvey: Skeivt Arkiv, Universitetet i Bergen

9.2 Skriftlige kilder:

Møtereferatene fra DNF-48s Trondheimsavdeling er referert til i fotnotene med bokstav bak årstall for å skille det fra hverandre. Bokstaven i fotnoten korresponderer med den samme bokstaven bak årstallet i kildelisten.

Bispemøtet. (2018). Bispemøtet / om oss. Hentet fra <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/slik-styres-kirken/bispemotet/om-oss/>

Christian, V. & Det Kongelige norske Frederiks Universitet Det juridiske, Fakultet. (1833). *Kong Christian den Femtes Norske Lov*. Christiania: Cappelen.

DNF-48. (1953). *LOVER FOR DET NORSKE FORBUNDET AV 1948*. Skeivt Arkiv, Universitetsbiblioteket i Bergen. <http://katalog.skeivtarkiv.no/instance/booklet/ubb-ska-0001-e-ea-01-01.html>.

Innstilling fra Straffelovrådet om forandringer i Straffelovens §§213 og 379, avgitt i februar 1953. (1953). <http://katalog.skeivtarkiv.no/instance/booklet/ubb-ska-0001-e-ea-02-01-01-01.html>.

Kjerschow, P. (1896). *Lov angaaende forbrydelser af 20 august 1842: saadan som den efter senere forandringer er lydende med henvisninger til og uddrag af love, skrivelser, forarbejder og retspraksis; samt lov om betingede straffedomme af 2 mai 1894 med lignende henvisninger og uddrag*. Kristiania: Jacob Dybwads forlag.

LOVER (vedtatt på det 116. ordentlige Storting) 1971-72. (1972). Oslo: Stortingets kontor.

NSD. (2018). NSD - Norsk senter for forskningsdata. Hentet 19.2 fra <http://www.nsd.uib.no>

Ny vigselsturgi vedtatt. (2017, 30.1.2017). Hentet 30.4 fra <https://kirken.no/nb-NO/om-kirken/aktuelt/ny-vigselsturgi-vedtatt/>

Odelstingsproposisjon nr 5 (1971-1972) Om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov *straffelov 22. mai 1902 nr. 10.* (1971-1972). <http://katalog.skeivtarkiv.no/instance/booklet/ubb-ska-0001-e-ea-02-01-04-01.html>

Odelstingsproposisjon nr 41(1954) Om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 m.v. (1954). <http://katalog.skeivtarkiv.no/instance/booklet/ubb-ska-0001-e-ea-01-02.html>.

Odelstingsproposisjon nr. 8. (1927) om forandringer i straffeloven. (1927).
https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlingar/Lesevisning/?p=1927&paid=3&wid=a&psid=DIVL192&pgid=a_0099.

Skeivt arkiv. (2015, 10.4). §213 i straffelova. Hentet 10.10.16 fra
<http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/ss-213-i-straffelova>

Trondheim, DNF-48 Region. (1972c). *Referat fra styremøte 19. Juni 1972.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972h). *Styremøte 26/6-72.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972d). *Referat fra styremøte mandag 6. november 1972.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972e). *Referat fra styremøte mandag 27. november 1972.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972g). *Referat fra utsatt generalforsamling den 14. juni 1972.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972f). *Referat fra styremøte torsdag 24. august 1972.* Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og

materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972b). *Referat fra styremøte 16. oktober 1972*. Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1972a). *Referat fra debattaften 19. november 1972*. Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1973c). *Årsberetning, DET NORSKE FORBUNDET AV 1948 Region Trondheim, 1. driftsperiode, 14.6 - 31.12.1972*. Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1973b). *Referat fra styremøte 29. januar 1973*. Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

Trondheim, DNF-48 Region. (1973a). *Referat fra ekstra styremøte søndag 21. januar 1973 kl. 22.40*. Statsarkivet i Trondheim, PA-593 Det norske forbund av 1948 - Trondheimsavdelingen: A - Møtebøker og materiale fra styret.

9.3 Litteratur og vedlegg:

På samme måte som i kildelisten, er noe av litteraturen skrevet av samme forfatter. Bokstaven bak årstallet i referansen korresponderer med bokstaven bak årstallet i litteraturlisten.

- Andersen, Roger; Molina, Irene. (2003). Part V Difference, Distinction and Power. I Jan Öhman & Kirsten Simonsen (Red.), *Voices from the north : new trends in Nordic human geography*. Aldershot: Ashgate.
- Bech, Henning. (1997). *When men meet : homosexuality and modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bech, Henning. (1999). *Fritids verden : studier i modernitet, mandighet, homoseksualitet og senmodernitet*. Fredriksberg: Forlaget Sociologi.
- Bergh, Steinar, Bjerck, Birgit & Lund, Elin. (1978). *Homofile : myter og virkelighet : en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge* (Vol. 557). Oslo: Pax.
- Brantsæter, Marianne C., Eikvam, Turid, Kjær, Reidar & Åmås, Knut Olav (Red.). (2001). *Norsk homoforskning*. Oslo: Universitetsforl.
- Brewer, Marilyn B. & Miller, Norman. (1996). *Intergroup relations*. Buckingham: Open University Press.
- Carling, Finn. (1965). *De homofile : en skisse av en stengt tilværelse*. Oslo: Gyldendal.
- Cason, Hulsley. (1932). The learning and retention of pleasant and unpleasant activities. *Archives of psychology*. Hentet 12.4 fra <https://archive.org/stream/archivesofpsych134wooduoft/page/n1/mode/2up>
- Eitinger, Leo & Retterstøl, Nils. (1976). *Rettspsykiatri* (2. utg. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Evang, Karl. (1948). *Seksuell opplysning*. Oslo: Tiden.
- Evang, Karl & Kasa, Torgeir (1948). Homoseksualitet. I Karl Evang (Red.), *Seksuell opplysning* (Vol. 1). Oslo: Tiden norsk forlag.
- Farstad, Marie & Henriksen, Jan-Olav. (2011). *Skammens spor : avtrykk i identitet og relasjoner*. Oslo: Conflux.

Friele, Karen-Christine. (1970). *§ 213: onde eller nødvendighet?* Oslo: Det norske forbundet av 1948.

Friele, Karen-Christine. (2001). Med regnbuen som våpen. Fragmenter av norsk homoseksualitet gjennom 50 år. I Jan-Erik Ebbestad Hansen (Red.), *Norsk tro og tanke : B. 3 : 1940-2000* (Vol. B. 3, s. 686-696). Oslo: Tano Aschehoug.

Friele, Karen-Christine & Arntzen, Jon Gunnar. (1995). *Med regnbuen som våpen : festskrift til Karen-Christine Friele : 1935 - 27. mai. - 1995*. Oslo: Antinoos forl.

Gaysir. Hentet 9.11 fra <https://www.gaysir.no>

Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and self-identity : self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Gillow Kloster, Hannah. (2014). Det norske forbundet av 1948. Hentet 20.9 fra <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/det-norske-forbundet-av-1948>

Gillow Kloster, Hannah. (2017). De Homofile. Hentet 10.10 fra <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/de-homofile>

Grodal, Finn. (1957). *Vi som føler annerledes: homoseksualiteten og samfunnet*. Oslo: Aschehoug.

Halsos, Martin Skaug. (2001). *§213 i almindelig borgerlig straffelov av 1902 : homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972* (nr 1, 2001). Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Avdeling for kriminologi, Universitetet i Oslo, Oslo.

Havelin, Arnold. (1968). Almennhetens holdninger til homofile og homoseksualitet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 9, 42-74.

Hellesund, Tone. (2015). Begrepet "homofil". Hentet 6.5 fra <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/begrepet-homofil>

Henum, Ragnhild. (2001). Lesbiske og homofiles rettsstilling. I Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås (Red.), *Norsk homoforskning* (s. 85-103). Oslo: Universitetsforl., cop. 2001.

- Hodne, Bjarne, Rosander, Göran & Kjeldstadli, Knut. (1981). *Muntlige kilder: om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Homofil kamp i Bergen. (2011). *Månedens dokument*. Hentet fra <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/avdelinger/bergen-byarkiv/9688/9689/article-89830>.
- Hygen-utvalget. (1977). Om homofili. Innstilling fra et utvalg oppnevnt av bispemøtet. *Kirke og Kultur*, 82, 626-640.
- Jenkins, Richard. (2004). *Social identity* (2nd ed. utg.). London: Routledge.
- Jonsson, Lars. (2015). Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter Hentet 10.11.16 fra <http://www.rfsl.se/om-oss/historia/>
- Jordåen, Runar. (2010). *Inversjon og perversjon : homoseksualitet i norsk psykiatri og psykologi frå slutten av 1800-talet til 1960*. Universitetet i Bergen, Bergen.
- Jordåen, Runar. (2015a). Arnold Havelins forskningsprosjekter Hentet 8.10 fra <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/arnold-havelins-forskningsprosjekter>
- Jordåen, Runar. (2015b). Ebbe Hertzberg. Hentet 6.5. fra <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/ebbe-hertzberg>
- Jordåen, Runar. (2015c). Forbundet av 1948, Trondheims avdeling. Hentet 19.10.16 fra <http://skeivtarkiv.no/skeivopedia/forbundet-av-1948-trondheims-avdeling>
- Jørgensen, Jørn-Kr. (2009). Nils A Rettestøl. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet fra https://nbl.snl.no/Nils_A_Retterst%C3%B8l
- Kaldal, Ingar. (2016). *Minner som prosesser i sosial- og kulturhistorie*. Oslo: Cappelen Damm.
- Kellner, Douglas. (1992). Popular culture and the construction of postmodern identities. I Scott Lash & Jonathan Friedman (Red.), *Modernity and identity* (s. 141-177). Oxford: Blackwell.
- Kjelsberg, Ronny. (2018). Illusjonen om den gyldne fortiden

. Hentet fra <https://www.adressa.no/meninger/kronikker/2018/02/05/illusjonen-om-den-gylne-fortiden-16017076.ece>.

Kjær, Reidar. (2001). Seksualpsykopaten som forsvant. I Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås (Red.), *Norsk homoforkning* (s. 104-140). Oslo: Univeritetsforlaget.

Kringlen, Einar. (1973). *Psykiatri*. Bergen: Universitetsforl.

Kristiansen, Hans W. (2004). *Kjærlighetskarusellen : eldre homoseksuelle menns livsfortellinger og livsløp i Norge*. Sosialantropologisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo.

Kristiansen, Hans W. (2008). *Masker og motstand : diskre homoliv i Norge 1920-1970*. Oslo: Unipub.

Kristne normer for seksualmoral, et ord fra kirken. (1967). Bergen: Forlaget Land og Kirke (Institusjonen Scheibler).

Kvale, Steinar, Anderssen, Tone & Rygge, Johan. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.

Langfeldt, Gabriel. (1954). *Lærebok i klinisk psykiatri* (2. oppl. utg.). Oslo: Aschehoug.

Langfeldt, Gabriel. (1965). *Lærebok i klinisk psykiatri*. Oslo: Aschehoug.

Lem, Gunn Hild. (2016). Identitet. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/identitet>

Lindholm, Margareta & Nilsson, Arne. (2002). *En annan stad : kvinnligt och manligt homoliv 1950-1980*. Göteborg: Alfabeta/Anamma.

Lønnå, Elisabeth. (2017). Kvinners Rettigheter I Norge Fra 1814 Til 1913. *Store norske leksikon*. Hentet 2.5 fra https://snl.no/Kvinnens_rettigheter_i_Norge_fra_1814_til_1913

Malt, Ulrik. (2016). Psykopati. *Store medisinske leksikon*. Hentet 6.5 fra <https://sml.snl.no/psykopati>

- Maslow, Abraham. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Moxnes, Halvor. (2001). Fra kulturelt hegemoni til ideologisk ghetto. I Marianne C. Brantsæter, Turid Eikvam, Reidar Kjær & Knut Olav Åmås (Red.), *Norsk homoforskning* (s. 57-84). Oslo: Universitetsforl., cop. 2001.
- Nordby, Trond. (2009). Karl Evang. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 11.4 fra https://nbl.snl.no/Karl_Evang
- Nylund, Bård. (2018). Bifil. Hentet 6.5 fra <https://sml.snl.no/bifil>
- Pinholt, Karen. (2010). Redd homohistorien! Hentet 24.4 fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/0KOK0/Redd-homohistorien>
- Polanyi, Michael. (1967). *The tacit dimension*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rettstøl, Nils. (2009). Gabriel Langfeldt. *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 29.10 fra https://nbl.snl.no/Gabriel_Langfeldt
- Rosen, Wilhelm von. (1993). *Månens kulør : studier i dansk bøssehistorie 1628-1912 : 1* (Vol. 1). København: Rhodos.
- Rydström, Jens, Mustola, Kati & Halsos, Martin Skaug. (2007). *Criminally queer : homosexuality and criminal law in Scandinavia, 1842-1999*. Amsterdam: Aksant.
- Seidman, Steven. (2002). *Beyond the closet : the transformation of gay and lesbian life*. New York: Routledge.
- Skei, Hans H. (2009). Finn Carling. *Norsk Biografisk Leksikon*. Hentet 27.10.17 fra https://nbl.snl.no/Finn_Carling
- Skålevåg, Svein Atle. (2017). Leo Eitinger. I *Store Norske Leksikon* (Vol. 2018). Hentet fra https://snl.no/Leo_Eitinger
- Slettan, Dagfinn. (1994). *Minner og kulturhistorie : teoretiske perspektiver* (Vol. nr 4). Trondheim: Historisk institutt, Universitetet i Trondheim.

Thagaard, Tove. (2003). *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode* (2. utg. utg.). Bergen: Fagbokforl.

Thuen, Hanne. (2006). *Med skeivt blikk på bygd og by: Hvordan unge homofile og lesbiske forstår seg selv i forhold til bygda og byen* (Master Masteroppgave i Geografi). Universitetet i Bergen.

Tvedt, Knut Are. Arne Kielland. I *Store Noske Leksikon* (Vol. 2018). Hentet fra https://snl.no/Arne_Kielland

9.3.1 Vedlegg 1: Intervjuguide

Tema og spørsmål

Fortell ***kort** om deg selv, hvem er du, når er du født, foreldre, søsken, bosteder. Faser i livet fra oppvekst og fremover.

Fortell om hvordan du opplevde miljøet blant homofile i Trondheim på 1960/70-tallet.

- Bar det stor preg av å være skjult?
- Oppsøkte man dette nettverket selv eller ble man fanget opp?
- Hvordan var det å komme inn i dette miljøet?
- Var det noen personer som stakk seg mer ut enn andre?
- ***Gi god plass her til å fortelle om egne opplevelser hendelser, erfaringer**

Hvor møtte man hverandre?

- Bare for erotikk?
- For vennskap?
- Endret dette seg med lovendringen?

Var det noen slag form for følelse av fellesskap?

- Hadde man andre som var i samme situasjon?
- Hvordan fungerte fellesskapet?
- Eller var man alene?
- ***Her også: legg vekt på å få inf. til å fortelle om konkrete erfaringer – og til å utbrodere disse så mye som mulig**

Fantes det noen form for organisering?

- Formell eller uformell?
- Hvem var eventuelt disse?
- Var dette skjult, hvordan fant man disse stedene?
- Endret det seg etter 1972?

Hvordan så en på seg selv?

- Var man fri til å være seg selv?
- En del av samfunnet? Utenfor samfunnet?
- Dømte man seg selv i henhold til de normene som var vanlig i samfunnet? Hvorfor?
- ***Her også spørre etter eksempler**

Hvordan oppfattet man at andre så på en?

- Skjedde det noen endringer her etter at loven ble endret?
- Gjorde andres oppfatninger at en gikk mer inn i seg selv, eller fikk man vilje til å kjempe for sin sak?
- ***Her også spørre etter eksempler på fordommer, holdninger, utstøting, mobbing, krenkende opplevelser...**

Så man på seg selv i ”et annet lys” etter at paragrafen ble opphevet?

- Aksepterte man seg selv?
- Var det enklere å være en del av et fellesskap? Både i det homofile miljøet og i samfunnet generelt?
- Aksept i samfunnet?
- ***Kanskje også spørre om de husker noe annet som bidro til endringer enn lovendringen... noe bestemt de vil peke på som viktig, hvorfor, og der også: konkretiser det...**

9.3.2 Vedlegg 2: Informasjonsskriv

Informasjonsskriv

Bakgrunn og formål:

I 1972 ble §213 opphevet, dette ville føre endringer med seg for de denne paragrafen berørte. Jeg ønsker å få et innblikk i hvordan det var å være homofil i Trondheim før og etter denne lovendringen. Det vil være interessant å vite noe om hvordan miljøet var organisert, hvordan man så på seg selv, og hvordan disse tingene forandret seg etter at paragrafen ble opphevet.

Prosjektet er en masteroppgave i historie ved NTNU i Trondheim, Institutt for historiske studier.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære et personlig intervju med varighet på omtrent en time. Informasjonen som innhentes vil omhandle det homofile miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet og deltakernes syn på seg selv og miljøet i den aktuelle tidsperioden.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil behandles konfidensielt, kun student og veileder vil ha tilgang på personopplysninger. Navneliste på deltakere og datamateriale vil ligge adskilt på en passord-beskyttet datamaskin. All informasjon fra intervjuene vil fremgå anonymisert i publikasjonen. Forventet prosjektslutt er 06.06.18, og innen denne datoen skal datamaterialet være anonymisert.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, du kan når som helst trekke samtykket ditt uten å gi noen grunn. Hvis du trekker deg vil alle opplysninger om deg bli anonymisert (slettet).

Kontaktopplysninger

Student:

Odd Ivar Hammer

Epost: odd.ivar.hammer@gmail.com

Telefon: 97 63 74 25

Veileder:

Svein Ingar Kaldal

Epost: ingar.kaldal@ntnu.no

Telefon: 73 59 64 35

9.3.3 Vedlegg 3: Utfylt meldeskjema fra NSD

MELDESKJEMA

Meldeskjema (versjon 1.4) for forsknings- og studentprosjekt som medfører meldeplikt eller konsesjonsplikt (jf. personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter).

1. Intro		
Samles det inn direkte personidentifiserende opplysninger?	Ja • Nei ○	En person vil være direkte identifiserbar via navn, personnummer, eller andre personentydige kjennetegn. Les mer om hva personopplysninger .
Hvis ja, hvilke?	☒ Navn ☐ 11-sifret fødselsnummer ☒ Adresse ☒ E-post ☒ Telefonnummer ☐ Annet	NB! Selv om opplysningene skal anonymiseres i oppgave/rapport, må det krysses av dersom det skal innhentes/registreres personidentifiserende opplysninger i forbindelse med prosjektet.
Annet, spesifiser hvilke		
Skal direkte personidentifiserende opplysninger kobles til datamaterialet (koblingsnøkkel)?	Ja • Nei ○	Merk at meldeplikten utløses selv om du ikke får tilgang til koblingsnøkkel, slik fremgangsmåten ofte er når man benytter en databelandler .
Samles det inn bakgrunnsopplysninger som kan identifisere enkeltpersoner (indirekte personidentifiserende opplysninger)?	Ja • Nei ○	En person vil være indirekte identifiserbar dersom det er mulig å identifisere vedkommende gjennom bakgrunnsopplysninger som for eksempel bostedskommune eller arbeidsplass/skole kombinert med opplysninger som alder, kjønn, yrke, diagnose, etc.
Hvis ja, hvilke	Lyddopptak, rolle, navn, kjønn, alder, fødested	NB! For at stemme skal regnes som personidentifiserende, må denne bli registrert i kombinasjon med andre opplysninger, slik at personer kan gjenkjennes.
Skal det registreres personopplysninger (direkte/indirekte/via IP-/epost adresse, etc) ved hjelp av nettbaserte spørreskjema?	Ja ○ Nei •	Les mer om nettbaserte spørreskjema .
Blir det registrert personopplysninger på digitale bilde- eller videoopptak?	Ja ○ Nei •	Bilde/videoopptak av ansikter vil regnes som personidentifiserende.
Søkes det vurdering fra REK om hvorvidt prosjektet er omfattet av helseforskningsloven?	Ja ○ Nei •	NB! Dersom REK (Regional Komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk) har vurdert prosjektet som helseforskning, er det ikke nødvendig å sende inn meldeskjema til personvernombudet (NB! Gjelder ikke prosjekter som skal benytte data fra pseudonyme helseregistre). Dersom tilbakemelding fra REK ikke foreligger, anbefaler vi at du avventer videre utfylling til svar fra REK foreligger.
2. Prosjekttittel		
Prosjekttittel	Masteroppgave om homofile identiteter i Trondheim på 1960-og 70-tallet.	Oppgi prosjektets tittel. NB! Dette kan ikke være «Masteroppgave» eller liknende, navnet må beskrive prosjektets innhold.
3. Behandlingsansvarlig institusjon		
Institusjon	NTNU	Velg den institusjonen du er tilknyttet. Alle nivå må oppgis. Ved studentprosjekt er det studentens tilknytning som er avgjørende. Dersom institusjonen ikke finnes på listen, har den ikke avtale med NSD som personvernombud. Vennligst ta kontakt med institusjonen.
Avdeling/Fakultet	Det humanistiske fakultet	
Institutt	Institutt for historiske studier	
4. Daglig ansvarlig (forsker, veileder, stipendiat)		

Fornavn	Svein Ingar	<p>Før opp navnet på den som har det daglige ansvaret for prosjektet. Veileder er vanligvis daglig ansvarlig ved studentprosjekt.</p> <p>Daglig ansvarlig og student må i utgangspunktet være tilknyttet samme institusjon. Dersom studenten har ekstern veileder, kanbiveileder eller fagansvarlig ved studiestedet stå som daglig ansvarlig.</p> <p>Arbeidssted må være tilknyttet behandlingsansvarlig institusjon, f.eks. underavdeling, institutt etc.</p> <p>NB! Det er viktig at du oppgir en e-postadresse som brukes aktivt. Vennligst gi oss beskjed dersom den endres.</p>
Etternavn	Kaldal	
Stilling	Professor i Historie	
Telefon	73596435	
Mobil		
E-post	ingar.kaldal@ntnu.no	
Alternativ e-post	ingar.kaldal@ntnu.no	
Arbeidssted	Institutt for historiske studier	
Adresse (arb.)	Dragvoll, Edvard Bulls Veg 1, Bygg 6 * 6520	
Postnr./sted (arb.sted)	7049 Trondheim	
5. Student (master, bachelor)		
Studentprosjekt	Ja • Nei ○	Dersom det er flere studenter som samarbeider om et prosjekt, skal det velges en kontaktperson som føres opp her. Øvrige studenter kan føres opp under pkt 10.
Fornavn	Odd Ivar	
Etternavn	Hammer	
Telefon	97637425	
Mobil		
E-post	Odd.ivar.hammer@gmail.com	
Alternativ e-post	Odd_hammer@gmail.com	
Privatadresse	Ladehemmerveien 10	
Postnr./sted (privatadr.)	7041 Trondheim	
Type oppgave	<ul style="list-style-type: none"> • Masteroppgave ○ Bacheloroppgave ○ Semesteroppgave ○ Annet 	
6. Formålet med prosjektet		
Formål	<p>Masteroppgaven min vil handle det homofile miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet. Jeg ønsker hovedsakelig å se på utviklingen i identiteten. I 1972 blir homofili avkriminalisert, og dette fører med seg endringer i samfunnet for de som er involvert. Det er mangel på skriftlige kilder rundt dette blant annet fordi det var kriminelt før 1972.</p> <p>For å finne ut av dette trenger jeg kilder i form av muntlige intervju med medlemmer av dette miljøet.</p>	Redegjør kort for prosjektets formål, problemstilling, forskningsspørsmål e.l.
7. Hvilke personer skal det innhentes personopplysninger om (utvalg)?		
Kryss av for utvalg	☐ Barnehagebarn ☐ Skoleelever ☐ Pasienter ☐ Brukere/klienter/kunder ☐ Ansatte ☐ Barnevernsbarn ☐ Lærere ☐ Helsepersonell ☐ Asylsøkere ☒ Andre	
Beskriv utvalg/deltakere	Deltakerne vil være personer fra det homofile miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet.	Med utvalg menes dem som deltar i undersøkelsen eller dem det innhentes opplysninger om.
Rekruttering/trekking	Til å begynne med tenker jeg eget miljø, eller via nettsider for homofile. Ved å snakke med personer håper jeg å skaffe flere gjennom jungeltelegrafan.	Beskriv hvordan utvalget trekkes eller rekrutteres og oppgi hvem som foretar den. Et utvalg kan trekkes fra registre som f.eks. Folkeregisteret, SSB-registre, pasientregistre, eller det kan rekrutteres gjennom f.eks. en bedrift, skole, idrettsmiljø eller eget nettverk.

Førstegangskontakt	Telefon, e-post eller kontakt via annet elektronisk media fra meg, studenten.	Beskriv hvordan kontakt med utvalget blir opprettet og av hvem. Les mer om dette på temasidene .
Alder på utvalget	☐ Barn (0-15 år) ☐ Ungdom (16-17 år) ☒ Voksne (over 18 år)	Les om forskning som involverer barn på våre nettsider.
Omtrentlig antall personer som inngår i utvalget	Pluss/minus 10	
Samles det inn sensitive personopplysninger?	Ja ● Nei ○	Les mer om sensitive opplysninger .
Hvis ja, hvilke?	☐ Rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning ☐ At en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling ☐ Helseforhold ☒ Seksuelle forhold ☒ Medlemskap i fagforeninger	
Inkluderes det myndige personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse?	Ja ○ Nei ●	Les mer om pasienter, brukere og personer med redusert eller manglende samtykkekompetanse .
Samles det inn personopplysninger om personer som selv ikke deltar (tredjepersoner)?	Ja ○ Nei ●	Med opplysninger om tredjeperson menes opplysninger som kan spores tilbake til personer som ikke inngår i utvalget. Eksempler på tredjeperson er kollega, elev, klient, familiemedlem.
8. Metode for innsamling av personopplysninger		
Kryss av for hvilke datainnsamlingsmetoder og datakilder som vil benyttes	☐ Papirbasert spørreskjema ☐ Elektronisk spørreskjema ☒ Personlig intervju ☐ Gruppeintervju ☐ Observasjon ☐ Deltakende observasjon ☐ Blogg/sosiale medier/internett ☐ Psykologiske/pedagogiske tester ☐ Medisinske undersøkelser/tester ☐ Journaldata (medisinske journaler)	Personopplysninger kan innhentes direkte fra den registrerte f.eks. gjennom spørreskjema, intervju, tester, og/eller ulike journaler (f.eks. elevmapper, NAV, PPT, sykehus) og/eller registre (f.eks. Statistisk sentralbyrå, sentrale helseregistre). NB! Dersom personopplysninger innhentes fra forskjellige personer (utvalg) og med forskjellige metoder, må dette spesifiseres i kommentar-boksen. Husk også å legge ved relevante vedlegg til alle utvalgs-gruppene og metodene som skal benyttes. Les mer om registerstudier her . Dersom du skal anvende registerdata, må variabeliste lastes opp under pkt. 15
	☐ Registerdata	
	☐ Annen innsamlingsmetode	
Tilleggsopplysninger		
9. Informasjon og samtykke		
Oppgi hvordan utvalget/deltakerne informeres	☒ Skriftlig ☒ Muntlig ☐ Informeres ikke	Dersom utvalget ikke skal informeres om behandlingen av personopplysninger må det begrunnes. Les mer her . Vennligst send inn mal for skriftlig eller muntlig informasjon til deltakerne sammen med meldeskjema. Last ned en veiledende mal her . NB! Vedlegg lastes opp til sist i meldeskjemaet, se punkt 15 Vedlegg.
Samtykker utvalget til deltakelse?	● Ja ○ Nei ○ Flere utvalg, ikke samtykke fra alle	For at et samtykke til deltakelse i forskning skal være gyldig, må det være frivillig, uttrykkelig og informert . Samtykke kan gis skriftlig, muntlig eller gjennom en aktiv handling. For eksempel vil et besvart spørreskjema være å regne som et aktivt samtykke. Dersom det ikke skal innhentes samtykke, må det begrunnes.
10. Informasjonssikkerhet		
Hvordan oppbevares navnelisten/ koblingsnøkkelen og hvem har tilgang til den?	Tilgang til dette vil være fobeholdt meg selv og veileder	
Oppbevares direkte personidentifiserbare opplysninger på andre måter?	Ja ○ Nei ●	

Spesifiser		NB! Som hovedregel bør ikke direkte personidentifiserende opplysninger registreres sammen med det øvrige datamaterialet.
Hvordan registreres og oppbevares personopplysningene?	☐ På server i virksomhetens nettverk ☐ Fysisk isolert PC tilhørende virksomheten (dvs. ingen tilknytning til andre datamaskiner eller nettverk, interne eller eksterne) ☐ Datamaskin i nettverkssystem tilknyttet Internett tilhørende virksomheten ☐ Privat datamaskin ☐ Videoopptak/fotografi ☒ Lydopptak ☐ Notater/papir ☒ Mobile lagringsenheter (bærbar datamaskin, minnepenn, minnekort, cd, ekstern harddisk, mobiltelefon) ☐ Annen registreringsmetode	<p>Merk av for hvilke hjelpemidler som benyttes for registrering og analyse av opplysninger.</p> <p>Sett flere kryss dersom opplysningene registreres på flere måter.</p> <p>Med «virksomhet» menes her behandlingsansvarlig institusjon.</p> <p>NB! Som hovedregel bør data som inneholder personopplysninger lagres på behandlingsansvarlig sin forskningsserver.</p> <p>Lagring på andre medier - som privat pc, mobiltelefon, minnepinne, server på annet arbeidssted - er mindre sikkert, og må derfor begrunnes. Slik lagring må avklares med behandlingsansvarlig institusjon, og personopplysningene bør krypteres.</p>
Annen registreringsmetode beskriv		
Hvordan er datamaterialet beskyttet mot at uvedkommende får innsyn?	Lydfiler legges med en gang inn på en minnepenn eller datamaskin og slettes fra opptakeren. Datamaskinen er passordbeskyttet, og både den og minnepenn oppbevares i låsbar rom i mitt eget hjem.	Er f.eks. datamaskintilgangen beskyttet med brukernavn og passord, står datamaskinen i et låsbar rom, og hvordan sikres bærbare enheter, utskrifter og opptak?
Samles opplysningene inn/behandles av en databehandler (ekstern aktør)?	Ja ☐ Nei ☒	Dersom det benyttes eksterne til helt eller delvis å behandle personopplysninger, f.eks. Questback, transkriberingsassistent eller tolk, er dette å betrakte som en databehandler. Slike oppdrag må kontraktreguleres.
Hvis ja, hvilken		
Overføres personopplysninger ved hjelp av e-post/Internett?	Ja ☐ Nei ☒	F.eks. ved overføring av data til samarbeidspartner, databehandler mm.
Hvis ja, beskriv?		<p>Dersom personopplysninger skal sendes via internett, bør de krypteres tilstrekkelig.</p> <p>Vi anbefaler for ikke lagring av personopplysninger på nettskytjenester.</p> <p>Dersom nettskytjeneste benyttes, skal det inngås skriftlig databehandleravtale med leverandøren av tjenesten.</p>
Skal andre personer enn daglig ansvarig/student ha tilgang til datamaterialet med personopplysninger?	Ja ☐ Nei ☒	
Hvis ja, hvem (oppgi navn og arbeidssted)?		
Utleveres/deles personopplysninger med andre institusjoner eller land?	☒ Nei ☐ Andre institusjoner ☐ Institusjoner i andre land	F.eks. ved nasjonale samarbeidsprosjekter der personopplysninger utveksles eller ved internasjonale samarbeidsprosjekter der personopplysninger utveksles.
11. Vurdering/godkjenning fra andre instanser		
Søkes det om dispensasjon fra taushetsplikten for å få tilgang til data?	Ja ☐ Nei ☒	For å få tilgang til taushetsbelagte opplysninger fra f.eks. NAV, PPT, sykehus, må det søkes om dispensasjon fra taushetsplikten. Dispensasjon søkes vanligvis fra aktuelt departement.
Hvis ja, hvilke		
Søkes det godkjenning fra andre instanser?	Ja ☐ Nei ☒	F.eks. søke registreier om tilgang til data, en ledelse om tilgang til forskning i virksomhet, skole.
Hvis ja, hvilken		
12. Periode for behandling av personopplysninger		
Prosjektstart	10.01.2017	Prosjektstart Vennligst oppgi tidspunktet for når kontakt med utvalget skal gjøres/datainnsamlingen starter.
Planlagt dato for prosjektslutt	06.06.2018	Prosjektslutt: Vennligst oppgi tidspunktet for når datamaterialet enten skal anonymiseres/slettes, eller arkiveres i påvente av oppfølgingsstudier eller annet.
Skal personopplysninger publiseres (direkte eller indirekte)?	☐ Ja, direkte (navn e.l.) ☒ Ja, indirekte (bakgrunnsopplysninger) ☒ Nei, publiseres anonymt	NB! Dersom personopplysninger skal publiseres, må det vanligvis innhentes eksplisitt samtykke til dette fra den enkelte, og deltakere bør gis anledning til å lese gjennom og godkjenne sitater.

Hva skal skje med datamaterialet ved prosjektslutt?	☒ Datamaterialet anonymiseres ☐ Datamaterialet oppbevares med personidentifikasjon	<p>NB! Her menes datamaterialet, ikke publikasjon. Selv om data publiseres med personidentifikasjon skal som regel øvrig data anonymiseres. Med anonymisering menes at datamaterialet bearbeides slik at det ikke lenger er mulig å føre opplysningene tilbake til enkeltpersoner.</p> <p>Les mer om anonymisering.</p>
13. Finansiering		
Hvordan finansieres prosjektet?		
14. Tilleggsopplysninger		
Tilleggsopplysninger		

9.3.4 Vedlegg 4: Registrerings skjema for samtykke

Registrerings skjema for minnemateriale			
1. PERSONOPPLYSNINGER OM INFORMANTEN (hvis materialet er et intervju er informanten den som er blitt intervjuet, og forteller om sitt liv)			
Navn (fornavn, mellomnavn, etternavn)			
Fødselsår:	Kjønn:	Fødested:	
Stikkord om hvilke opplysninger som er samlet inn:			

2. SAMTYKKE TIL BEVARING OG BRUK AV MATERIALET	
Undertegnede gir samtykke til at materialet kan brukes på følgende måter (kryss av til høyre for ett av de tre alternativene)	
1. Med navn/identitet (unntatt der materialet inneholder informasjon som er sensitiv på måter som gjør at personvern hensyn taler for anonymisering)	1. Kryss her:
2. Med navn og ellers i tråd med pkt 1, men i tillegg med anonymisering av følgende opplysninger, steder i teksten eller angitte temaer (beskriv med stikkord opplysninger, temaer, eller steder i teksten som innsender krever skal anonymiseres)	2. Kryss her:
3. Bare anonymt (gjelder hele materialet)	3. Kryss her:
<p>Med dette gir jeg samtykke til at materiale som er beskrevet ovenfor, brukes til historieskriving og bevares i papirform og/eller digitalt for framtidig bruk i Odd Ivar Hammers masteroppgave om homofile identiteter i Trondheim på 1960-og 70-tallet, som på sin side forplikter seg til å forvalte materialet i tråd med gjeldende lover om personvern, og i tråd med retningslinjer gitt for bevaring og bruk av materialet nedenfor.</p>	
Generelle retningslinjer for bevaring og bruk av materialet:	
<ol style="list-style-type: none">1. Materialet oppbevares på måter som sikrer at uvedkommende ikke får tilgang til det eller innsyn i opplysninger som det inneholder.2. Materialet brukes til historisk forskning og formidling3. Hvis materialet inneholder opplysninger som av personvern hensyn bør anonymiseres, skal dette gjøres på måter som gjør identifisering til person umulig.4. Utlån av materialet gjøres bare til personer som skriver under en erklæring om at de lover å bruke det i tråd med disse generelle retningslinjene, informasjon gitt om prosjektet nedenfor og de reglene for bruk som innsender har krysset av for nedenfor)	
Underskrift (sted, dato, navn):	

9.3.5 Vedlegg 5: Godkjenning av prosjektet fra NSD
Ingar Kaldal

Institutt for historiske studier NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 28.03.2017 Vår ref: 52798 / 3 / BGH Deres dato: Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 06.02.2017. Meldingen gjelder prosjektet:

52798 Homofile identiteter i Trondheim på 1960-og 70-tallet Behandlingsansvarlig NTNU, ved institusjonens øverste leder Daglig ansvarlig Ingar Kaldal Student Odd Ivar Hammer

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema,

http://www.nsd.uib.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 06.06.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Kjersti Haugstvedt

Belinda Gloppen Helle

Kontaktperson: Belinda Gloppen Helle tlf: 55 58 28 74 Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Odd Ivar Hammer Odd.ivar.hammer@gmail.com

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 52798

FORMÅL Formålet med prosjektet er å undersøke det homofile miljøet i Trondheim på 1960- og 70-tallet. Studenten ønsker hovedsakelig å se på utviklingen i identiteten.

INFORMASJON OG SAMTYKKE Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. Informasjonsskrivet er godt utformet, men følgende må legges til: - Dato for forventet prosjektslutt (06.06.2018) og at innen denne datoen vil datamaterialet være anonymisert - Kontaktopplysninger til student og veileder

SENSITIVE PERSONOPPLYSNINGER Det behandles sensitive personopplysninger om seksuelle forhold.

INFORMASJONSSIKKERHET Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

PUBLISERING I meldeskjemaet har dere krysset av for at dere skal publisere indirekte personopplysninger i oppgaven. Dersom personopplysninger skal publiseres, må det innhentes et eksplisitt samtykke til dette. Vi kan imidlertid ikke finne informasjon om dette i informasjonsskrivet. Personvernombudet legger derfor til grunn at dette er feil, og har endret dette punktet til at dere skal publisere anonymt og at ingen informanter vil kunne gjenkjennes i publikasjonen.

INFORMASJON OG SAMTYKKE Forventet prosjektslutt er 06.06.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å: - slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel) - slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn) - slette digitale lydopptak